



ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการประชุมชนบ้านช่องแคบ
ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี



โดย
นางสาวณิชาอร ท่าพระเจริญ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2558
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการประชุมชนบ้านช่องแคบ
ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี



โดย
นางสาวณัชชาอร ท่าพระเจริญ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2558
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

KEY SUCCESS FACTORS THE FOREST MANAGEMENT OF BAANCHONGKHEAP,
THASAO SUB-DISTRICT, SAIYORK DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE



A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
Master of Arts Program in Public and Private Management
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2015
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการประชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ” เสนอโดย นางสาวณิชาอร ท้าพระเจริญ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศน์วงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

อาจารย์ ดร.สวรรยา ธรรมอภิพล

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิโรจน์ เจษฎฐาลักษณ์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร. สุธิตา ลุ่มบุตร)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร. สวรรยา ธรรมอภิพล)

...../...../.....



57601707: สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

คำสำคัญ: การจัดการ/ ป่าชุมชน/ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

ณิชาอร ทาพระเจริญ : ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : อ.ดร.สวรรยา ธรรมอภิพล. 90 หน้า.

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของการจัดการป่าชุมชน ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน และปัญหาและอุปสรรคของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพและดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้นำชุมชน คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตัวแทนสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี ตัวแทนกองพลทหารราบที่ 9 ค่ายสุรสีห์ และชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งสิ้น 14 คน และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีการ สรุปและนำเสนอในรูปแบบพรรณนาความ

ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการของป่าชุมชนบ้านช่องแคบ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง ช่วงแรกช่วงป่าเสื่อมโทรม เนื่องจากการตัดไม้เพื่อการพาณิชย์ และการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตรของชาวบ้าน ถัดมาเป็นช่วงผู้นำชุมชนรวมกลุ่ม ซึ่งเริ่มต้นในปี 2544 เกิดการรวมกลุ่มกันของคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบผ่านเวทีประชาคมของหมู่บ้าน ร่วมกันจัดตั้งกฎระเบียบว่าด้วยการรักษาป่าชุมชนบ้านช่องแคบ และช่วงฟื้นฟูและดูแลรักษาป่าในปี พ.ศ. 2545 ในส่วนของปัจจัยแห่งความสำเร็จมาจากปัจจัยภายในชุมชนด้านผู้นำ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการใช้กุศโลบายด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าไม้ และปัจจัยภายนอกที่มีผลมาจากการสนับสนุนด้านวิชาการจากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานราชการ แต่อย่างไรก็ตามชุมชนยังคงประสบปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า และการไม่เคารพกฎหมาย รวมถึงงบประมาณสนับสนุนไม่ต่อเนื่อง ข้อเสนอแนะจากการศึกษา ควรมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลป่าชุมชน ตลอดจนสนับสนุนงบประมาณเพื่อการทำงานอย่างต่อเนื่องในระยะยาว

สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ปีการศึกษา 2558

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

57601707 : MAJOR : PUBLIC AND PRIVATE MANAGEMENT

KEY WORDS : MANAGEMENT/COMMUNITY FOREST/FACTORS SUCCESS

NITCHAON THAPHRACHAROEN : KEY SUCCESS FACTORS THE FOREST MANAGEMENT OF BAANCHONGKHEAP, THASAO SUB-DISTRICT, SAIYORK DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE. THESIS ADVISOR : SAWANYA THAMMA-APIPON Ph.D. 90 pp.

The purpose of this research is to study development, success factors, as well as problems and obstacles of community forest management in Baan Chong Khaep Community, Thasao Sub-district, Saiyok District, Kanchanaburi Province. This research is a qualitative research using in-depth interview of 14 people including community leaders, committees of forest and community forest conservation group, representatives from Kanchanaburi Forest Office, representatives from 9th Infantry Division Headquarter (surasee) , and local people in the community and non-participation observation as the instruments for data collection. A data analysis technique used in the research is triangulation.

The results showed that the development of community forest in Baan Chong Khaep Community was divided into three phases; the first phase was a degraded forest due to commercial interests and the use of chemicals in community agriculture, the second phase was integration of community leaders. The integration first occurred in 2001 initiated by committees of forest and community forest conservation group through Civil Society Forum and collectively cooperated to enact community regulation on Baan Chong Khaep Community forest conservation, and the third phase reforestation and maintenance of forests B.E. 2545. The internal factors leading to success included leadership of the community leaders, participation of the people in community, application of stratagem on ritual and belief in forest conservation and the external factor leading to success was supports from educational institutions and government agencies. However, the community still encounters the problems of forest encroachment, law enforcement, and discontinuity in aid payment. Recommendations from the study There should be outreach and education about the maintenance of forests community. As well as support for the continued long-term.



Program of Public and Private Management

Graduate School, Silpakorn University

Student's signature

Academic Year 2015

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ทั้งคณาจารย์ที่คอยให้คำปรึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจารย์ ดร. สวรรรยา ธรรมอภิพล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่สละเวลาอันมีค่ามาคอยให้คำปรึกษา แนะนำ ตรวจสอบและแก้ไขในข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่ ตลอดจนประธานกรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิโรจน์ เจษภูาลักษณ์ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์ ดร. สุทิสรา ลุ่มบุตร และ อาจารย์ ดร. วัชระ เวชประสิทธิ์ ที่ให้คำแนะนำ สละเวลาในการตรวจสอบ และเพิ่มเติมสาระของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณผู้ใหญ่ชาย นียมนรา ที่ช่วยเหลือประสานงานกับชาวบ้านและตัวแทนหน่วยงานภาครัฐต่างๆ รวมถึงประธานคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ชาวบ้านชุมชนบ้านช่องแคบ หมวดกกล้าหรือ ร้อยโทกล้า แหวนเครือ หัวหน้าชุดประสานงานประจำพื้นที่ ร.29 พิอนูวัต พวงทอง เจ้าหน้าที่การเกษตรของสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี และทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง สำหรับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คุณพ่อสมเกียรติ ท่านพระเจริญ และคุณแม่สกาวัฒน์ สุวรรณวิไลกุล ที่คอยเป็นกำลังใจ และคอยสนับสนุนมาตลอดตั้งแต่เด็กจนปัจจุบัน ตลอดจนพี่น้อง พี่เตย เจ้าหน้าที่คณะวิทยาการจัดการ ที่คอยช่วยเหลือและให้คำแนะนำขั้นตอนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคณะและบัณฑิตวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
ขั้นตอนการศึกษา.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	7
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับป่าชุมชน.....	8
ความหมายของป่าชุมชน.....	8
พื้นที่ป่าชุมชนในประเทศไทย.....	9
ความสำคัญของป่าชุมชน.....	11
แนวคิดทฤษฎีการจัดการป่าชุมชน.....	13
ความหมายของการจัดการป่าชุมชน.....	13
แนวคิดการจัดการป่าชุมชน.....	14
รูปแบบและวิธีการจัดการป่าชุมชน.....	18
แนวคิดทฤษฎีปัจจัยแห่งความสำเร็จ.....	23
ความหมายของปัจจัยแห่งความสำเร็จ.....	23
แนวคิดปัจจัยแห่งความสำเร็จ.....	23
ทฤษฎีปัจจัยแห่งความสำเร็จ.....	26
ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน.....	27
พื้นที่ศึกษา.....	30
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	30

บทที่		หน้า
3	วิธีดำเนินการศึกษา.....	36
	รูปแบบการศึกษา.....	36
	การเลือกพื้นที่ศึกษาวิจัย	36
	กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก	37
	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	37
	เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	37
	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	38
4	ผลการศึกษา.....	39
	ส่วนที่ 1 พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ	39
	ส่วนที่ 2 ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ.....	44
5	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	54
	สรุปผลการศึกษา.....	54
	อภิปรายผลการศึกษา.....	56
	ข้อเสนอแนะจากการศึกษา	57
	รายการอ้างอิง	59
	ภาคผนวก.....	65
	ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์.....	66
	ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล	75
	ภาคผนวก ค ภาพประกอบการเก็บข้อมูล.....	80
	ประวัติผู้วิจัย	90

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ตารางแสดงการจัดตั้งโครงการประชุมชน รายปี.....	10
2	ตารางแสดงการจัดตั้งโครงการประชุมชน รายจังหวัด	11



สารบัญญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	โครงสร้างคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ	40
2	ป้ายกฎระเบียบข้อบังคับของป่าชุมชนบ้านช่องแคบ.....	42
3	พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ	44
4	ต้นไม้ในป่าชุมชนบ้านช่องแคบที่ผ่านพิธีกรรมบวชป่า	47
5	ต้นไม้ที่ได้รับการบวชป่าในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนบ้านช่องแคบ	48
6	พระพุทธรูปที่ประดิษฐานในเขตป่าชุมชนบ้านช่องแคบ	48
7	แนวป้องกันไฟป่าจากความร่วมมือของคนในชุมชนบ้านช่องแคบ	50
8	ภาพการสัมภาษณ์หมอดินประจำหมู่บ้าน	81
9	ภาพการสัมภาษณ์ชาวบ้าน	81
10	ภาพการสัมภาษณ์ชาวบ้าน	82
11	ภาพการสัมภาษณ์รองประธานคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้าน ช่องแคบ	83
12	ภาพคู่มือจุดแจ้งการจัดตั้งชุมชนและสภาองค์กรชุมชนตำบล	83
13	ภาพรายชื่อคณะกรรมการ รสทป. ที่ติดตั้งอยู่ในเขตป่าชุมชนบ้านช่องแคบ.....	84
14	สภาพป่าชุมชนบ้านช่องแคบ	84
15	สภาพป่าชุมชนบ้านช่องแคบ	85
16	ป้ายแผนที่แสดงเส้นทางศึกษาธรรมชาติของป่าชุมชนบ้านช่องแคบ	85
17	ลานอเนกประสงค์ในเขตป่าชุมชนบ้านช่องแคบ	86
18	ป้ายประกาศโครงการ “ชุมชนรักษ์ป่า สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน”	86
19	สภาพป่าชุมชนบ้านช่องแคบ	87
20	ป้ายประกาศตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ.....	87
21	แนวกันไฟป่าในเขตป่าชุมชนบ้านช่องแคบ	88
22	แนวกันไฟในเขตป่าชุมชนบ้านช่องแคบ.....	88
23	สมุนไพรที่พบได้ในเขตป่าชุมชนบ้านช่องแคบ	89

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม อาทิเช่น การเป็นแหล่งอาหาร พืชสมุนไพร เชื้อเพลิง แหล่งวัตถุดิบ ประกอบอาชีพและนันทนาการ อีกทั้งเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีค่าของประเทศและเป็นแหล่งของทรัพยากรที่สามารถฟื้นฟูและทดแทนได้ สามารถช่วยทำให้สภาพแวดล้อมในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เหมาะสม เนื่องจากป่าไม้เป็นแหล่งของต้นน้ำลำธาร และเป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดความชุ่มชื้นแก่บรรยากาศ ภูมิภาคใดๆ ของประเทศที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ย่อมส่งผลให้สิ่งแวดล้อมทั่วไป ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางการเกษตรดีขึ้น (วารสาร ฟองกระจาย, 2549: 1)

ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าไม้เป็นประเด็นปัญหาสำคัญของประเทศไทยและเป็นปัญหาหนึ่งในระดับโลก สาเหตุสำคัญของวิกฤตการณ์ป่าไม้ในประเทศไทย มักเกิดจากการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า โดยมีนายทุน พ่อค้าไม้ เจ้าของโรงเลื่อย เจ้าของโรงงานแปรรูปไม้ ผู้รับสัมปทานทำไม้ และชาวบ้านทั่วไป ซึ่งการตัดไม้เพื่อเอาประโยชน์จากเนื้อไม้ ทั้งวิธีที่ถูกและผิด ปริมาณป่าไม้ที่ถูกทำลายนี้ นับวันจะเพิ่มขึ้น ตามอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากร ยังมีประชากรเพิ่มขึ้นเท่าใด ความต้องการใช้ไม้ก็เพิ่มมากขึ้น เช่น ไม้ในการปลูกสร้างบ้านเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร เครื่องเรือนและถ่านในการหุงต้ม เป็นต้น

การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ เพื่อเข้าครอบครองที่ดิน เมื่อประชากรเพิ่มสูงขึ้นความต้องการใช้ที่ดินเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินก็สูงตามไปด้วย เป็นผลผลักดันให้ราษฎรเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ แผ้วถางป่า หรือเผาป่า ทำไร่เลื่อนลอย นอกจากนี้ยังมีนายทุนที่ดินที่จ้างวานให้ชาวบ้านเข้าไปทำลายป่า เพื่อจับจองที่ดินไว้ขายต่อไป รวมทั้งการส่งเสริมการปลูกพืช หรือเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจเพื่อการส่งออก โดยไม่ส่งเสริมการใช้ที่ดินอย่างเต็มประสิทธิภาพ ตลอดจนการกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่ากระทำไม่ชัดเจน หรือไม่กระทำเลยในหลายๆพื้นที่ ทำให้ราษฎรเกิดความสับสน ส่งผลให้เกิดการพิพาทในเรื่องที่ดินทำกินและที่ดินป่าไม้ รวมถึงการจัดสร้างสาธารณูปโภคของรัฐเช่น เขื่อน อ่างเก็บน้ำ เส้นทางคมนาคม โดยการสร้างเขื่อนขวางลำน้ำ จะทำให้พื้นที่เก็บน้ำหน้าเขื่อนที่อุดมสมบูรณ์ถูกตัดโค่นมาใช้ ทำให้เกิดไฟไหม้ป่า เนื่องจากสภาพอากาศ และการที่มนุษย์ลักลอบเข้าไปเผาป่า หรือเผาจุดไฟทิ้งไว้ (บัณฑิต อ่อนคำ, 2529) ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่านั้นส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพและวิถีชีวิตทางสังคม และ

วัฒนธรรม (สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2546) เมื่อป่าไม้ถูกทำลายจะส่งผลไปถึงดิน และแหล่งน้ำด้วย เพราะเมื่อเผา หรือถางป่าไปแล้ว พื้นดินจะโล่ง ขาดพื้นปกคลุม เมื่อฝนตกลงมาก็จะชะล้างหน้าดิน และความอุดมสมบูรณ์ของดินไป นอกจากนี้ เมื่อขาดต้นไม้คอยดูดซับน้ำไว้ น้ำก็จะไหลบ่าท่วมบ้านเรือนและที่ลุ่มในฤดูน้ำหลาก พอถึงฤดูแล้งก็ไม่มีน้ำซึมใต้ดินไว้หล่อเลี้ยงต้นน้ำลำธาร ทำให้แม่น้ำมีน้ำน้อย ส่งผลกระทบต่อมาถึงระบบเศรษฐกิจและสังคม เช่น การขาดแคลนน้ำในการชลประทาน ทำให้ทำนาไม่ได้ผล ขาดน้ำมาผลิตกระแสไฟฟ้า (ชญานิศ เกตุแก้ว, 2556: 1)

นโยบายการจัดการป่าไม้ที่ผ่านมา ดำเนินการโดยหน่วยงาน หรือองค์กรภาครัฐ โดยมีได้เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาและร่วมวางแผนการจัดการ ทำให้การจัดการป่าไม้ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร แนวคิดของการจัดการป่าโดยชุมชน จึงได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในด้านการป่าไม้ ภายใต้หลักการ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมป่าไม้ เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น โดยให้ประชาชนดำเนินงานด้วยตนเอง รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ จะให้ความช่วยเหลือในส่วนที่เกิดกำลังความสามารถที่พวกเขาจะช่วยเหลือตนเองได้เท่านั้น เนื่องจากประชาชนต้องดำเนินงานด้วยตนเอง จึงพยายามให้ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการ บำรุง ป้องกัน รักษา ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ด้วยตนเอง โดยจุดมุ่งหมาย คือ หยุดการทำลายป่าและบำรุงรักษาป่า อีกทั้งเป็นแนวทางที่จะทำให้ประชาชนและทรัพยากรป่าไม้ อยู่ร่วมกันได้ในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน (นิวัติ เรืองพานิช, 2533: 1)

จากการรวบรวมข้อมูลป่าชุมชนของประเทศไทย ปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการจัดการ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชน และองค์กรชุมชน มีจำนวนประมาณ 3,284,355 ไร่ โดยในปี 2558 มีจำนวนทั้งสิ้น 188,901 ไร่ ปรับตัวเพิ่มขึ้นจากปี 2555 ที่มีอยู่จำนวน 65,501 ไร่ (กรมป่าไม้, สำนักแผนงานและสารสนเทศ, ศูนย์สารสนเทศ, 2558)

ชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เป็นหนึ่งในชุมชนที่เคยประสบปัญหา การตัดไม้ทำลายป่า การยึดครองที่ดินเพื่อทำการเกษตร จนเหลือพื้นที่ป่า สาธารณประโยชน์ประมาณ 385 ไร่ แต่ด้วยการนำของผู้นำชุมชนและความสามัคคีของชาวบ้าน จึงสามารถนำความอุดมสมบูรณ์กลับคืนมาได้อีกครั้ง โดยในปี 2544 นายมนตรี ช่างโต ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นได้ริเริ่มให้ความรู้แก่ชาวบ้าน และชักชวนชาวบ้านมาช่วยกันอนุรักษ์ป่าปลูกป่าเสริมเพื่อป้องกันไฟป่า โดยจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ผ่านเวทีประชาคมของหมู่บ้าน คณะกรรมการฯ และชาวบ้านได้ร่วมกันจัดตั้งระเบียบการรักษาป่า มีการร่วมกันกำหนดแผนงานการปลูกป่าเป็นประจำทุกปี ประกาศปิดป่าเพื่อให้ฟื้นตัวจากการเก็บของป่า กำหนดแผนป้องกันไฟป่า การซำกล้าไม้มีค่า การขยายพันธุ์ไม้ จัดชุดลาดตระเวนป่า เป็นต้น ต่อมาได้มีหน่วยงานจากกรมป่าไม้ และอีกหลายหน่วยงานเข้ามาให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการป่าไม้รูปแบบป่าชุมชน และในปี 2545 ผู้ใหญ่บ้านพร้อมด้วยชาวบ้านได้ขออนุญาตป่าไม้

จังหวัดจัดทำโครงการป่าชุมชนบนที่ดินสาธารณะจำนวน 385 ไร่ 2งาน 40 ตารางวา และช่วยรัฐบาลดูแลป่าในเขตหมู่บ้านซึ่งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า รวมถึงพื้นที่ภูเขาจำนวน 3,750 ไร่ รวมพื้นที่ป่าทั้งหมดที่ชาวบ้านดูแลประมาณ 4,135 ไร่

ในระยะเวลาไม่นานพื้นที่ป่าก็กลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่าย เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดกาญจนบุรี เครือข่ายป่าตะวันตก มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี เป็นต้น ชาวชนในหมู่บ้านได้มีส่วนร่วมในการปลูกป่า ดูแลป่า และการเป็นมัคคุเทศก์น้อยในเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ปัจจุบันป่าชุมชนบ้านช่องแคบมีพื้นที่กว่า 4,000 ไร่ สามารถให้ผลผลิตจากป่าเป็นมูลค่าถึงเกือบ 3 ล้านบาทต่อปี ด้วยการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบที่มีประสิทธิภาพจนได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 10 ปี 2551 จากบริษัท ปิโตรเลียมประเทศไทย จำกัด มหาชน (ปตท.) (คณะทำงานรางวัลลูกโลกสีเขียว, 2551: 114-115) รางวัลนี้เป็นเครื่องหมายยืนยันจากการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรีที่ประสบความสำเร็จซึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ เพื่อทำหน้าที่ในการออกกฎระเบียบ ข้อห้าม ข้อบังคับ ในการใช้ประโยชน์จากป่า รวมถึงการป้องกันดูแลรักษาป่า โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาประเด็นเกี่ยวกับพัฒนาการของการจัดการป่าชุมชน ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาพัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
- 2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

3. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยทำการศึกษาถึงพัฒนาการของการจัดการป่าชุมชน และปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี มีขอบเขตการวิจัยดังนี้

3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ ป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาพัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตั้งแต่เริ่มจนถึงปัจจุบัน และศึกษาปัจจัยของความสำเร็จในการดำเนินการจัดการป่าชุมชน ทั้งปัจจัยภายใน เช่น การพึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต การมีผู้นำที่มีประสบการณ์ การปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนของชาวบ้าน และปัจจัยภายนอก เช่น การสนับสนุนทางด้านวิชาการ ด้านงบประมาณจากทางภาครัฐและเอกชน ที่ทำให้ชุมชนบ้านช่องแคบประสบความสำเร็จในการดำเนินการจัดการป่าชุมชน

3.3 ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโสในชุมชน
2. คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ได้แก่ ประธานคณะกรรมการ รองประธานคณะกรรมการ และสมาชิก
3. หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี และกองพลทหารราบที่ 9 ค่ายสุรสีห์
4. ชาวบ้านชุมชนบ้านช่องแคบ ที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน หรือผู้แทน ที่มีอายุมากกว่า 18 ปี อาศัยอยู่ในชุมชนไม่น้อยกว่า 5 ปี

3.4 ขอบเขตด้านเวลา

ดำเนินการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนเมษายน 2558 – เดือนกุมภาพันธ์ 2559 รวมระยะเวลา 11 เดือน โดยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลในเดือนมกราคม 2559

4. ขั้นตอนการศึกษา

4.1 การเลือกพื้นที่ศึกษา พื้นที่ในการศึกษา คือ ชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่วิถีชีวิตของชุมชนมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรป่าไม้มาอย่างยาวนานและใกล้ชิด ทั้งในเรื่องการประกอบอาชีพ การศึกษา การสร้างที่อยู่อาศัย รวมไปถึงประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน มีการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จเป็นต้นแบบป่าชุมชนอื่นได้เป็นอย่างดี

4.2 การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก บุคคลหลักในการสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ และกลุ่มชาวบ้าน โดยสัมภาษณ์ในประเด็นเรื่องการจัดการป่าชุมชน ปัจจัยของความสำเร็จในการจัดการ โดยสัมภาษณ์ประสบการณ์ส่วนตัวของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

4.3 การรวบรวมข้อมูล

4.3.1 การศึกษาเอกสาร (Document Study) ศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีการจัดการป่าชุมชน ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ข้อมูลพื้นที่ศึกษา จากหนังสือ ตำรา เอกสารรายงาน บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.3.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work) ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และการใช้แบบสำรวจในการศึกษาสภาพทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน การบันทึกข้อมูลโดยบันทึกเสียงลงในเครื่องบันทึกเสียง และจดบันทึกลงในสมุด

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดความ และเรียบเรียงให้เป็นระบบ โดยจัดหมวดหมู่แบ่งข้อมูลอย่างชัดเจน ตรวจสอบความถูกต้องแบบสามเส้าจากข้อมูลหลายแหล่ง เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ด้านพัฒนาการของการจัดการป่าชุมชน ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน

4.5 การสรุปผลการศึกษา นำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลมาเขียนพรรณนาเชิงวิเคราะห์ตามแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน

4.6 การเสนอแนะ ทำการสรุปข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย ประสพการณ์ของผู้วิจัย มานำเสนอในมุมมองของผู้วิจัย ทั้งด้านพื้นที่การศึกษา ข้อเสนอแนะทางวิชาการ และการพัฒนา เพื่อผู้ที่สนใจสามารถนำไปศึกษาในประเด็นอื่นเพิ่มเติมต่อไป

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.1 ทำให้ทราบถึงพัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

5.2 ทำให้ทราบถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

5.3 ผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปใช้เป็นข้อมูลในการวางแผน กำหนดแนวทาง นโยบายการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในอนาคต

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

6.1 ป่าชุมชน หมายถึง บริเวณพื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการวางแผนและจัดการโดยชุมชน และชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในการดำรงชีวิตประจำวัน มีการดูแลรักษาป่าและการควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ภายใต้ข้อบังคับที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดร่วมกัน

6.2 พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชน หมายถึง ลำดับของการเปลี่ยนแปลงหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพในการจัดการป่าของชุมชนที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องกันจากระยะหนึ่งไปสู่อีกระยะหนึ่ง มีความสมดุลและสามารถเอื้ออำนวยประโยชน์แก่ชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

6.3 ปัจจัยแห่งความสำเร็จ หมายถึง หลักการ แนวทางหรือวิธีการที่ช่วยให้ชุมชนสามารถดำเนินการบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการจัดการป่าชุมชน ทั้งนี้ อาจมีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก



บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การจัดการป่าชุมชนจำเป็นต้องอาศัยพลังของชุมชนท้องถิ่นในการฟื้นฟู ดูแลพื้นที่ป่าให้เป็นป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์ เป็นพื้นที่ที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีพของชุมชนท้องถิ่น การรักษาระบบนิเวศ การฟื้นฟูแหล่งน้ำ และความชุ่มชื้น ตลอดจนการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยชุมชนจะทำให้ได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตลอดไป พร้อมทั้งยังเป็นการเอื้อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการ และรักษาทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ การวิจัยเรื่อง ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ได้ศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับป่าชุมชน
 - 1.1 ความหมายของป่าชุมชน
 - 1.2 พื้นที่ป่าชุมชนในประเทศไทย
 - 1.3 ความสำคัญของป่าชุมชน
2. แนวคิดทฤษฎีการจัดการป่าชุมชน
 - 2.1 ความหมายของการจัดการป่าชุมชน
 - 2.2 แนวคิดการจัดการป่าชุมชน
 - 2.3 รูปแบบและวิธีการจัดการป่าชุมชน
3. แนวคิดทฤษฎีปัจจัยแห่งความสำเร็จ
 - 3.1 ความหมายของปัจจัยแห่งความสำเร็จ
 - 3.2 แนวคิดปัจจัยแห่งความสำเร็จ
 - 3.3 ทฤษฎีปัจจัยแห่งความสำเร็จ
 - 3.4 ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน
4. พื้นที่ศึกษา
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับป่าชุมชน

1.1 ความหมายของป่าชุมชน

ที่ผ่านมา มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “ป่าชุมชน” ไว้หลากหลายประเด็น เช่น FAO (1978) ให้ความหมายของกิจกรรมป่าชุมชนว่า เป็นกิจกรรมป่าไม้ใดๆ ก็ตามที่ประชาชนมีส่วนร่วม ตั้งแต่การปลูกป่า หรือการจัดการป่าประจำหมู่บ้านในท้องที่ ซึ่งขาดแคลนไม้ใช้สอย หรือของป่า จนกระทั่งถึงการปลูกต้นไม้ในไร่ นา หรือสวนป่ารายย่อย (Farm Forestry) เพื่อขายไม้เป็นรายได้ รวมถึงกิจการอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่ใช้วัสดุป่าไม้เป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ หรือกิจการป่าไม้ที่ชุมชนได้รับผลตอบแทนเพียงเป็นค่าจ้างแรงงานเท่านั้น กิจกรรมป่าชุมชนยังรวมถึงกิจกรรมอื่นของรัฐ ที่กระตุ้นหรือช่วยเหลือกิจการป่าไม้ท้องถิ่นด้วย

คณะอนุกรรมการพิจารณาแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน (2533) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ป่าชุมชน เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งทางวนศาสตร์ชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าที่ได้จัดแบ่งหรือกำหนดไว้ให้เป็นของชุมชน มีการจัดการโดยชุมชน และเพื่อชุมชนจะได้นำไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและถาวรตามกฎหมายเกณฑ์ที่ชุมชนได้กำหนดไว้ ทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นสำคัญ

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2534) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ป่าชุมชน เป็นพื้นที่ซึ่งรัฐกำหนดไว้ให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ทางด้านป่าไม้ตามวัตถุประสงค์แห่งชุมชนนั้น โดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการให้เกิดประโยชน์อย่างต่อเนื่องและถาวร

เสนห์ จามริก และคณะ (2536) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ป่าชุมชน เป็นขบวนการทางสังคมหรือการรวมตัวกันขององค์กรประชาชนในระดับชุมชนและ/หรือ ระดับเครือข่ายภายในระบบนิเวศแห่งหนึ่ง เพื่อทำการใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรดิน-น้ำ-ป่า ซึ่งถือเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และเป็นธรรมบนฐานของระบบความคิด ภูมิปัญญา อุดมการณ์และสิทธิชุมชน ซึ่งเน้นหลักการทางศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพของชุมชนเป็นหลัก

เสมอ ลิ้มชวงค์ (2538) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ที่มีต้นไม้ซึ่งให้ประโยชน์แก่ราษฎรทั้งทางตรงและทางอ้อมด้านระบบนิเวศ ประโยชน์จากเนื้อไม้และผลผลิตของป่า ทั้งนี้อาจมีอาณาบริเวณพื้นที่หนึ่ง หรือเป็นแถวเป็นแนวตามริมถนนหรือคลองส่งน้ำได้

สุรรัตน์ กฤษณะรังสรรค์ (2540) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ป่าชุมชน หมายถึง การที่คนในชุมชนได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม เพื่อเป็นตัวแทนในการจัดการกับป่าและทรัพยากรป่า โดยมีวัตถุประสงค์ในการกำหนดประเภทป่าตามความต้องการของคนในชุมชน และในการจัดการเกี่ยวกับป่าชุมชนนั้นมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในทุกขั้นตอน โดยจะเน้นเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ ผลิตผลจากป่าไม้ ที่ดิน การจัดการในรูปแบบต่างๆ ของประชาชนในท้องถิ่น และตัวตนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการป่า ส่วนการนิยามที่เจาะจงนั้นจะขึ้นอยู่กับ

1. ลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่า
2. การจัดการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์
3. สิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการดูแล
4. เงื่อนไขในการเกิดป่าชุมชน กล่าวคือ การเกิดขึ้นเองของป่าชุมชน หรือการจัดตั้งจากภายนอก

สมหญิง สุนทรวงษ์ (2557) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ป่าชุมชน เป็นคำที่เกิดขึ้นในช่วงเกือบ 30 ปีที่ผ่านมา เป็นทางเลือกในการจัดการทรัพยากรนิเวศป่าไม้โดยมีชุมชนเป็นฐานหรือเป็นการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชนที่มีวิถีปฏิบัติเป็นระบบสิทธิหน้าหมู่ หรือเป็นระบบทรัพยากรร่วมของชุมชน นอกจากนั้น สมศักดิ์ สุขวงศ์ ได้กล่าวถึงป่าชุมชนว่า เป็นกิจกรรมของคนชนบทในการจัดการทรัพยากรต้นไม้และป่าไม้ เพื่อผลประโยชน์ของครอบครัวและชุมชน เป็นกิจกรรมที่สนับสนุนและมอบอำนาจให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปลูก จัดการ ป้องกัน และเก็บหาผลประโยชน์จากป่าไม้ภายใต้ระบบการจัดการที่ยั่งยืน ป่าชุมชนอาจตั้งอยู่รอบหมู่บ้าน รอบแหล่งชุมชน หรืออาจจะอยู่ใกล้เคียงกับชุมชน ชุมชนนั้นอาจจะเป็นชุมชนที่เป็นทางการเช่น หมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล หรือชุมชนตามประเพณี และอาจจะเป็นหนึ่งในชุมชน หรือหลายชุมชนที่มาจัดการป่าชุมชนร่วมกัน โคนพื้นที่คนในชุมชนนั้นๆ อาจเลือกใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนทั้งในเชิงเศรษฐกิจและการรักษาระบบนิเวศก็ได้ ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นผู้วางแผนและตัดสินใจว่าจะใช้ประโยชน์อะไร และอย่างไรจากป่า จะดูแลรักษา ฟื้นฟู และพัฒนาป่าชุมชนอย่างไร ป่าชุมชนมีขอบเขตขนาดไหนที่ชุมชนดูแลได้ทั่วถึง

จากการทบทวนวรรณกรรมความหมายของป่าชุมชน ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ป่าชุมชนหมายถึง บริเวณพื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการวางแผน จัดการโดยชุมชน และชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในการดำรงชีวิตประจำวัน มีการดูแลรักษาป่าและการควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ภายใต้ข้อบังคับที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดรวมกัน

1.2 พื้นที่ป่าชุมชนในประเทศไทย

จากข้อมูลของ ศูนย์สารสนเทศ สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ได้รายงานการจัดตั้งพื้นที่ป่าชุมชนในประเทศไทยตั้งแต่ปี 2542 ถึงปี 2558 พบว่ามีแนวโน้มปรับตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2542 มีพื้นที่ป่าชุมชนทั้งสิ้น 7,140 ไร่ ปี 2550 มีพื้นที่ป่าชุมชน 254,084 ไร่ และล่าสุดปี 2558 มีพื้นที่ป่าชุมชนถึง 205,346 ไร่ แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตารางแสดงการจัดตั้งโครงการป่าชุมชน รายปี

ปีที่จัดตั้ง	จำนวน (หมู่บ้าน)	จำนวน (โครงการ)	พื้นที่ป่าชุมชน (ไร่)
2542	25	13	7,140
2543	753	700	196,369
2544	831	732	234,165
2545	832	786	301,982
2546	799	725	83,503
2547	1,314	1,105	231,693
2548	539	489	147,717
2549	665	603	404,173
2550	443	394	254,084
2551	475	443	232,097
2552	360	333	159,034
2553	229	209	137,915
2554	333	253	159,212
2555	142	113	49,396
2556	109	183	109,328
2557	219	160	88,455
2558	308	282	205,346
รวม	8,457	7,523	3,001,854

ที่มา : กรมป่าไม้, สำนักจัดการป่าชุมชน, ศูนย์สารสนเทศ, พื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชน, เข้าถึงเมื่อ 13 พฤศจิกายน 2558, เข้าถึงได้จาก http://forestinfo.forest.go.th/55/fCom_Year.aspx.

จากรายงานของศูนย์สารสนเทศ สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ในเขตความรับผิดชอบของสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 10 พบว่า จังหวัดกาญจนบุรีเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่โครงการป่าชุมชนและพื้นที่ป่าชุมชนมากที่สุด จำนวน 93 โครงการ 72,448 ไร่ ในขณะที่จังหวัดราชบุรี จำนวน 72 โครงการ 29,073 ไร่ และจังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 61 โครงการ 70,585 ไร่ แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางแสดงการจัดตั้งโครงการป่าชุมชน รายจังหวัด

สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้	จำนวน (หมู่บ้าน)	จำนวน (โครงการ)	พื้นที่ป่าชุมชน (ไร่)
สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 10 (ราชบุรี)	254	226	172,108
ราชบุรี	69	72	29,073
กาญจนบุรี	116	93	72,448
สุพรรณบุรี	69	61	70,585

ที่มา : กรมป่าไม้, สำนักจัดการป่าชุมชน, ศูนย์สารสนเทศ, พื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชน, เข้าถึงเมื่อ 13 พฤศจิกายน 2558, เข้าถึงได้จาก http://forestinfo.forest.go.th/55/fCom_Year.aspx.

1.3 ความสำคัญของป่าชุมชน

ป่าชุมชนเป็นที่ป่าไม้ที่ได้รับการจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชน และองค์กรชุมชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ตามความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เป็นป่าที่ประชาชนเข้าไปใช้สอยตามวิถีชีวิตของคนทุกคนในชุมชนนั้น ทั้งเรื่องการทำมาหากิน ระบบครอบครัวเครือญาติ ประเพณีความเชื่อ อำนาจและกฎระเบียบในชุมชน ป่าชุมชนจึงมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับลักษณะภูมินิเวศและวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนในท้องถิ่น โดยมีผู้กล่าวถึงความสำคัญของป่าชุมชนหลากหลาย ดังนี้

พัชรนันท์ ไชยสุภะรัตน์ (2556) ได้กล่าวถึงความสำคัญของป่าชุมชนไว้ว่า ประมาณต้นทศวรรษที่ 1970 นักวิชาการป่าไม้ของโลกบางส่วน เริ่มมีความเห็นพ้องต้องกันว่า ป่าไม้ของโลก โดยเฉพาะป่าเขตร้อน (Tropical forest) กำลังถูกทำลายลงไปอย่างรวดเร็วและป่า เหล่านั้นส่วนใหญ่อยู่ในเขตประเทศด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนา ซึ่งมักจะเป็นประเทศที่มีโครงสร้าง ทางการเมืองเป็นเผด็จการหรือกึ่งเผด็จการ กล่าวคือ อำนาจในการจัดการทรัพยากรของประเทศ เหล่านั้น ซึ่งในกรณีนี้คือ ป่าไม้ตกอยู่ในมือกลุ่มผู้ปกครองจำนวนน้อย การใช้ป่าจึงเป็นไปในแนวทาง ที่ก่อให้เกิดผลเสียใหญ่ๆ 2 ด้าน คือ 1) ป่าถูกมองว่าเป็นเพียงแหล่งผลิตไม้ซุงที่ควรถูกตัดเพื่อขายหารายได้เข้าประเทศ หากปล่อยให้ไม้ไม่ตัดมาใช้ก็จะเป็นการสูญเสียเปล่าทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้การทำไม้เพื่อส่งออกเป็นรายได้ หลักของประเทศ พื้นที่ป่าจึงหมดไปอย่างรวดเร็ว 2) มีเพียงคนส่วนน้อยเท่านั้นที่จะได้ประโยชน์จากการจัดการป่า ส่วนใหญ่แล้วรัฐจะถือว่าป่า ตลอดจนไม้และทรัพยากรอื่นๆ จากป่าเป็นของรัฐ ประชาชนแต่ละคนต้องไม่ได้คนเหล่านั้นจึงมัก ตกอยู่ในสภาพของผู้บุกรุกป่าบ้าง ผู้ลักลอบตัดฟัน

ไม่บ้าง ทั้งๆ ที่ชีวิตของพวกเขาต้องพึ่งพา อาศัยป่ามาโดยตลอด แต่ก็ต้องตกอยู่ในสภาพของผู้กระทำผิดกฎหมายของรัฐ อาจสรุปได้ว่า การจัดการป่าในแนวทางที่รัฐเป็นเจ้าของป่า ก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศของแต่ละประเทศและของโลก และยังก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการกระจายผลประโยชน์จากทรัพยากร ของส่วนรวมอีกด้วย จึงมีการเสนอให้เปลี่ยนแปลงปรัชญาในการจัดการป่าเสียใหม่ โดยหวังผลหลัก 2 ประการ คือ 1)ไม่ทำลาย ทั้งยังรักษาและฟื้นฟูสภาพระบบนิเวศให้ดีขึ้น 2) ในขณะเดียวกันก็หาทางให้ผู้คนรอบๆ ป่าและในป่า ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่และเป็นกลุ่มคนผู้ เสียเปรียบในสังคม ได้รับประโยชน์จากที่ดินในป่าและทรัพยากรจากป่ามากขึ้น ในที่สุดก็พบว่าแบบแผนของการใช้ที่ดินและป่า ที่ผู้คนในชนบทของประเทศค่อยพัฒนาได้กระทำกันอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน นักวิชาการจึงตั้งชื่อ แบบแผนการใช้ทรัพยากรที่มีป่าเป็นศูนย์กลางของการผลิต และการดำรงชีวิตของชาวบ้าน โดยมีชาวบ้านเป็นเจ้าของ เป็นผู้จัดการและได้รับประโยชน์ว่า ป่าชุมชน

สมหญิง สุนทรวงษ์ (2557) ได้อธิบายถึงความสำคัญของป่าชุมชนไว้ว่า โดยพื้นฐานสังคมชนบทไทย ชาวบ้านล้วนอาศัยพึ่งพาป่าทั้งในแง่ปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร สมุนไพร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยมาช้านาน และการพึ่งพาน้ำจากป่าใช้ทำนา อาศัยผลผลิตจากป่าเพื่อสร้างรายได้พอยังชีพ อีกทั้งป่ายังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน บทบาทของป่าต่อความอยู่รอดชุมชนจึงมีมาช้านาน ชุมชนพื้นเมืองจำนวนไม่น้อยจึงมีวัฒนธรรมในการรักษาป่า เช่น รูปแบบความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า ต้นน้ำ แบบแผนการผลิต การเกษตร การใช้ทรัพยากรที่ใช้ป่าอย่างทะนุถนอม ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไปตามภูมิภาคและวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง เมื่อป่าอันเป็นฐานชีวิตของพวกเขา กำลังถูกทำลาย ไม่ว่าจะเป็นการสัมปทานไม้ในยุคก่อนการขยายตัวของพืชพาณิชย์ที่ต้องการใช้พื้นที่มาก การเติบโตของธุรกิจอุตสาหกรรมที่เข้ายึดครองพื้นที่ป่า การเข้ามาตัดไม้ เก็บผลผลิตจากป่าจากบุคคลภายนอก หรือแม้กระทั่งภายในชุมชนเองที่จะทำให้ป่าเสื่อมโทรมได้ โดยที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่สามารถเข้ามาช่วยดูแลอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่องได้ หรือหลายกรณีเจ้าหน้าที่รัฐกลับปล่อยปละละเลยให้เกิดการทำลายป่า หรือยึดพื้นที่ป่าเป็นของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ การมีโครงการพัฒนาต่างๆ ที่เข้ายึดครองพื้นที่ป่าของชุมชนและกีดกันไม่ให้ชุมชนพึ่งพาป่าได้อีกต่อไป

สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของป่า และของชุมชนอย่างมาก ทำให้ชุมชนจำนวนไม่น้อยต้องดำเนินการรักษาป่าอย่างจริงจัง เพื่อให้ระบบนิเวศ แหล่งอาหาร สมุนไพร แหล่งต้นน้ำสำหรับการเกษตร และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อของชาวบ้านยังคงอยู่ต่อไป และฐานทรัพยากรดังกล่าวยังเป็นทุนทางสังคมของชาวบ้านที่ใช้ในการพัฒนา เศรษฐกิจพอเพียง เสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชนได้

จากสิ่งทีกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ป่าชุมชนมีความสำคัญในการให้ประโยชน์แก่สิ่งมีชีวิตทั้งทางตรง และทางอ้อม ประโยชน์ทางตรงคือการนำไม้ในป่าชุมชนมาเป็น

เชื้อเพลิง ฟืน ถ่านที่ใช้ในการหุงต้ม และใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม อาหารจากป่าและอาหารที่ได้จากสัตว์ป่า ยารักษาโรค ที่ได้จากสมุนไพร ส่วนประโยชน์ทางอ้อมของป่าไม้ ได้แก่ ช่วยให้ฝนตกเพิ่มขึ้น และทำให้มีความชุ่มชื้นในอากาศสม่ำเสมอ ป้องกันการพังทลายของดิน ในเวลาที่มีฝนตกลงมา เรือนยอดของป่าไม้ จะสกัดกั้นความรุนแรงของฝน มิให้ตกกระทบผิวดินโดยตรง เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และช่วยรักษาความสมดุลของธรรมชาติไว้ด้วย ซึ่งหากไม่มีป่าไม้ สัตว์ป่าต่างๆ ดังกล่าวก็จะสูญพันธุ์ไป เพราะจะไม่มีแหล่งที่อยู่อาศัย และแหล่งหากิน และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เพื่อให้ประชาชนสามารถไปพักผ่อนในที่ที่มีความสงบ ร่มเย็น อากาศบริสุทธิ์ และมีทิวทัศน์ธรรมชาติที่สวยงาม

2. แนวคิดทฤษฎีการจัดการป่าชุมชน

2.1 ความหมายของการจัดการป่าชุมชน

การจัดการป่าชุมชน เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชน องค์กรชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นป่าที่ประชาชนเข้าไปใช้สอยตามวิถีชีวิตของคนทุกคน ในชุมชนนั้น โดยอาศัยอำนาจและกฎระเบียบในชุมชนในการควบคุม และยังมีนโยบายรัฐบาลที่เป็นตัวแปรสำคัญ ที่ทำให้รูปแบบการจัดการแต่ละยุคแต่ละสมัยต้องปรับ และเปลี่ยนตามไปด้วย ซึ่งก็เป็นความสัมพันธ์กันอย่างปฏิเสธไม่ได้ว่านับตั้งแต่มีการเรียกร้องสิทธิในการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าของชุมชน ก็เพื่อการมีรูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่าจริงๆ เนื่องจากรูปแบบที่กฎหมายรองรับนั้น หมายถึงการที่บุคคลภายในและภายนอกยอมรับได้ในการกำหนดรูปแบบของแต่ละชุมชน

นอกจากนี้ได้มีนักวิชาการ และผู้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน ได้ให้ความหมายของการจัดการป่าชุมชนไว้ ดังนี้

ปรีศนา พรหมมา และมนตรี จันทวงศ์ (2541) ให้ความหมายของการจัดการป่าชุมชนไว้ว่า การจัดการป่าชุมชน คือการปรับตัวและสร้างกลไก เพื่อปกป้องสิทธิอันชอบธรรมของชุมชนในการเข้าถึงทรัพยากรป่า โดยการเสนอแนวทางการจัดการให้รัฐเข้าใจ และยอมรับรูปแบบการจัดการของชุมชน ด้วยการนำความเชื่อเรื่องผีมาเป็นตัวควบคุมการจัดการทรัพยากรเป็นหลัก

วิยุทธ จำรัสพันธุ์ (2535) ให้ความหมายของการจัดการป่าชุมชนไว้ว่า การจัดการป่าชุมชนเป็นการจัดการโดยองค์กรท้องถิ่นมีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งในด้านการฟื้นฟูและการพัฒนาสภาพป่า รวมไปถึงการแปรรูปผลผลิตจากป่า โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของราษฎรในชุมชน

พรพิมล ชำรัมย์ (2556: 14) ให้ความหมายของการจัดการป่าชุมชนไว้ว่า การจัดการป่าชุมชน คือการนำความเชื่อเรื่องผี มาเป็นตัวขับเคลื่อนในระบบการจัดการป่าของชุมชน ซึ่งแปรออกมาในรูปแบบของกฎระเบียบ ข้อบังคับ ที่เข้าใจและยอมรับของคนในชุมชน เพื่อรักษาความสมดุลในการใช้ประโยชน์ รักษา อนุรักษ์ พัฒนาพื้นที่ป่าที่เป็นแหล่งสาธารณะประโยชน์ของชุมชน

นั้นๆ โดยในกระบวนการจัดการทุกขั้นตอนชาวบ้านเป็นผู้มีส่วนร่วม และลงมือปฏิบัติร่วมกันทุกขั้นตอน

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การจัดการป่าชุมชน หมายถึง การจัดการป่าชุมชน คือ แผน แบบแผน หรือแนวทางการจัดการป่าชุมชนในรูปแบบของการจัดการตลอดจนอนุรักษ์ป่านั้นๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในชุมชนให้คงอยู่เป็นสมบัติสืบไปถึงลูกหลานในอนาคต ซึ่งมีประเพณี วัฒนธรรม เป็นตัวแปรในการกำหนดรูปแบบของการจัดการป่าชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนก็จะต่างกันไป ไม่มีรูปแบบตายตัว

2.2 แนวคิดการจัดการป่าชุมชน

นับแต่ในอดีตชุมชนมีการดูแลและพึงพาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายในท้องถิ่น ทั้งเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนและเพื่อการค้าขายแลกเปลี่ยนกับชุมชนข้างเคียง ความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติมีความหมายต่อการดำรงอยู่ของชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงมีจารีต ประเพณี และวัฒนธรรมที่ต่างกัน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการจัดสรรการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร การจัดการป่าชุมชนจึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการจัดสรรการใช้ประโยชน์ดังกล่าว (ปริยา โสทอง, 2547: 15)

ธเนศ แดงสาตร์ (2550) ได้อธิบายการจัดการป่าชุมชนไว้ว่า มีองค์ประกอบของป่าชุมชนที่สำคัญ 4 ประการ และมีหลักการจัดการ ดังนี้

1. องค์ประกอบของป่าชุมชน

1.1 การมีจิตสำนึกร่วมกันของชุมชนในการรักษาป่า จิตสำนึกดังกล่าวอาจสืบเนื่องมาจากประเพณี ความเชื่อเดิม เช่น การนับถือผี

1.2 การมีระบบการจัดการที่แน่นอน ชัดเจน ซึ่งอาจหมายถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นในวิถีชีวิตเกี่ยวกับสิทธิชุมชน หรือกฎเกณฑ์ จารีตประเพณี ในการใช้ทรัพยากรของชุมชน หรือการจัดการแบบใหม่ที่เกิดจากคำแนะนำของบุคคลภายนอก

1.3 การมีองค์กรชาวบ้านที่เข้มแข็งทำหน้าที่บริหารจัดการ ดูแลทรัพยากร ควบคุมกฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรและทำหน้าที่แก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ

2. หลักการจัดการ ระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนวางอยู่บนพื้นฐาน 4 ประการ คือ 1) การยอมรับในจารีต 2) การคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกและความเป็นธรรมทางสังคม 3) ความยั่งยืนของระบบการผลิต และความสมดุลของระบบนิเวศ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งหมดของชุมชน

เสนห์ จามริก และคณะ (2536) มองการจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นองค์รวม และเสนอแนวคิดพื้นฐานของป่าชุมชน 5 ประการคือ

1. แนวคิดการมองการจัดการป่าชุมชนในบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและระบบนิเวศ ในลักษณะนี้ป่าชุมชนมิได้เป็นปรากฏการณ์ที่หยุดนิ่งไร้การ

เคลื่อนไหว แต่เป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชน โดยสัมพันธ์กับเงื่อนไขภายนอก การมองป่าชุมชนในบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและระบบนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับเปลี่ยนอำนาจในการจัดการทรัพยากรซึ่งมีลักษณะรวมศูนย์มากยิ่งขึ้นเป็น แนวคิดที่ช่วยให้เราสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ในท้องถิ่นกับเงื่อนไขภายนอก

2. แนวคิดการมองป่าชุมชนจากมิติทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงการมองความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์กับธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวมและรอบด้าน เช่น มองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า ในฐานะเป็นระบบชีวิตในระบบนิเวศเดียวกัน เพราะความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นทั้งพัฒนาการทาง วัฒนธรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนไปพร้อมกัน การมองป่าชุมชนจากมิติทางด้าน วัฒนธรรมเน้นความเข้าใจกับวิถีคิดของชุมชนที่มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับป่าว่า มีความหลากหลายและ ซับซ้อนมีรากเหง้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องหลายชั่วอายุคน

3. แนวคิดการมองป่าชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของระบบทรัพยากรร่วมของชุมชนที่มี รากเหง้าและพัฒนาการที่แตกต่างไปจากแนวคิดเรื่องกรรมสิทธิ์ตามระบบกฎหมายตะวันตก แต่เป็น แนวคิดซึ่งอยู่บนหลักการของสิทธิการใช้และมีระบบการจัดการโดยชุมชนและองค์กรชุมชน

4. แนวคิดการมองป่าชุมชนในฐานะเป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งอาจเป็นการสืบทอด วิถีปฏิบัติ และจารีตประเพณีในการรักษาป่าชุมชนมาเนิ่นนาน หรือเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นใหม่จาก การรวมตัวของชาวบ้านเพื่อต่อต้านการแทรกแซงจากภายนอก

5. แนวคิดการมองป่าชุมชนในบริบทการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างยั่งยืน โดยนัยนี้ ป่าชุมชนเป็นกระบวนการแสวงหาทางเลือกเพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนา ตนเองบนพื้นฐานของวัฒนธรรมและจารีตประเพณีอันหลากหลายของชุมชนชนบท และยังเป็นความ พยายามในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมไปพร้อมกันและได้กล่าวถึง เงื่อนไขการอนุรักษ์ป่าไม้ของชุมชน 8 ประการ คือ 1) ชุมชนที่อนุรักษ์ป่าต้องมีความเป็นชุมชนสูง 2) ชุมชนที่อนุรักษ์ป่าจะต้องมีทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า อยู่ในสภาพที่ใช้ได้และยังมีความสัมพันธ์อย่าง แนบแน่นกับการผลิตในภาคเกษตรโดยมีศักยภาพพอที่จะพลิกฟื้นให้คืนกลับมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้ อย่างยั่งยืน 3) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน การอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านมีพื้นฐานเบื้องต้นมาจาก การมี ผลประโยชน์ร่วมกันในการใช้ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า เช่น เป็นแหล่งอาหารเป็นสมุนไพร ยารักษาโรค ไม้สำหรับก่อสร้างบ้านเรือน ไม้เชื้อเพลิง ไม้ฟืนและแหล่งการเก็บหาของป่า เป็นต้น 4) ชุมชนที่อนุรักษ์ป่าจะต้องมีจิตสำนึกในการรักษาป่า มีความเข้มข้นและลึกซึ้งมากกว่าการมี ผลประโยชน์ร่วมกันเท่านั้น ซึ่งอาจมีเงื่อนไขเกิดจากประเพณี ความเชื่อ และการผลิตซ้ำของ อุดมการณ์สืบทอดกันมา หรือเกิดจากความจำเป็นในการป้องกันและรักษาระบบนิเวศหรือเกิดจาก การต่อต้านการรุกรานจากภายนอก เช่น การต่อต้านโครงการของรัฐการแย่งชิงทรัพยากรกับชุมชน โกล้เคียง 5) ชุมชนที่อนุรักษ์จะต้องมีผู้นำชุมชนเข้มแข็งที่จะควบคุม รักษากฎระเบียบและสามารถ

ปรับัญญัติ และจารีตประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับสถานการณ์การเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป 6) ชุมชนมีการจัดตั้งองค์กรประชาชนที่มีความรับผิดชอบในการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม ซึ่งมีวางอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม 7) ชุมชนที่อนุรักษ์จะต้องมีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่า ทรัพยากรเป็นสิทธิและทรัพย์สินร่วมของชุมชน โดยชุมชนมีสิทธิในการดูแลจัดการและออกกฎเกณฑ์ เพื่อผลประโยชน์อย่างยิ่ง 8) ชุมชนที่สามารถรักษาป่าไว้ได้จะต้องมีระบบการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมชาติประกอบด้วย 3 ประเด็น คือ หลักการจัดการ วิธีการจัดการและรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของการจัดการทรัพยากรชุมชนจะต้องเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต และการผลิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ความสัมพันธ์ในลักษณะการพึ่งพานี้มีมานาน ทำให้เกิดการสังเกตและสังสมประสบการณ์

อานวย คอวนิช (2535) ได้อธิบายถึงเงื่อนไขของการจัดการป่าชุมชนไว้ว่า เป็นการประยุกต์ วิชาวนศาสตร์ชุมชน เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์เข้าด้วยกันโดยยึดหลักเกณฑ์ตามหลักการพัฒนาของสากล ดังนี้ 1) การใช้ประโยชน์และการจัดการต้องมีลักษณะที่แสดงออกถึงความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของทรัพยากรดิน น้ำ ป่ากับคนในชุมชน 2) ชุมชนจะต้องมีการจำแนกป่าออกเป็นประเภทต่างๆ ตามการจัดลำดับขั้นของต้นไม้ และพืชพรรณในป่า ถิ่นที่อยู่ของพืชที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น ผักป่า สมุนไพร เพื่อประโยชน์ของการอนุรักษ์และการใช้สอยในชีวิตประจำวัน 3) การจัดการและการใช้ประโยชน์ต้องแสดงถึงความเข้าใจในเรื่องขีดความสามารถในการรองรับการใช้ประโยชน์ (carrying capacity) ของป่าและสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นเพื่อกำหนดเป็นแนวทาง วิธีการ และข้อห้าม เพื่อป้องกันไม่ให้มีการใช้ประโยชน์ป่ามากเกินไปจนทำลายสมดุลธรรมชาติ 4) การใช้ประโยชน์จากป่าจะต้องแสดงถึงการรักษาธาตุอาหารในดินและความเชื่อมโยงของมวลชีวภาพในระบบนิเวศเขตร้อน 5) ในการใช้ประโยชน์จากป่าต้องมีการทดแทนในสังคมพืชหลักจากมีการรบกวนระบบนิเวศ

สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (2536: 183) ได้สรุปแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม ตามแนวคิดป่าชุมชนออกเป็นประเด็นใหญ่ๆ ได้ 3 ประเด็น คือ หลักการจัดการ วิธีการจัดการและรูปแบบการจัดการทรัพยากร ระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนวางอยู่บนพื้นฐาน 4 ประการ คือ 1) การยอมรับในจารีตประเพณีและสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร 2) การคำนึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกและความเป็นธรรมทางสังคม 3) ความยั่งยืนของระบบการผลิตและความสมดุลของระบบนิเวศ 4)การมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งหมดของชุมชน

แนวคิดป่าชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิทธิชุมชน (Community's right) ซึ่งหมายถึงสิทธิร่วมเหนือทรัพย์สินของชุมชนสมาชิกชุมชนซึ่งทำหน้าที่ดูแลรักษาป่าเท่านั้น จึงจะมีสิทธิใช้ประโยชน์ และได้ประโยชน์จากป่า ประกอบด้วย 5 แนวคิดหลัก ดังนี้

1. มิติทางวัฒนธรรม เป็นหลักการพื้นฐานของการศึกษาคั้งนี้ที่มีลักษณะที่สำคัญอยู่ด้วยกัน 6 ประการ คือ 1) การมองความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆของชีวิตและธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวม (Holistic approach) 2) การเน้นที่วิถีคิดหรือระบบคิดที่มีความหลากหลายและซับซ้อนเป็นลักษณะสำคัญของการมองแบบองค์รวม 3) การศึกษาจากมุมมองของผู้ถูกศึกษา 4) การให้ความสำคัญกับเรื่องอุดมการณ์อำนาจ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการจัดการความสัมพันธ์ต่างๆ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องการนับถือผี ความเชื่อเรื่องข้อห้าม 5) การมองในแง่ของการผลิตซ้ำทางอุดมการณ์ (ideological reproduction) 6) การเห็นว่ามนุษย์มีศักดิ์ศรีและมีสิทธิตามธรรมชาติที่จะใช้แรงงานเพื่อการดำรงชีพของตน

ดังนั้นหากชนกลุ่มใดถูกความคิดมาครอบงำให้ต้องสูญเสียความเป็นคน เช่น การกล่าวหาว่าชาวบ้านเป็นพวกทำลายป่าต่างๆ ที่ พวกเขามีวัฒนธรรมในการอยู่กับป่า พวกเขามีสิทธิตามธรรมชาติที่จะปลดปล่อยตัวเองจากการครอบงำนั้น ด้วยการแสดงออกทางวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ เช่น ความเป็นชุมชนในการรวมตัวกันเพื่อรักษาป่า และลักษณะทางชาติพันธุ์ในชาติที่มีกฎเกณฑ์ในการรักษาป่าเพื่อแสดงความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ในวัฒนธรรมของตนเอง

2. ระบบทรัพย์สินร่วมกันของชุมชน (Communal Property System) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน ตั้งอยู่บนหลักการของสิทธิการใช้ทรัพยากร ที่มีระบบจัดการโดยกลุ่มผู้ใช้ ซึ่งกำหนดกฎเกณฑ์ว่าใครบ้างมีสิทธิใช้ ใครไม่มีสิทธิ และควรใช้อย่างไรในทรัพย์สินส่วนรวม (Common Property) ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินสาธารณะ (Open-access common property) หรือทรัพย์สินของรัฐ (State Property) ที่มีรัฐเป็นเจ้าของและผู้จัดการ ระบบทรัพย์สินร่วมกันของชุมชนนี้มีชุมชนเป็นทั้งผู้ใช้และผู้จัดการ ซึ่งมักจะเป็นวัฒนธรรมประเพณี ที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานของชุมชนท้องถิ่นทั่วโลก และมีความพยายามศึกษาเพื่อทำความเข้าใจระบบการจัดการทรัพยากรที่ใช้ระบบทรัพย์สินดังกล่าว ในการจัดการทรัพยากรหลายประเภทในภาคเหนือมีระบบทรัพย์สินทำนองเดียวกัน เรียกว่า สิทธิหน้าหมู แต่ในปัจจุบันมักมุ่งเน้นการปกครองตามกฎหมาย เพราะกฎหมายของรัฐจะยอมรับเฉพาะระบบกรรมสิทธิ์เกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนบุคคลเท่านั้น ทำให้เกิดการมีระบบกรรมสิทธิ์ซ้อนบนพื้นที่เดียวกันหลายระบบ การละเลยดังกล่าวของรัฐมักจะทำให้กลายเป็นชนวนของความขัดแย้งมากมายในการแย่งชิงทรัพยากรในปัจจุบัน

3. ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรของชุมชน หมายถึง ภูมิปัญญาที่แสดงให้เห็นการบังคับใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ของการใช้และการจัดการทรัพยากร โดยผ่านการจัดองค์กรของชุมชน ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ที่มีความสามารถในการปรับตัวต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างต่อเนื่องที่สามารถพัฒนาการใช้ทรัพยากรอย่างมีดุลยภาพกับระบบนิเวศและสร้างความเป็นธรรม

ในสังคม นอกจากนั้นศักยภาพยังแสดงออกได้ในการต่อสู้เพื่อปกป้องทรัพยากรให้พ้นจากอำนาจภายนอก และการต่อรองกับรัฐ เพื่อให้ยอมรับสถานภาพขององค์กรชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากร

4. เครือข่ายและการจัดการทรัพยากรในกลุ่มน้ำ เป็นแนวคิดที่มุ่งชี้ให้เห็นว่าการศึกษารองรับการจัดการทรัพยากรจะต้องอยู่ภายใต้บริบทของระบบนิเวศหนึ่ง จึงจะสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งพากันขององค์ประกอบต่างๆ ทั้งกายภาพและสังคมได้ชัดเจน

5. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมือง และระบบนิเวศ หมายถึงการปรับเปลี่ยนอำนาจในการจัดการทรัพยากร ซึ่งเป็นแนวความคิดที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ของท้องถิ่นกับเงื่อนไขในระดับมหภาค เพื่อชี้ให้เห็นทิศทางของการพัฒนาที่มีผลต่อประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นอย่างมีบริบทชัดเจน เพราะปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในชุมชนมักจะมีลักษณะเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่มีสาเหตุรากเหง้ามาจากความสัมพันธ์กับรัฐและระบบตลาดที่อยู่นอกชุมชน ซึ่งผลักดันการพัฒนาให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างส่วนต่างๆ ของระบบสังคมและระบบนิเวศ เช่น การที่รัฐเข้ามาผูกขาดการจัดการทรัพยากรโดยเฉพาะป่า และมุ่งพัฒนาแต่ด้านรายได้ทำให้ภาคพาณิชย์กรรม และอุตสาหกรรมได้ประโยชน์ แต่ในทางกลับกันได้มีส่วนอย่างมากในการทำลายภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรและชาวบ้านส่วนใหญ่ยิ่งยากจน เพราะขาดอำนาจในการจัดการทรัพยากร ทำให้ไม่สามารถช่วยตัวเองในการยังชีพ ทิศทางการพัฒนาที่ไม่สมดุลดังกล่าว จะมีส่วนช่วยอย่างมากให้เข้าใจปัญหาในการจัดการทรัพยากรชุมชน (ปรกรณ์ จริ่งสูงเนิน และคณะ, 2541, อ้างถึงใน ชาติชาย ศรประเสริฐ, 2553)

จากสิ่งที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า การจัดการป่าชุมชน หมายถึงกระบวนการหรือวิธีการที่นำมาซึ่งการจัดสรรทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสมดุล และชุมชนได้รับผลประโยชน์อย่างมากที่สุด โดยรูปแบบการจัดการป่าชุมชนนั้น ขึ้นอยู่กับประเภทของป่าชุมชน ชุมชนมีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลรักษาป่า และมีกฎระเบียบข้อบังคับ มาตรการต่างๆ ที่คอยสนับสนุนการดำเนินการจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นระบบ มีการประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการต่างๆ เข้าด้วยกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เป็นส่วนสนับสนุนให้การจัดการป่าชุมชนเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.3 รูปแบบและวิธีการจัดการป่าชุมชน

รูปแบบการจัดการป่าชุมชนนั้น ขึ้นอยู่กับประเภทของป่าชุมชน รวมถึงกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่ชุมชนเป็นผู้จัดตั้งขึ้น มีการเอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับชาวบ้านในการใช้ป่า เป็นต้น

เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์ (2545) ได้จำแนกป่าชุมชนจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ ป่าชุมชนดั้งเดิม ป่าชุมชนพัฒนา

1. ป่าชุมชนดั้งเดิม คือ ป่าชุมชนที่ประชาชนได้มีการดูแลรักษามาแต่เดิม เป็นป่าที่ตอบสนองความต้องการการใช้ประโยชน์ต่อชุมชนที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน

2. ป่าชุมชนพัฒนา คือ ป่าชุมชนที่ประชาชนได้รับการส่งเสริมให้จัดตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ของชุมชนตามนโยบายของรัฐบาลในช่วงต่างๆ

เนื่องจากมีความหลากหลายของการจัดการป่าชุมชนในประเทศไทยตามสภาพภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น ทำให้การแบ่งประเภทของป่าชุมชนตามสภาพของการเกิด ได้แก่ การเกิดจากความจำเป็นของประชาชนเอง หรือเกิดจากการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐ หรือจากการดำเนินงานพร้อมกันของหน่วยงานทั้งรัฐและเอกชน

ธเนศ แดงสาตร์ (2550) ได้อธิบายถึงรูปแบบและวิธีการจัดการป่าชุมชนไว้ว่า

1. รูปแบบการจัดการ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางกายภาพและสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของแต่ละพื้นที่ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้ 1) รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณี หมายถึงการนำเอาอุดมการณ์ความเชื่อ และวิถีชีวิตตามประเพณีมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรและที่ดินของชุมชน เช่น ความเชื่อเรื่องผี สิทธิชุมชน การประกอบพิธีกรรม และการผลิตซ้ำอุดมการณ์ที่ผสมผสานไปกับวิถีชีวิต ระบบผลิต และการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน 2) รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ ในพื้นที่บางแห่งที่สิทธิชุมชนไม่ได้รับการยอมรับ เช่น มีความขัดแย้งและการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอกสูง เช่น มีการลักลอบตัดไม้ หรือพื้นที่ป่าเริ่มเสื่อมสภาพ ชาวบ้านอาจนำเอารูปแบบและวิธีการจัดการแบบอื่นมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการจัดการตามประเพณี เช่น การบวชต้นไม้ เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกในการรักษาป่าของชุมชน และเพื่อยับยั้งการลักลอบตัดต้นไม้จากภายนอก หรือการนำเอารูปแบบการจัดการแบบเป็นทางการมาประยุกต์ใช้ได้ เช่น ร่างกฎระเบียบในการใช้พื้นที่ป่าเป็นลายลักษณ์อักษร จัดตั้งองค์กรที่เป็นทางการ 3) รูปแบบการจัดการที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง การแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชุมชนกับรัฐและนายทุน เช่น การต่อสู้กับสัมปทานป่าไม้ การปลูกสร้างสวนป่า โดยมีการจัดกิจกรรมรวมกลุ่มเพื่อสร้างแผนงานในการจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยชุมชนเองเพื่อสร้างอำนาจต่อรองทางการเมือง

2. วิธีการจัดการป่าชุมชน จำแนกออกได้ 3 ลักษณะ คือ 1) จำแนกประเภทของป่า และกำหนดขอบเขตป่าในแต่ละประเภทอย่างชัดเจน เช่น การจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย 2) การร่างกฎเกณฑ์และแนวทางการใช้ประโยชน์ให้สมาชิกชุมชนทราบเพื่อให้สมาชิกใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างยั่งยืน ตลอดจนมีการกำหนดบทลงโทษ หากมีการฝ่าฝืนกฎระเบียบของชุมชน 3) การประชุมปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชนเพื่อทบทวนกฎเกณฑ์ของชุมชนและจัดตั้งองค์กรของชุมชนขึ้น เพื่อทำหน้าที่ดูแล ตรวจสอบและควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (2536: 183) ได้กล่าวถึงวิธีการจัดการป่าชุมชนไว้ว่า สามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. มีการจำแนกตามประเภทป่า เช่น ป่าอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำ ป่าพิธีกรรม ป่าใช้สอย
2. ร่างกฎเกณฑ์และแนวทางการใช้สอยให้สมาชิกชุมชนทราบ ไม่ว่าจะเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ตาม เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้ใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน มีการกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน เป็นต้น

3. มีการปรึกษาหารือระหว่างสมาชิกของชุมชน เพื่อทบทวนกฎเกณฑ์และกติกาของชุมชน มีการจัดตั้งองค์กรเพื่อดูแลตรวจตราและควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2535) ได้กล่าวว่า แนวความคิดป่าชุมชนประกอบด้วย 4 ประการ ดังนี้

1. คนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้บนพื้นฐานของการพึ่งพิงซึ่งกันและกัน
2. ชนบทมีการปรับตัวเองให้เข้ากับสังคม เศรษฐกิจ และระบบนิเวศที่เปลี่ยนแปลงไป ก่อเกิดเทคนิค ภูมิปัญญาและระบบจัดการที่เหมาะสม
3. ความร่วมมือในการดูแลต้องมีแรงจูงใจ ซึ่งเกิดจากผลประโยชน์ที่ได้เป็นพื้นฐาน
4. ทรัพยากรป่าไม้สามารถจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างต่อเนื่องภายใต้การจัดการที่เหมาะสม ป่าชุมชนจึงเป็นรูปแบบการจัดการที่ผสมความคิดดังกล่าวให้เป็นรูปธรรม นำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนา

สัณฐิตา กาญจนพันธ์ (2540) ได้กล่าวถึงรูปแบบการจัดการป่าชุมชนไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. การกระจายตัวของป่าชุมชน ซึ่งชุมชนท้องถิ่นที่อนุรักษ์ป่าส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานบนที่ราบเชิงตอย ทำนาดำเป็นหลัก และมักมีการทำไร่ตามที่ดอนเพิ่มเติมด้วย ป่าที่อนุรักษ์ไว้มักจะเป็นป่าบนตอยซึ่งเป็นต้นน้ำลำธาร ของลำห้วยที่ไหลมาหล่อเลี้ยงพื้นที่นาโดยอาศัยระบบเหมืองฝาย

2. การจำแนกประเภทป่า ซึ่งไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไรก็ตาม ชาวบ้านมักจะมีการจำแนกพื้นที่ป่าอย่างคร่าว ๆ เป็น 3 ประเภท คือ 1) ป่าต้นน้ำลำธาร ซึ่งเป็นต้นกำเนิดลำห้วยที่ไหลผ่านหมู่บ้าน มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นตามลักษณะต้นน้ำ เช่น ป่าชันน้ำ ป่าน้ำจำ ป่าน้ำรุ ป่าขุนน้ำ ป่าขุนห้วย 2) ป่าใช้สอย เป็นป่าแพะหรือป่าเบญจพรรณที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ในการเก็บเห็ด หน่อไม้ ผักหวานป่า ยาสมุนไพร ไม้ฟืน ไม้สำหรับสร้างบ้านเรือน ตลอดจนเป็นที่เลี้ยงวัว ควาย นอกจากนั้นป่าที่ใช้สอยยังอาจเป็นแหล่งผลิตของพืชยืนต้นที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ลูกตาว เมียงและตองติง 3) ป่าตามประเพณี ซึ่งผูกพันกับศาสนาและความเชื่อ เช่น ป่าเขตอภัยทาน

ป่าช้า ป่าที่เป็นที่สิงสถิตของผี ความคิดเรื่องเขตอภัยทานเป็นความคิดในศาสนาพุทธ สำหรับคนเมือง ลื้อและไทใหญ่ มีความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า ผีเจ้านาย เลื้อบ้าน เลื้อเมือง ผีขุนน้ำ ตลอดจนผีฝาย

3. การกำหนดขอบเขตป่า ต้องมีขอบเขตแสดงสิทธิในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ จากป่าชุมชน ส่วนมากชาวบ้านมักจะกำหนดขอบเขตป่าอย่างคร่าวๆ โดยอาศัยสันปันน้ำ แนวลำห้วย ถนนหรือแม้แต่เขตภาษีบำรุงท้องถิ่นเป็นเส้นแบ่งเขต

4. ระบบการจัดการป่าชุมชนถือเป็นสมบัติของส่วนรวมของชุมชน สมาชิกของชุมชนทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์จากป่า สมาชิกของชุมชนอื่นไม่มีสิทธิใช้ทรัพยากรในป่าโดยไม่ได้รับอนุญาต แต่ถ้าได้รับอนุญาตก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของชุมชนเจ้าของป่า เช่น อนุญาตให้เก็บหาของป่าบางประการไปใช้หรือไปบริโภค แต่ห้ามนำไปขายเพราะจะเกิณกำลังการผลิตของป่าชุมชนนั้น ซึ่งในการจัดสรรทรัพยากรป่าเพื่อใช้ภายในชุมชน ชาวบ้านจะแบ่งประเภทป่า และกำหนดระดับการใช้ประโยชน์จากป่าและการดูแลป่า ดังนี้ 1) ป่าต้นน้ำ มักจะเป็นป่าที่ชาวบ้านหวงแหนที่สุด เพราะต้องพึ่งพาน้ำใช้ในการเกษตรจึงมักห้ามตัดหรือรบกวนสภาพป่าโดยเด็ดขาด แต่อย่างไรก็ตามชุมชนบางแห่งอาจจะอนุโลมให้เก็บไม้ล้มเพราะถูกลมพัดหรือไม้ที่ยืนต้นตายได้ 2) ป่าใช้สอย มักเป็นป่าที่ชาวบ้านหวงแหนรองลงมาจากป่าต้นน้ำ ชาวบ้านมีสิทธิตัดอ่อนวัช ควาย ไปเลี้ยงในป่า เก็บหาของป่า ไม้แห้งที่ใช้ทำฟืน ตลอดจนขออนุญาตตัดไม้จำนวนไม่มากนักมาใช้สร้างบ้านเรือน ซ่อมแซมวัดหรือฝาย 3) ป่าตามประเพณี เป็นป่าที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ตลอดจน เป็นที่สิงสถิตของผี จึงเป็นที่เคารพยำเกรง ชาวบ้านไม่กล้าเข้าไปตัดไม้หรือไปรบกวนความสงบ ในเขตป่าชุมชนประเภทนี้อาจจะเป็นป่าที่ชุมชนข้างเคียงช่วยกันดูแลรักษา และทำตามกฎกติกาของชุมชนที่เป็นเจ้าของ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการแก่งแย่งทรัพยากรมาก ชาวบ้านอาจจะถือว่าเป็นป่าสงวนของรัฐที่ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ ทั้งนี้การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนมักจะควบคุมไปพร้อมกับการดูแลตรวจป่า ชาวบ้านที่ไปเลี้ยงสัตว์หรือเก็บของป่าที่มีจำนวนน้อยไปขาย บางพื้นที่การจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านอาจจะมีกฎเกณฑ์ที่เป็นหรือไม่ได้เป็นลายลักษณ์อักษร และส่วนใหญ่แล้วค่าปรับที่ได้มักจะนำไปใช้ในกิจกรรมส่วนรวม เช่น การสร้างศาลาในหมู่บ้าน การบูรณะวัด ซ่อมแซมโรงเรียน หรือบางพื้นที่อาจแบ่งเงินบางส่วนเป็นค่าเบี้ยเลี้ยงเสียสละเวลาทำงานในไร่นามาเดินตรวจป่า

5. ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการรักษาป่า จากการสำรวจป่าชุมชนในภาคเหนือตอนบน พบว่าปัจจัยที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาจิตสำนึกถึงคุณค่าของป่า และแสดงความจำเป็นที่ต้องอนุรักษ์ป่า แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มการสืบทอดประเพณีการรักษาป่าบนพื้นฐานความเชื่อของชุมชน 2) กลุ่มการเผชิญปัญหาการขัดแย้งทรัพยากรกับบุคคลภายนอกชุมชน และ 3) กลุ่มการประกันภัยธรรมชาติที่ผลมาจากการทำลายป่า

บัวเรศ ประไซโย และคณะ (2538) ลักษณะการจัดการป่าชุมชนในชนบทแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

1. การจัดการป่าชุมชนแบบดั้งเดิมโดยลักษณะระบบความเชื่อ โดยมีพื้นฐานจากความเชื่อในเรื่องที่อยู่เหนือธรรมชาติหรือหลักปฏิบัติทางศาสนา ซึ่งมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติความเชื่อดังกล่าวช่วยให้มนุษย์ได้ประโยชน์จากธรรมชาติได้อย่างเหมาะสมและพอดี แต่ปัจจุบันแนวโน้มเรื่องความเชื่อลดความสำคัญลงดังนั้น จึงต้องสร้างกฎเกณฑ์ต่างๆ มาเสริมความเชื่อ ตัวอย่างป่าชุมชนที่มีลักษณะการจัดการโดยอาศัยความเชื่อ ได้แก่ ป่าปู่ตา ป่าแพะ ป่าของวัด เป็นต้น

2. การจัดการป่าชุมชนโดยอาศัยพลังกลุ่มทางสังคมชุมชน เป็นกลไกอันสำคัญในการวางแผนการดำเนินงาน และการรักษาป่าชุมชน เป้าหมายในการจัดการป่าชุมชนมีทั้งเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากิจการป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ เกิดจากชาวบ้านร่วมกันวางกฎระเบียบร่วมกัน เพื่อรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกันจากป่าชุมชน จุดประสงค์ของการจัดการป่าชุมชนเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ระยะยาว และเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน สำหรับการจัดการป่าชุมชนโดยอาศัยพลังกลุ่มทางสังคมเพื่อการพัฒนา มักจะดำเนินงานในรูปแบบคณะกรรมการ ป่าชุมชน หรือองค์กรชุมชน กิจกรรมดำเนินการปลูกสวนป่า วัตถุประสงค์เพื่อการสร้างแหล่งไม้พื้นของชุมชนซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญในการจัดการป่าชุมชนประเภทนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานดั้งเดิม ก็เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ชูศักดิ์ จิทยานิช (2538) กล่าวว่าชุมชนหมู่บ้านในบริบทของการจัดการทรัพยากรส่วนรมนั้น สิ่งที่สำคัญที่ถือว่าเป็นกลไกในการควบคุมการใช้ทรัพยากร คือ สถาบันซึ่งในที่นี้หมายถึงกฎระเบียบ ข้อตกลงซึ่งสังคมสร้างขึ้นมากำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชุมชนกับทรัพยากร เพื่อกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน และเพื่อลดความไม่แน่นอนของพฤติกรรมของบุคคลในการมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่ม ดังนั้นสถาบันในความหมายเช่นนี้จะคงอยู่ได้นานเพราะสนองต่อความมุ่งหมายร่วมกันของสังคม ซึ่งเมื่อใดกฎระเบียบต่างๆ ตอบสนองความต้องการของตนและเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในสังคมๆ นั้นก็จะกลายเป็นสถาบันที่มั่นคงเพราะผ่านการทดสอบและการยอมรับของสังคมแล้ว ดังนั้นจะเห็นว่าสถาบันเป็นที่รวมของสิ่งที่เป็นกิจกรรมร่วมกัน และอาจจะมีระบบการลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบดังกล่าว สถาบัน จึงเป็นกฎกติกาของสังคม เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดแนวทางการใช้ประโยชน์ การควบคุมการใช้และลดความสูญเสียของทรัพยากร

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า รูปแบบและวิธีการจัดการป่าชุมชน เป็นกระบวนการที่มีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนการจัดการและการบริหารการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน มีการกำหนดขอบเขตการใช้ป่าอย่างชัดเจน มีการประยุกต์การจัดการเพื่อกำจัดความขัดแย้งในชุมชน ใช้กฎระเบียบข้อบังคับ รวมถึงจารีตประเพณีเป็นตัวคอยควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่า โดยการจัดตั้งคณะกรรมการฯ การออกกฎระเบียบข้อบังคับใช้การควบคุมการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์การภายนอก ทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน

3. แนวคิดทฤษฎีปัจจัยแห่งความสำเร็จ

3.1 ความหมายของปัจจัยแห่งความสำเร็จ

จิรพัฒน์ จันทะไพร (2549) ได้ให้ความหมายปัจจัยแห่งความสำเร็จว่า เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่ต้องทำให้มีหรือให้เกิดขึ้น เพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามวิสัยทัศน์ หรือก็คือเป็นการให้หลักการ แนวทาง หรือวิธีการที่องค์กรจะสามารถบรรลุวิสัยทัศน์ได้ แต่ละองค์กรจะมีปัจจัยแห่งความสำเร็จเป็นหลักหมายที่เป็นรูปธรรมในการเชื่อมโยงการปฏิบัติงานทุกระดับให้มุ่งไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้เจ้าหน้าที่และผู้บริหารขององค์กรรู้ว่าต้องทำอะไรบ้างเพื่อให้ผลสัมฤทธิ์ขององค์กรตอบสนองวิสัยทัศน์ หากปราศจากปัจจัยแห่งความสำเร็จแล้ว วิสัยทัศน์ขององค์กรจะไม่ได้รับการตอบสนองอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (2555: 7-8) ได้ให้ความหมายปัจจัยแห่งความสำเร็จว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่ต้องทำให้มีหรือให้เกิดขึ้น เพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามวิสัยทัศน์ หรือเป็นการให้หลักการ แนวทาง หรือวิธีการที่องค์กรจะสามารถบรรลุวิสัยทัศน์ได้ แต่ละองค์กรจะมีปัจจัยแห่งความสำเร็จเป็นหลักหมายที่เป็นรูปธรรมในการเชื่อมโยงการปฏิบัติงานทุกระดับให้มุ่งไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้เจ้าหน้าที่และผู้บริหารองค์กรรู้ว่าต้องทำอะไรบ้าง เพื่อให้ผลสัมฤทธิ์ขององค์กรตอบสนองวิสัยทัศน์ ปัจจัยแห่งความสำเร็จเป็นเสมือนเครื่องมือหรือวิธีการฝึกการแยกแยะ และวิเคราะห์ปัจจัยสำคัญที่จะเร่งดำเนินการให้ดีที่สุด เพื่อการบรรลุเป้าหมายที่เหนือกว่า ในอุตสาหกรรมนั้นๆ

3.2 แนวคิดปัจจัยแห่งความสำเร็จ

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (2558) ได้กล่าวถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จของหน่วยงานไว้ว่าจะต้องประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ดังนี้

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Critical Success Factors) ประกอบด้วย

1. องค์ประกอบภายนอก

1.1 การสนับสนุนของผู้บริการระดับสูง ผู้ตรวจสอบภายในจะต้องตรวจสอบในรายละเอียดต่างๆ ของการปฏิบัติงานของทุกๆ หน่วยงานภายในมหาวิทยาลัย ซึ่งผู้บริหารไม่สามารถตรวจสอบลงลึกไป ณ จุดนั้นได้ และต้องรายงานข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นให้ผู้บริหารทราบ เพื่อผู้บริหารใช้เป็นข้อมูลในการบริหารจัดการให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหาร และกรรมการอำนวยการเพื่อให้งานตรวจสอบเป็นไปโดยราบรื่น

1.2 ความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ เนื่องจากลักษณะงานตรวจสอบภายใน คือ การตรวจสอบ และประเมินระบบควบคุมภายในของหน่วยงานต่างๆ ทำให้งานตรวจสอบได้รับความร่วมมือ และการยอมรับจากหน่วยงานที่รับการตรวจ ซึ่งต้องใช้กลยุทธ์ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

แสดงให้เห็นผู้รับการตรวจเห็นถึงความจริงใจ และตั้งใจที่จะร่วมกันพัฒนาองค์กรมากกว่าการจับผิด รวมทั้งสร้างความเข้าใจว่าการตรวจสอบจะส่งผลดีต่อองค์กรโดยรวม และทำให้องค์กรมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. องค์กรประกอบภายใน

2.1 มีแผนการตรวจ และมีแนวทางการตรวจที่ชัดเจน ช่วยให้เจ้าหน้าที่ตรวจสอบปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 มีบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในหน้าที่ มีความรู้ในงานที่เกี่ยวข้อง และมีจิตสำนึกในการให้บริการ ผู้ตรวจสอบภายในต้องพัฒนาเทคนิคการตรวจอยู่เสมอ โดยสอบถามจากผู้มีประสบการณ์ในสมาคมผู้ตรวจสอบภายใน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ตรวจสอบภายในของหน่วยงานภายนอก

2.3 บุคลากรมีขวัญกำลังใจดี และมีทัศนคติที่ดี

3. องค์กรประกอบด้านเทคโนโลยี โดยการส่งเสริมให้นำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง รวดเร็ว ทันเวลา

4. องค์กรประกอบด้านการเงิน

4.1 การมีระบบควบคุมภายในที่รัดกุม

4.2 การมีระบบบริหารจัดการงบประมาณที่ดี

พิไลพร ทองพุ่ม (2555) ได้กล่าวถึง ความสำเร็จขององค์การบริหารที่มีการบริหารจัดการที่ดี ไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือการพัฒนา ไม่ใช่เพียงเรื่องของผู้บริหาร และสมาชิกเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญที่ต้องตระหนักถึง การหาวิธีการที่จะส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการให้มากที่สุดในการพัฒนา ทั้งนี้การที่จะได้มาซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การออกแบบประชาคม การแสดงความคิดเห็นของประชาชน

2. บุคลากร เป็นกลไกสำคัญที่นำนโยบายไปปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายที่ได้วางไว้ การทำงานเป็นทีม เป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้บริหาร และผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างมีประสิทธิภาพในการพัฒนาหน่วยงาน ตลอดจนมีการพัฒนาความรู้ความสามารถโดยการเข้ารับการอบรมอยู่เป็นประจำเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร

3. ผู้บริหาร ต้องมีภาวะผู้นำ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และทันสมัย คิดเชิงรุก ยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น เป็นนักประสานงาน มีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เช่น การให้คำปรึกษาแนะนำ มีการสื่อสารที่มีลักษณะเป็นสองทิศทาง มีการกระจายอำนาจการตัดสินใจจากผู้บริหารสู่ผู้ปฏิบัติ และมีการใช้เทคโนโลยีมาบริหาร ผู้บริหารต้องมีเพื่อนร่วมงานหรือเครือข่ายตามหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อสอดคล้องประสานการทำงานกันอย่างบูรณาการ

4. ศักยภาพของทรัพยากร การมีทรัพยากรที่พอรองรับการใช้สอยทรัพยากร เป็นส่วนช่วยให้เกิดความสำเร็จในการบริหารจัดการขององค์กร หรือหน่วยงาน

5. การวางแผนที่ดี ในการบริหารจัดการที่เกิดจากการวางแผนการปฏิบัติงานที่ดี มีความโปร่งใสในการทำงาน มีหลักเกณฑ์การบริหารที่มีมาตรการรองรับ จะมีส่วนช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการบริหารจัดการ

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 1 เชียงใหม่ (2557) ได้อธิบายปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินงานว่าควรประกอบด้วย

1. การมีส่วนร่วม ชาวบ้านในพื้นที่มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความสามัคคี เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรม หรือการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ประสบผลสำเร็จตามที่วางไว้

2. หน่วยงานภายนอกส่งเสริมการดำเนินงานต่างๆ ส่งผลให้เกิดผลงานในชุมชน ซึ่งคนในชุมชนจะเกิดความภาคภูมิใจ เป็นกำลังใจและแรงผลักดันที่สำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นผลประโยชน์ต่อส่วนรวม

3. การทำงานในรูปแบบคณะทำงาน เป็นกลุ่มคนที่เสียสละเวลาส่วนตัว เพื่ออุทิศตนให้กับส่วนรวมในการช่วยกันคิด พัฒนา และบริหารจัดการชุมชนในด้านต่างๆ

4. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง การเปิดโอกาสที่จะรับการพัฒนาด้านต่างๆ ที่เข้ามาจากการส่งเสริมของหน่วยงานภายนอก โดยการตัดสินใจร่วมกันของชุมชน ผ่านการประชุมรับฟังความคิดเห็น

5. การสร้างเครือข่ายกับหมู่บ้านข้างเคียงในการร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในรูปแบบภาคีร่วมพัฒนา

ส่วนแนวคิดปัจจัยแห่งความสำเร็จของ One Village One Product ของจังหวัดโออิตะ ประเทศญี่ปุ่น เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนที่ให้คนในชุมชนสร้างความคิดและลงมือกระทำด้วยตนเอง สร้างสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น นำของเดิมที่มีอยู่แล้วไปพัฒนาให้ดีขึ้น ใช้ฐานข้อมูลของชุมชนให้เป็นประโยชน์โดยอาศัยหลักการดำเนินงาน 3 ประการ ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นสากล 2) ฟังตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ 3) พัฒนาทรัพยากรบุคคล จากหลัก 3 ประการ ต้องมีการทำให้แนวความคิดดังกล่าวสามารถแพร่กระจายในชุมชนของตนเอง ส่งเสริมแนวคิดนี้ อย่างถูกต้อง ให้ผู้นำชุมชนได้ทราบและเข้าใจ มีการจัดสัมมนาให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ ข้าราชการของจังหวัด จนเกิดความเข้าใจและกระจายข้อมูลไปอย่างแพร่หลาย จนเกิดการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ จนเป็นที่ยอมรับ มีปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จ 9 ประการ ดังนี้ 1) การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และมีความตั้งใจทำงานอย่างจริงจัง 2) มีหน่วยงานให้ความรู้แก่ประชาชนพร้อมการฝึกทักษะ 3) มีแหล่งข้อมูลที่เข้าถึงได้ง่าย 4) องค์กรมีความเข้มแข็ง มีมาตรฐานและมีบทบาทสำคัญกับชุมชนอย่างแท้จริง

5) ประชาชนเข้าถึงแหล่งทุนตามความเป็นไปได้ของรัฐบาลในการช่วยเหลือ 6) ระบบสังคมที่เอื้อต่อการทำงานเป็นทีม 7) ประชาชนช่างคิด ช่างทำ มีความขยันเป็นพื้นฐาน 8) รัฐบาลท้องถิ่นมีวิสัยทัศน์ เช่น รู้จักการเรียนรู้ร่วมกันกับประชาชน มีการสื่อสารถึงกันตลอดเวลา ใกล้ชิดประชาชน นึกถึงผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก มีการพูดคุยกับประชาชนก่อนเสมอโดยมีผู้เกี่ยวข้องจากส่วนต่างๆของชุมชนร่วมด้วย (กรมการพัฒนาชุมชน, 2558 : 3)

โรนัลด์ ดาเนียล (1961, อ้างถึงใน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2555: 7-8) วิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จว่าเป็นสิ่งที่องค์กรต้องให้ความสำคัญ โดยมีปัจจัยอยู่ 7 ประการ คือ 1) ความมุ่งมั่นสู่ความเป็นเลิศ 2) ภูมิปัญญาด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ เทคนิคการบริหารอย่างครบถ้วน 3) การเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนแหล่งปัญญา 4) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ก่อให้เกิดมุมมองแปลกใหม่ที่แตกต่าง สามารถนำมาพัฒนาให้เกิดคุณค่ากับองค์กร 5) มนุษย์สัมพันธ์และทักษะการสื่อสาร เป็นส่วนสำคัญในการติดต่อสื่อสาร มีการจัดการกับเขาวัวอารมณ์ หรือความฉลาดรู้ทางอารมณ์ 6) ทักษะการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ตลอดจนการวิเคราะห์ความคุ้มค่าเพื่อตัดสินใจจะเป็นทักษะที่จะช่วยให้ประสบความสำเร็จได้ดี 7) การบริหารเวลาให้เกิดคุณประโยชน์กับองค์กรและตนเองอย่างสูงที่สุด

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ สิ่งที่ทำให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยมีผู้นำที่เข้มแข็ง และการมีส่วนร่วมของชุมชน การมีจิตสำนึกของคนในชุมชน ชุมชนมีการสื่อสารกันภายในและภายนอก หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนมีส่วนช่วยในการสนับสนุนข้อมูล และงบประมาณ การมีผลประโยชน์ร่วมกัน ของทุกหน่วยงาน

3.3 ทฤษฎีปัจจัยแห่งความสำเร็จ

(McClelland, 1985, อ้างถึงใน ธร สุนทรายุทธ, 2551: 306) ผู้สร้างทฤษฎีการจูงใจในความสำเร็จหรือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motivation) โดยศึกษาระดับความต้องการในความสำเร็จของมนุษย์ โดยมีที่มาจากความต้องการสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความต้องการความสัมพันธ์ (Need for Affiliation Aff) หรือแรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์
2. ความต้องการมีอำนาจ (Need for Power-n Pow) หรือแรงจูงใจใฝ่อำนาจ
3. ความต้องการความสำเร็จ (Need for Achievement-n Ach) หรือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

McClellan ได้ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ในความต้องการที่จะทำงานให้สำเร็จหรือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และได้ศึกษาถึงลักษณะของผู้ที่จะประสบความสำเร็จสูง (High Achiever) ว่าจะมีลักษณะของการกล้าเสี่ยงอยู่พอสมควร แต่ทั้งนี้ต้องไม่เป็นการเสี่ยงมากเกินไป และก็ไม่ใช่เป็นคนไม่กล้าเสี่ยง บุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้มีความกระตือรือร้นมีความผิชอบสูงและจะฉลาดในการวางเป้าหมายในระยะยาวที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงได้อย่างเหมาะสมและจะต้องมีความสามารถ

ในการบริหารองค์กร มีความมุ่งมั่นในความสำเร็จของงาน และเมื่องานสำเร็จก็เกิดความพึงพอใจในความสำเร็จนั้น ซึ่งเป็นความพึงพอใจในเนื้องานเอง โดยส่วนใหญ่จะไม่มุ่งผลตอบแทนในลักษณะที่จับต้องได้เป็นสำคัญ แต่หากบรรลุความสำเร็จของงานตามปรารถนา จะได้รับรางวัลเป็นผลพลอยได้ตามไปด้วย เงินไม่ใช่สิ่งที่เขาต้องการเป็นพื้นฐาน เงินอาจเป็นเพียงเครื่องวัดผลงาน และเป็นเครื่องประเมินผลความก้าวหน้าเท่านั้น ผู้ที่มุ่งความสำเร็จของงาน จึงมีใจจดจ่ออยู่กับงาน และใช้ความพยายามอย่างสูงสุด เพื่อให้งานสำเร็จด้วยดี บุคคลพวกนี้จะพยายามแสวงหาข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) อยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อจะประเมินค่าสิ่งที่ตนได้กระทำและพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไข ในขณะเดียวกัน ความรวดเร็วของข้อมูลป้อนกลับที่ได้รับจะมีความหมายยิ่ง ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบถึงระดับความสำเร็จ หรือความล้มเหลวและเพื่อที่จะได้คิดหาวิธีการแก้ไขปัญหา หรือข้อผิดพลาดในงานได้ทัน่วงที

Jiang และ Balloun (1996, อ้างถึงใน เวนิช วัฒนสุริภากร, 2555: 40) ได้กล่าวถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการโครงการว่ามีด้วยกัน 10 ปัจจัย ได้แก่ 1) ความชัดเจนของจุดมุ่งหมายและภารกิจโครงการ 2) การสนับสนุนของผู้บริหารระดับสูง 3) ความสามารถของผู้จัดการโครงการ 4) ความเหมาะสมและสมรรถนะของทีมงาน 5) ทรัพยากรเพียงพอ 6) การมีส่วนร่วมและการปรึกษาหารือผู้รับบริการหรือลูกค้า 7) การสื่อสารที่ดี 8) การตอบสนองอย่างรวดเร็วต่อผู้รับบริการ 9) การติดตามและรับรู้ข้อสรุปที่ดี 10) เทคโนโลยีที่เหมาะสม

3.4 ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน

ทินกฤต นุตวงษ์ (2554) การจัดการป่าชุมชนให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ไว้ตั้งเป้าหมายไว้ มีปัจจัยต่างๆที่มาสนับสนุน ดังนี้.

ปัจจัยภายนอก

1. การสนับสนุนทางด้านวิชาการ ในลักษณะของการเข้ามาศึกษาวิจัยเรื่องราวที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน ทำให้เกิดงานวิจัย รายงาน ที่เป็นประโยชน์ ทำให้ภูมิปัญญา องค์ความรู้ ประสบการณ์ที่มีอยู่ในชุมชนได้รับการบันทึกรวบรวมอย่างเป็นระบบ รวมไปถึงการจัดทำแผนที่ชุมชน แผนที่ป่าชุมชน ชุมชนจึงได้เข้ามามีส่วนร่วม ทำให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่ในชุมชน

2. การสนับสนุนทางด้านงบประมาณ และอุปกรณ์ จากแหล่งต่างๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชน หรือหน่วยงานภายนอกประเทศ ได้ทำให้เกิดการพัฒนาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนขึ้น เช่น การทำแนวเขตป่าชุมชน การทำป้าย การสร้างอาคารศูนย์การเรียนรู้ การปลูกป่า การขยายเครือข่ายป่าชุมชน อุปกรณ์ดับไฟป่า กล้าไม้ เป็นต้น

ปัจจัยภายใน

1. การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะปัจจัย 4 ในการดำรงชีพ ซึ่งสามารถเสาะหา หรือผลิตขึ้นจากฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนและบริเวณโดยรอบ ทั้งทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ทรัพยากรเหล่านี้หากมีความอุดมสมบูรณ์ สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนก็จะดีขึ้นตามไปด้วย ดังนั้น วิถีชีวิตของชุมชนจึงมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก และเป็นเหตุให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกรัก ผูกพัน ห่วงแหน ทรัพยากรธรรมชาติ จึงจำเป็นต้องรักษาให้คงสภาพความอุดมสมบูรณ์ต่อไปยังรุ่นลูกรุ่นหลานได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อไป

2. ผู้นำที่มีประสบการณ์ ความรู้ และมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เป็นปัจจัยภายในที่ทำให้มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน ผู้นำในชุมชนมีอยู่ 2 ประเภท คือ ผู้นำทางการที่ได้รับแต่งตั้งจากทางราชการ โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นตำแหน่งที่สำคัญ และผู้นำธรรมชาติ เป็นบุคคลที่มีบทบาทในชุมชนด้านใดด้านหนึ่ง จนเป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชน ชุมชนที่มีผู้นำทางการที่มีความเอาใจใส่กับปัญหาการจัดการทรัพยากรป่าไม้และมีผู้นำธรรมชาติที่มีบทบาทในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้มาก จะส่งผลต่อความสำเร็จตามมา

3. การปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้ เป็นปัจจัยภายในที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้นั้น คือ ประเพณีเลี้ยงผีผาย และประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ การบวชป่า ซึ่งประเพณีเหล่านี้ทำให้คนในชุมชน เกิดความยำเกรงในธรรมชาติ ไม่กล้าทำสิ่งไม่ดีในเชิงทำลาย เพราะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ ชุมชนจะตระหนักถึงความเป็นชุมชนเดียวกัน ส่งผลให้การจัดการทรัพยากรป่าไม้ก้าวหน้าขึ้นตามไป

4. การใช้และสืบทอดภูมิปัญญา องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน เนื่องจากภูมิปัญญา องค์ความรู้เหล่านั้นทำให้คนในชุมชนเข้าใจพื้นที่ป่า ขอบเขตการใช้ประโยชน์ เข้าใจพืชพันธุ์ สัตว์ และไม้ที่มีอยู่ในป่า สามารถนำทรัพยากรเหล่านั้นมากระทำการด้านใดบ้างให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน เมื่อชุมชนได้รับประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ จะทำให้เกิดความรู้สึกห่วงแหน และรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน

5. ความร่วมมือกันในกิจกรรมที่เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยทางตรงทำให้ทรัพยากรป่าไม้ได้รับการดูแล บำรุงรักษา และฟื้นฟูอยู่ตลอดเวลา ทรัพยากรจึงมีความสมบูรณ์ ทางอ้อมนั้น ทำให้ผู้นำได้พัฒนาประสบการณ์ ความรู้ และมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ วัฒนธรรมประเพณีได้รับการปฏิบัติตามและเป็นการปลูกฝังความเชื่อให้กับชุมชน ภูมิปัญญา องค์ความรู้ต่างๆก็จะถูกนำมาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมต่าง นอกจากผลที่ได้รับภายในชุมชนแล้ว ภายนอกชุมชน เช่น องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน องค์กรชุมชน สถาบันการศึกษา เมื่อได้

รับรู้ รับทราบถึงความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน อาจจะมีการสนับสนุนในด้านต่างๆตามมา เช่น การสนับสนุนทางวิชาการ การประสานงาน งบประมาณ รางวัล เป็นต้น

6. กฎหมายที่ส่งเสริมการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน ชุมชนเมื่อก่อตั้งขึ้นเป็นระยะเวลาหนึ่ง จำนวนคนในชุมชนและจำนวนหลังคาเรือนจะมากขึ้น การบัญญัติกฎระเบียบกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับขึ้นจะเป็นส่วนช่วยให้การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนมีระบบมากขึ้น ส่งผลให้การจัดการการบริหารงานง่ายขึ้น

ชูชัย สมितिไกร (2542) กล่าวถึงเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนไว้ 4 ประการ ดังนี้ 1) ทรัพยากรนั้นอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของชุมชน 2) ชุมชนต้องพึ่งพาอาศัยทรัพยากรนั้น 3) การดำรงอยู่ของชุมชนต้องมีเครือข่าย มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและมีบรรทัดฐานร่วมกัน และ 4) ชุมชนต้องมีกฎระเบียบและกระบวนการที่เหมาะสม

เสนห์ จามริก และคณะ (2536: 175-186) ได้สรุปเงื่อนไขการเกิดและความสำเร็จของป่าชุมชนไว้ 8 ประการ ดังนี้ 1) มีความเป็นชุมชนสูง 2) มีทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า อยู่ในสภาพที่ใช้ได้ หรือเพียงพอที่จะกลับมาสมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืน 3) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน 4) มีจิตสำนึกในการรักษาป่า 5) มีผู้นำชุมชนทั้งผู้นำทางธรรมชาติและผู้นำที่เป็นทางการที่มีความเข้มแข็ง และมีภูมิปัญญาสูง 6) มีการจัดตั้งองค์กรประชาชน อาจเป็นองค์กรตามประเพณีหรือองค์กรทางการที่รัฐจัดตั้งขึ้น มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม และเป็นธรรม 7) มีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่า ทรัพยากรเป็นสิทธิและทรัพย์สินร่วมของชุมชน 8) มีระบบการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม

ชูศักดิ์ วิทยากัค (2538) ได้วิเคราะห์เงื่อนไขของการยึดโยงของป่าและชุมชนว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายใต้ปัจจัย 8 ประการ คือ 1) ชุมชนมีลักษณะความเป็นชุมชนสูง 2) ทรัพยากรอยู่ในสภาพสมบูรณ์ 3) มีผลประโยชน์ร่วมกัน 4) มีจิตสำนึกในการรักษาป่า ซึ่งเงื่อนไขการเกิดจิตสำนึกนั้น แบ่งได้เป็น 4 ประการคือ (1) จิตสำนึกที่เกิดจากประเพณี ความเชื่อและการผลิตซ้ำของอุดมการณ์ที่สืบทอดต่อกันมา (2) จิตสำนึกที่เกิดจากความจำเป็นในการรักษาคุณภาพของระบบนิเวศชุมชน (3) จิตสำนึกที่เกิดจากการต่อต้านการรุกรานจากภายนอก (4) จิตสำนึกที่เกิดจากภัยแล้ง 5) มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง 6) มีการจัดตั้งองค์กรประชาชน 7) มีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่า ทรัพยากรเป็นสิทธิและทรัพย์สินร่วมของชุมชน 8) มีการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน ประกอบด้วย การมีผู้นำที่ประสบความสำเร็จ ชุมชนมีความร่วมมือกันในการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างเต็มประสิทธิภาพ ช่วยกันอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรของชุมชน ดูแลรักษาผลประโยชน์จากป่าร่วมกัน มีการจัดตั้งคณะกรรมการในการกำกับดูแลป่า มีการกำหนดกฎเกณฑ์

ข้อบังคับของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ชัดเจน มีการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งด้านวิชาการ และการบริหารจัดการรวมถึงงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการบริหารจัดการ มีการกำหนดขอบเขตการใช้ป่าอย่างชัดเจนเพื่อเอื้ออำนวยต่อการอนุรักษ์ป่า

4. พื้นที่ศึกษา

ป่าชุมชนบ้านช่องแคบสามัคคี ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี มีเนื้อที่ประมาณ 385 ไร่ ประมาณปี พ.ศ. 2498 ได้มีราษฎรจากจังหวัดราชบุรี จังหวัดนครปฐม และจังหวัดสุพรรณบุรีอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2520 สภาพป่าของหมู่บ้านช่องแคบเริ่มเสื่อมโทรม เพราะมีชาวบ้านเข้ามาแผ้วถางป่าเพื่อทำการเกษตร ได้แก่ อ้อย ข้าวโพด ข้าวฟ่าง และมันสำปะหลัง พันธุ์ไม้ป่าที่พบในพื้นที่ ได้แก่ เต็ง รัง แดง สะเดา ไม้รวก อาชีพหลักของชาวบ้านคือทำการเกษตร แต่บางส่วนก็มีการทำไม้ขายและเลี้ยงสัตว์ เช่น โคเนื้อ – โคขุน มีแหล่งน้ำใช้สอย ได้แก่ สระน้ำ แท็งก์น้ำ น้ำประปาและบาดาล ใช้ไฟฟ้า 200 กว่าครัวเรือน มีถนนลาดยางและถนนลูกรังในบางส่วน

ป่าชุมชนบ้านช่องแคบสามัคคี มีอาณาเขตทิศเหนือจรดที่ดิน นายพิเชษฐ์ คงมีผล ทิศตะวันออกจรดภูเขา ทิศใต้จรดทางสาธารณะประโยชน์ และทิศตะวันตกจรดทางสาธารณะประโยชน์ โดยมีความสูงจากระดับน้ำทะเล 160 – 200 เมตร จากระดับน้ำทะเล มีลำห้วยกึ่งพาดผ่านและมีป่าชุมชนสนับสนุนให้ชาวบ้านดูแลรักษาร่วมกับรัฐบาล พื้นที่ป่าเป็นป่า 3 ชนิด ได้แก่ ป่าดิบแล้ง ป่าผสมผลัดใบ และป่าเต็งรัง แต่พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าผสมผลัดใบ ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบเชิงเขาค่อนข้างแห้งแล้งและขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร (สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี, 2545) ด้วยบ้านช่องแคบได้ดำเนินการในการรักษาป่าชุมชนของหมู่บ้านมาเป็นระยะเวลาช้านาน เพื่อให้เป็นป่าอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำลำธารของหมู่บ้าน ปัจจุบันได้รับการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ด้านป่าชุมชนจากหลายหน่วยงาน และคณะกรรมการป่าชุมชนได้จัดตั้งกฎระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการรักษาป่า โดยได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในหมู่บ้านในคราวการประชุม เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2545

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุริรัตน์ กฤษณะรังสรรค์ (2540) ได้ทำการศึกษาเรื่องการจัดการป่าขององค์กรชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติ ศึกษากรณีหมู่บ้านก้อทุ่ง ต.ก้อ อ.ลี้ จ.ลำพูน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการในการจัดการป่าของชุมชน ศึกษาลักษณะการจัดการป่าร่วมกันขององค์กรชุมชนกับภาครัฐในเขตอุทยานฯ รวมทั้งศึกษาถึงปัญหา อุปสรรคในการจัดการป่าของชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูลในทุกๆ ด้านจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน การจัดการป่า เจ้าหน้าที่ป่าไม้ รวมทั้งข้อมูลทางเอกสาร

ต่างๆ ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการในการจัดการป่าของหมู่บ้านก้อทุ่งนั้น เริ่มจากการเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับป่า เคารพในสิ่งเหนือธรรมชาติ จากนั้นจึงกลายมาเป็นลูกจ้างรับจ้างตัดและตีตราไม้ในสมัยที่มีการเปิดสัมปทานป่าบริเวณนั้น ซึ่งต่อมาเจ้าของสัมปทานป่าไม่ได้เปลี่ยนสภาพเป็นผู้อุปถัมภ์ของหมู่บ้าน เมื่ออำนาจของผู้อุปถัมภ์คลายตัวลง ประกอบกับการทุจริตในการลักลอบตัดไม้เถื่อน ของเจ้าหน้าที่จากภาครัฐ ชาวบ้านก้อทุ่งจึงเริ่มมีการลักลอบตัดต้นไม้เถื่อนเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว การตัดต้นไม้ทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว จนต้องมรณาประกาศเขตอุทยานฯ เพื่อรักษาสภาพป่าที่เหลืออยู่ ในการประกาศเขตอุทยานฯ ได้มีการสำรวจพบหมู่บ้านก้อทุ่ง จึงได้กั้นอาณาเขตของหมู่บ้านเป็นเขตจัดการพิเศษ ซึ่งการยินยอมให้ชาวบ้านก้อทุ่งอาศัยอยู่ได้นั้นเป็นการยอมรับสิทธิของชุมชนอย่างหนึ่งในระยะแรกพบว่ายังคงมีความขัดแย้งกันอยู่บ้านระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับคนในชุมชน แต่เมื่อเจ้าหน้าที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนมากขึ้นความขัดแย้งก็คลี่คลายลง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2533 ชาวบ้านได้ร่วมกันกั้นอาณาเขตป่าใช้สอยที่เรียกกันว่าป่าแพะ ให้เป็นป่าชุมชนของหมู่บ้าน เพื่อป้องกันการบุกรุกจากผู้มีอิทธิพลภายนอก โดยใช้ระบบชุมชนควบคุมตนเองในการดูแลรักษาป่ารวมถึงการใช้ประโยชน์จากป่าด้วย

วรกร พงกระจ่าย (2549) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่หมู่บ้านห้วยสูงใน ตำบลสันทราย อำเภอฝาง และหมู่บ้านตลาดขี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนศึกษาปัญหา อุปสรรค เงื่อนไข และข้อเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานในการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ผลการวิจัยสรุปได้ว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน 3 ด้านคือ การมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชน ความคิดเห็นต่อกฎระเบียบในการจัดการป่าชุมชน และความคิดเห็นต่อความหลากหลายของทรัพยากรในป่าชุมชน ประเด็นปัญหา อุปสรรค เงื่อนไขในการดำเนินงาน ได้แก่ การดำเนินงาน เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนยังขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากภาครัฐ ผู้นำชุมชนไม่ให้ความสำคัญกับการจัดการป่าชุมชน และหมู่บ้านใกล้เคียงที่ใช้ประโยชน์ในผืนป่าชุมชนไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ดังนั้นแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้การจัดการป่าชุมชนประสบความสำเร็จคือ การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากภาครัฐ เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้และเกิดการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีแกนนำในชุมชนและให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนทุกขั้นตอนรวมทั้งการดำเนินการให้ครอบคลุมหมู่บ้านใกล้เคียงที่ใช้ประโยชน์ในผืนป่าชุมชน

ธเนศ แดงสาตร์ (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่องการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นบ้านโคกประดู่ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอสระโบสถ์ จังหวัดลพบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด และบทบาทขององค์กรชุมชนในการจัดการป่าชุมชน รวมถึงเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนที่มีลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่แตกต่างกัน และการ

ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชุมชนเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง และการสังเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดผลสำเร็จในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำชุมชน มีแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า มีความสำคัญต่อการจัดการป่าชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากการจัดการโดยกลุ่มผู้นำและองค์กรชุมชนนั้น ไม่สามารถที่จะปกป้องพื้นที่ป่าไว้ได้ จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันดูแลรักษาป่าชุมชน เพื่อการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชน และช่วยเป็นแนวกำแพงธรรมชาติในการป้องกันภัยจากธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการอนุรักษ์ ป่าชุมชน ป้องกันดูแลรักษาป่าชุมชน การรับรู้ข่าวสาร และการร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมป่าชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และการประชุมพูดคุยเกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า ประชาชนส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหาร เช่น ผัก เห็ด หน่อไม้ ผลไม้ป่า แมลง และสมุนไพร เพื่อบริโภคในทุกฤดูกาลขณะเดียวกันชุมชนมีวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ยึดหลักคุณธรรมจริยธรรม และความพอเพียงในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข และคุ้มค่าต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชุมชน โดยคำนึงถึงการทำลายทรัพยากรป่าชุมชนน้อยที่สุด จากข้อเสนอแนะเบื้องต้นจะนำไปสู่การอนุรักษ์ป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืน

ทวีชัย ใจพร (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชนโดยชุมชน กรณีศึกษา : ป่าดงบก บ้านโนนหนองสิม ตำบลเงิน อำเภอน้ำแก้อย่าง จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของป่า ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่า แนวทางการจัดการป่า ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการป่า ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่า ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ป่าดงเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ห้วยขยุง-ห้วยทา ในอดีตมีนายทุนเข้ามาตัดไม้ กำนันมา ทองสุ จึงร่วมกับชาวบ้านต่อต้านการตัดไม้จนสำเร็จ จากนั้นจึงตั้งถนนเป็นแนวแสดงเขตป่าอย่างชัดเจน จัดตั้งคณะกรรมการดูแลป่า และประกาศกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่า ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่า ชุมชนใช้ประโยชน์จากป่า 3 ด้าน คือ (1) เป็นแหล่งอาหารในกับชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง (2) เป็นแหล่งศึกษาทางธรรมชาติ (3) วัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เป็นแหล่งพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จำศีล ของชาวบ้าน ด้านการจัดการป่าชุมชนได้มีวิธีการหลากหลาย เช่น การใช้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ การใช้สถาบันทางศาสนา การใช้สถาบันพระมหากษัตริย์ การใช้องค์กรชุมชน การใช้ข้อตกลงร่วมกัน การใช้กฎหมายกฎระเบียบ ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการป่า คือ ผู้นำชุมชนที่ต้องเป็นผู้ริเริ่ม คนในชุมชนต้องให้ความร่วมมือกัน หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องต้องเป็นที่พึ่งให้คณะกรรมการ หน่วยงานราชการในชุมชนและความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน โดยที่ป่าดงบกมีปัญหาดังนี้ (1) ปัญหาจากการใช้ทรัพยากรมากเกินไป จนป่าไม่มีโอกาสฟื้นตัว (2) ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำกิน (3) ปัญหาการไม่เคารพกฎหมาย และระเบียบข้อบังคับของชุมชน และ (4) การขาดงบประมาณในการดำเนินการ

ชาติชาย ศรประเสริฐ (2553) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชนเมืองงาน หมู่ 1 และหมู่ 5 ตำบลเมืองงาย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพป่าชุมชนเมืองงาน การใช้ประโยชน์ป่าชุมชนเมืองงาย และวิธีการจัดการป่าชุมชนเมืองงาน ผลการศึกษาพบว่า ป่าชุมชนเมืองงาน มีพื้นที่ป่าทั้งหมด 500 ไร่ เป็นพื้นที่สูง 200 ไร่ พื้นที่ลาดชัน 300 ไร่ และเป็นป่าสมบูรณ์ทั้ง 487 ไร่ และเป็นป่าหญ้า 13 ไร่ มีลำห้วยอยู่ในพื้นที่ป่าจำนวน 3 สาย คือ ห้วยกองเสา ห้วยเต่า และห้วยส้ม มีต้นกำเนิดมาจากต้นน้ำบริเวณป่าด้านทิศตะวันตก ไหลออกมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ลงมาบรรจบกันที่ห้วยเจ้า ไผ่ยืนต้นที่พบส่วนใหญ่เป็นไม้สัก และไม่ตระกูลไม้จะพบบริเวณริมถนนสายแม่คอด - นาหวาย และบริเวณลำห้วยทั้งสามสาย ส่วนพืชผักป่าผลไม้ป่า พืชกินหัว เห็ดชนิดต่างๆ และสมุนไพร จะพบประปรายทั่วทั้งบริเวณป่าตามฤดูกาล สัตว์ป่าที่พบ เป็นสัตว์ขนาดเล็ก เช่น กระรอก กระต่าย พังพอน ไก่ป่า แมลงชนิดต่างๆ ซึ่งพบได้ทั่วทั้งบริเวณป่าการใช้ประโยชน์จากป่า พบว่า ชาวบ้านส่วนมากจะนำไม้มาใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างสิ่งสาธารณะประโยชน์ เช่น สิ่งก่อสร้างของวัด ศาลาเอนกประสงค์ในหมู่บ้าน สำหรับการนำไม้จากป่าชุมชนมาให้ประโยชน์ส่วนตัวนั้น ส่วนมากจะนำไม้เฝมาทำเป็นไม้ตอก และนำมาทำจักสานต่างๆ ส่วนไม้เต็ง ไม้รังต้นเล็กๆ จะนำมาก่อสร้างศาลาที่พักสำหรับหัวไร่ปลายนา การจัดการป่าชุมชนเมืองงานพบว่า ชุมชนมีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อดูแลป่า และกำหนดพื้นที่ป่าชุมชน มีการประชุมร่วมกันของชาวบ้านของแต่ละหมู่บ้าน เพื่อพิจารณาเลือกคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งทั้งสองหมู่บ้านมีกรรมการหมู่บ้านๆ ละ 24 คน มีหน้าที่คอยรับข่าวสารที่ชาวบ้าน แจ้งเกี่ยวกับการพบเห็นการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และออกตรวจป่าเดือนละ 1 ครั้ง หากมีเหตุการณ์รับแจ้ง จะออกปฏิบัติการทันที มีการกำหนดกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเมืองงาน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการปลูกต้นไม้เพิ่มเติมในวันสำคัญต่างๆ มีการแผ้วถางวัชพืชเพื่อบำรุงรักษาป่าไม้ และจัดทำแนวป้องกันไฟป่าเป็นประจำทุกปี

นรชาติ วงศ์วันดี (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่องความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านดงผาปูน ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการป่าชุมชน ศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน และเปรียบเทียบกระบวนการจัดการป่าชุมชนบ้านดงผาปูนกับเงื่อนไขของการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านแบ่งป่าเป็น 4 ประเภท คือ ป่าประเพณี ป่าขุนน้ำ ป่าใช้สอย และป่าอนุรักษ์ ชาวบ้านใช้แนวสันเขาและร่องห้วยเป็นตัวกำหนดขอบเขตป่า โดยระบบการจัดการป่าชุมชนในแต่ละประเภท จะกำหนดระดับการใช้ประโยชน์จากป่า และการดูแลป่าที่แตกต่างกัน สำหรับปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนนั้นจำแนกเป็นปัจจัยภายในที่เกิดขึ้นจากการกระทำของชาวบ้าน แสดงถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากร ความตระหนัก และจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรที่ดี และปัจจัยภายนอกที่เกิดขึ้นจากบุคคลภายนอก หรือหน่วยงาน

ต่างๆ ดำเนินการให้ความช่วยเหลือ โดยยึดหลักการทำงานอย่างมีส่วนร่วมทั้งระบบ และเมื่อเปรียบเทียบการจัดการป่าชุมชนบ้านดงผาปูน กับเงื่อนไขของการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จ พบว่ามีเงื่อนไขที่นำไปสู่การจัดการที่ดี ทั้งการใช้ประโยชน์และการจัดการมีลักษณะที่แสดงออกถึงความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของทรัพยากรธรรมชาติกับคนในชุมชน และการใช้ประโยชน์จากป่ามีการทดแทนในสังคมพืช หลังจากมีการรบกวนระบบนิเวศ มีแนวโน้มนำที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนในอนาคตสามารถเป็นต้นแบบในการบริหารจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

จันทวงค์ ลอจาเยอ (2555) ได้ทำการศึกษาเรื่องการจัดการป่าชุมชนของเผ่าม้งในหมู่บ้านล่องลัน แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของการจัดการป่าชุมชนของเผ่าม้งบ้านล่องลัน แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ศึกษาผลการดำเนินการจัดการป่าชุมชนของเผ่าม้งบ้านล่องลัน โดยความเป็นมาของการจัดการป่าชุมชนของเผ่าม้งบ้านล่องลันพบว่า ในอดีตป่าไม้ในบ้านล่องลันเกิดปัญหาจากการถางป่าทำไร่เลื่อนลอยทำให้ป่าไม้ถูกทำลาย เป็นเหตุให้เกิดภัยแล้ง น้ำห้วยไม่ไหล ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ทำการเพาะปลูกได้ยาก ของป่าที่เคยมีอยู่มากเริ่มลดน้อยลง รัฐบาลลาวได้เข้าไปส่งเสริมให้มีการจัดการป่าไม้และปลูกพืชเชิงเศรษฐกิจทดแทนการทำไร่เลื่อนลอยให้กับหมู่บ้านล่องลัน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2546 ได้มีองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เข้าไปสนับสนุนการจัดการป่าไม้ในบ้านล่องลันเพื่อให้กิจกรรมการจัดการป่าดำเนินไปได้ดี จากนั้นชาวบ้านล่องลันได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนขึ้นมาเพื่อจัดการป่าชุมชนได้ได้รับผลสำเร็จตามที่กำหนดไว้ จากการวิเคราะห์การจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านล่องลันพบว่า ภาพรวมคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนได้ดำเนินการบริหารจัดการตามหลักการในการจัดการป่าชุมชน มีการวางแผน การจัดองค์ประกอบ การประสานงานและการรายงานโดยมีกติกากฎในการปฏิบัติกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน ชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนและมีความคิดเห็นต่อการจัดการป่าชุมชนของคณะกรรมการอยู่ในระดับเห็นด้วย ชาวบ้านให้ความร่วมมือในระดับมากในการจัดการป่าชุมชน ผลการดำเนินการจัดการป่าชุมชนของเผ่าม้งบ้านล่องลันพบว่า ทำให้มีพื้นที่ป่าชุมชนเพิ่มขึ้น มีน้ำให้ประชาชนใช้ตลอดปี เกิดเหตุการณ์ไฟป่าน้อยลง คนในชุมชนบ้านล่องลันเห็นถึงความสำคัญของการจัดการป่าชุมชนทำให้ป่าไม้อยู่ในการดูแลของประชาชนในรูปแบบของป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

สมพร ศิริ (2556) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรป่าไม้บ้านแม่ตุงติง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักพื้นฐานที่นำมาใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และรูปแบบแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้แม่ตุงติง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า

ราษฎรบ้านแม่ตุงตึงได้น้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นหลักการพื้นฐานในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาจากภายในชุมชน โดยมีเป้าหมายคือการพัฒนาสู่ความยั่งยืน สร้างเครือข่ายอนุรักษ์ และพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการแปรรูปผลผลิตจากป่า อันเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและผลิตภัณฑ์ของชุมชน ในส่วนของการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ป่า สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือทุนทางสังคม ประกอบด้วยทุนมนุษย์ด้วยการมีผู้นำที่เข้มแข็ง และทุนทางวัฒนธรรม สังคม ประเพณี ที่มีประเพณีความเชื่อเหมือนๆ กัน รวมทั้งได้ร่วมกันต่อสู้ในการทวงคืนผืนป่าของชุมชนมาด้วยกัน จึงทำให้เกิดความรักความสามัคคีกัน และทุนทางสถาบัน อันมีการรวมตัวกันของชุมชนในรูปแบบของคณะกรรมการชุมชนรักษ์ป่า อีกทั้งสภาพลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ราบเชิงเขา มีอากาศที่เย็นสบายตลอดปี มีแหล่งน้ำและป่าไม้ที่สมบูรณ์ จึงเหมาะกับการทำเกษตร วิธีการในการจัดการทรัพยากรป่าไม้พบว่า เป็นการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการชุมชนรักษ์ป่า ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้าน เพื่อต่อต้านการบุกรุกป่าต้นน้ำของชุมชนจนสามารถทวงคืนผืนป่าได้ และทางหน่วยงานภาครัฐได้มีการจัดอบรมคนในชุมชนที่เป็นหน่วยอาสาพิทักษ์ป่าขึ้น ทำให้เกิดรูปแบบในการอนุรักษ์และพิทักษ์ป่าอย่างชัดเจน โดยการจัดตั้งกลุ่มชุมชนรักษ์ป่า มีโครงสร้างกลุ่ม อำนาจหน้าที่ การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่า รวมทั้งมีปฏิทินแผนงานด้านการอนุรักษ์และกฎระเบียบของชุมชนในการรักษาป่าอย่างชัดเจน การมีส่วนร่วมของชุมชน และการน้อมนำแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯมาใช้ในการปฏิบัติด้านการฟื้นฟูป่า ได้แก่ การปลูกป่าในใจคน การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก การปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง และการสร้างฝายชะลอน้ำ เป็นต้น

จากการรวบรวมเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ พบว่ามีผู้ทำวิจัยในการจัดการป่าชุมชนในประเด็นที่เกี่ยวกับพัฒนาการในการจัดการป่าของชุมชน ลักษณะการจัดการป่าในเขตอุทยานฯ การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน การเปรียบเทียบกระบวนการจัดการป่าชุมชนบ้านดงผาปูนกับเงื่อนไขของการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ความเป็นมาของการจัดการป่าชุมชน และรูปแบบหรือแนวทางการจัดการป่า เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมด ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอเรื่องพัฒนาการของการจัดการป่าของชุมชน ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน เพื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ วางแผนแลดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของป่าชุมชนบ้านช่องแคบ และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จต่อการจัดการป่าชุมชน อันจะเป็นประโยชน์แก่ชุมชน โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

รูปแบบการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ดำเนินการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร วารสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลภาคสนาม ร่วมกับการสังเกตในประเด็นเกี่ยวกับ สภาพทั่วไปของพื้นที่ป่า ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่า ความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่ป่า พฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของการจัดการป่าชุมชน ปัจจัยความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนการใช้ประโยชน์ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ตัวแทนชาวบ้านในชุมชน หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลได้แล้ว จึงนำมาวิเคราะห์ สรุปและนำเสนอผลการศึกษา

การเลือกพื้นที่ศึกษาวิจัย

การศึกษานี้ได้เลือกศึกษาพื้นที่ศึกษา ชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ติดกับป่าไม้ คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กับป่าไม้ในการดำรงชีวิต ได้แก่ การประกอบอาชีพ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ด้านต่างๆ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ศึกษาระบบนิเวศป่าไม้ที่เป็นต้นแบบ เห็นได้จากการเข้ามาศึกษาดูงานจากองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เยาวชนหลายคนของชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในระบบนิเวศป่าไม้ สามารถถ่ายทอด นำเสนอให้แก่ผู้อื่นได้รับรู้ข้อมูลได้ อีกทั้งยังได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวประเภทชุมชนในสาขาการจัดการป่าชุมชน จึงเป็นที่น่าสนใจว่าชุมชนบ้านช่องแคบมีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จด้านการจัดการป่าชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อชุมชนอื่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การประยุกต์ใช้ในการจัดการการดำเนินงานเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ต่อไป

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

บุคคลหลักในการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโสในชุมชน ในประเด็นที่เกี่ยวกับ พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชน การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน
2. คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ในประเด็นที่เกี่ยวกับ พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชน ปัจจัยแห่งความสำเร็จ
3. หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ตัวแทนสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี และเจ้าหน้าที่ของกองพลทหารราบที่ 9 ค่ายสุรสีห์ ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Focused Interview) ในประเด็นที่เกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนและส่งเสริมจัดการป่าชุมชน
4. กลุ่มชาวบ้านชุมชนบ้านช่องแคบ ที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน หรือผู้แทน ที่มีอายุมากกว่า 18 ปี ครัวเรือนละ 1 คน ในประเด็นเกี่ยวกับ การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านช่องแคบ การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบในด้านต่างๆ เช่น การวางแผน การรับผลประโยชน์ เป็นต้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอยะโยค จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับป่าชุมชน แนวคิดทฤษฎีการจัดการป่าชุมชน แนวคิดทฤษฎีปัจจัยแห่งความสำเร็จ จากหนังสือ ตำรา เอกสาร วารสารรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การสังเกต (Observation) โดยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เข้าไปในพื้นที่เพื่อสังเกตสภาพทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านช่องแคบในปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพของทรัพยากรป่าไม้ พฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้
2. การสัมภาษณ์ (Interview) การสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล โดยผู้วิจัยจะเข้าไปสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักตามประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. แบบสังเกต ที่มีข้อกำหนดประเด็นในการสังเกต เรื่อง สภาพทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านช่องแคบในปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

2. แบบสัมภาษณ์

2.1 แบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มผู้นำชุมชน ในประเด็น พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชน แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ นโยบายหรือแผนงานที่มีการวางแผนไว้ ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน

2.2 แบบสัมภาษณ์คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ในประเด็น พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชน แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ นโยบายหรือแผนงานที่มีการวางแผนไว้ ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน

2.3 แบบสัมภาษณ์หน่วยงานภาครัฐ ในประเด็น บทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน

2.4 แบบสัมภาษณ์สำหรับชาวบ้าน ในประเด็น การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

3. เครื่องมือช่วยเก็บข้อมูล ได้แก่ กล้องถ่ายรูป เพื่อบันทึกเหตุการณ์ สถานการณ์หรือกิจกรรมต่างๆ เครื่องบันทึกเสียง เพื่อบันทึกเสียงสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และสมุดบันทึก เพื่อบันทึกคำสัมภาษณ์ที่เป็นใจความสำคัญของข้อมูลที่ได้จากการสังเกต

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสังเกตภาคสนาม และการสัมภาษณ์ โดยการจดลงในสมุดบันทึก และบันทึกเสียงลงในเครื่องบันทึกเสียง รวมทั้งเก็บภาพเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการดำเนินงานต่างๆของชุมชน แล้วนำมาจัดระบบข้อมูลให้เป็นระเบียบ แยกประเด็น และหัวข้อ พร้อมทั้งระบุชื่อของข้อมูลอย่างชัดเจน จากข้อมูลที่ได้ทำการศึกษา โดยข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึก จะนำมาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) เปรียบเทียบและตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูล โดยนำเอาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ได้แก่ ข้อมูลจากตำรา เอกสารทางวิชาการ งานวิจัยเชิงคุณภาพที่เกี่ยวข้อง และทฤษฎีต่างๆ ที่ใช้ในการศึกษามาเปรียบเทียบกัน ก่อนนำมาวิเคราะห์ สรุปผลของการวิจัย และนำมาอภิปรายรายงานผลการศึกษาในรูปแบบของการวิเคราะห์พรรณนาความ (Analysis Description)

บทที่ 4 ผลการศึกษา

จากการศึกษาพัฒนาการของการจัดการป่าชุมชน ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นรายบุคคล จำนวนทั้งสิ้น 14 คน ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ

ส่วนที่ 2 ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ

ส่วนที่ 1 พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ

จากการศึกษาพัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงป่าเสื่อมโทรม ช่วงผู้นำชุมชนรวมกลุ่ม และช่วงฟื้นฟูและดูแลรักษาป่า

1. ช่วงป่าเสื่อมโทรม

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ชาวบ้านชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค พบว่า ในอดีตป่าชุมชนบ้านช่องแคบเป็นป่าสาธารณะที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า ทั้งการเลี้ยงสัตว์ การหาของป่าเพื่อบริโภคและเพื่อการค้า โดยมีพันธุ์ไม้นานาชนิด อาทิเช่น ไม้รวก ส้มป่อย ชี้เหล็ก ประดู่ กวาวเครือ ผักหวานป่า ข่อย ว่านชักมดลูก ขมิ้นขาว ผักหนาม เห็ดเพาะ เห็ดหูหนู กลอย กระจ่าง เป็นต้น แต่ในพื้นที่ป่านั้น ไม่ได้รับการดูแล หรือการฟื้นฟูจากหน่วยงานใด และด้วยความที่ชาวบ้านไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของผืนป่า จึงเกิดความเสื่อมโทรมของป่า จาก 2 สาเหตุ ดังนี้

1.1 ปัญหาการถูกรุกรานพื้นที่ป่า ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าจากนายทุน ประกอบกับชาวบ้านบางคนเข้ามาหาประโยชน์จากป่า ตัดไม้ทำลายป่าเพื่อการพาณิชย์

1.2 ปัญหาสภาพดินที่เสื่อมโทรมเนื่องจากการใช้สารเคมี เช่น ยาฆ่าหญ้า ปุ๋ยเคมี เพื่อเร่งผลผลิตให้ออกทันต่อความต้องการการบริโภคที่มีอัตราเพิ่มสูงขึ้นตามปริมาณประชากร ดินที่ขาดการดูแลรักษา ทำให้แร่ธาตุในดินเหลือน้อยลงตามไปด้วย พืชก็ไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ในสภาพดินที่ขาดสารอาหาร ส่งผลให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าใหม่ เพื่อขยายที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์กว่าที่เดิม ทำให้พื้นที่ป่าลดน้อยลงและทรัพยากรธรรมชาติเริ่มหมดไป ดังคำสัมภาษณ์

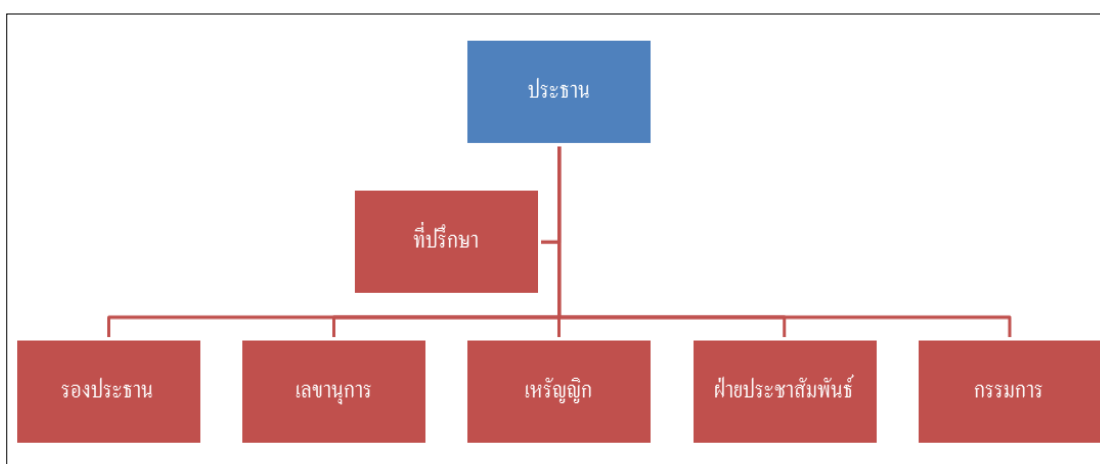
“ผมเองก็เคยมีเข้าไปตัดไม้ เพราะหวังผลจากการค้าไม้ จริงๆก็ไม่ใช่แค่ผมคนเดียวหรอก ชาวบ้านคนอื่นๆ ก็เคยทำกัน แต่ด้วยสิ่งที่ผู้ใหญ่ไมตรี เขาทำให้ชุมชน สร้างความเข้าใจในชุมชนทำให้คนเริ่มหันกลับมามองตัวเองว่าที่ตัดไม้ไป ใครได้ประโยชน์บ้าง มีแต่ตัวเราเองทั้งนั้น” (ถวิล ชาอุสมร, คำสัมภาษณ์, มกราคม 2559)

“เดิมทีที่ป่าชุมชนตรงนั้น ชาวบ้านเขาเอาไม้เล็งสัตว์ พาวัวไปกินหญ้า ทุกคนเข้าไปใช้ได้เต็มที่แล้ว แต่ว่าไม่มีใครดูแลมัน มันเลยโทรมลง หญ้าที่เคยมีก็ไม่มี ชาวบ้านเลยต้องเลิกเลี้ยงสัตว์ ตอนนี้มีอยู่ไม่กี่บ้านเองที่เลี้ยง นับหลังได้เลย” (สมจิตร แจ่มกลิ่น, คำสัมภาษณ์, มกราคม 2559)

จากปัญหาดังกล่าว นายไมตรี ช่างโต ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น รู้สึกถึงความเสื่อมโทรมของสภาพป่าไม้ และปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าจนสัตว์เล็งของชาวบ้านไม่สามารถเข้ามาหาอาหารได้อีกต่อไป นายไมตรี ช่างโต ต้องการหาทางออกเพื่ออนุรักษ์พื้นที่ป่าไว้ให้คนรุ่นหลัง จึงเกิดการรวมกลุ่มของคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ โดยมองว่าหากทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมช่วยกันรักษาดูแลผืนป่า ก็จะสามารถรักษาผืนป่าไว้ได้ และยังเป็นการสร้างควมสามัคคีให้กับคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการป่าของชุมชน ดึงความร่วมมือของผืนป่ากลับมาอยู่กับชุมชน

2. ช่วงผู้นำชุมชนรวมกลุ่ม

จากปัญหาความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่า ในปี 2544 เกิดการรวมกลุ่มกันของสมาชิกในชุมชน โดยแกนนำของ นายไมตรี ช่างโต ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น ภายใต้ชื่อกลุ่มคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ โดยมีโครงสร้างที่ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ เกร็ดญิก ที่ปรึกษา กรรมการ ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 โครงสร้างคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ

คณะกรรมการฯ มีการร่วมกันจัดตั้งกฎระเบียบการใช้ป่า ทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมจัดการดูแลรักษาผืนป่า ควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าให้เป็นไปตามกฎระเบียบที่ร่วมกันตกลงไว้ของชาวบ้าน โดยจากการศึกษาผู้วิจัย พบว่า ส่วนใหญ่บุคคลที่เป็นคณะกรรมการฯ มักจะเป็นกลุ่มผู้นำชุมชนที่มีบทบาทร่วมกันต่อสู้กับกลุ่มอิทธิพลจากนายทุนเมื่อในอดีต ด้วยลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงมองว่าบุคคลกลุ่มดังกล่าว มีศักยภาพและมีความสามารถในการทำงาน ทำให้การขอความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแล อนุรักษ์และฟื้นฟูป่า จึงมักได้รับความร่วมมือด้วยดีเสมอมา และได้ปรึกษาหารือกันว่า ควรจะขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานของรัฐ ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ นายมนตรี ช่างโต ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้ให้ความรู้แก่ชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาผืนป่าถึงความแห้งแล้งที่เกิดจากการตัดไม้ทำลายป่า ส่งผลให้ผลผลิตตกต่ำ พร้อมกันนี้ ได้ชักชวนชาวบ้านให้เข้ามาช่วยกันฟื้นฟูและรักษาพื้นที่ป่า ด้วยการปลูกต้นไม้เสริม สร้างแนวป้องกันไฟฟ้า มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลเพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้ระเบียบร่วมกัน กำหนดแผนการป้องกันไฟฟ้า การเพาะชำพันธุ์กล้าไม้มีค่า การขยายพันธุ์ไม้ จัดชุดลาดตระเวนป่า และจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ตามจุดต่างๆ

การจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งหลายประการ พร้อมมีการกำหนดกฎระเบียบว่าด้วยการรักษาป่าชุมชนบ้านช่องแคบ หมู่ที่ 1 ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ที่เริ่มบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน 2545 จำนวน 10 ข้อ ประกอบด้วย

1. ระเบียบที่ว่า “ ระเบียบว่าด้วยการรักษาป่าชุมชน บ้านช่องแคบ หมู่ที่ 1 ตำบลท่าเสา อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี” ระเบียบนี้เริ่มใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน 2554
2. ผู้รักษาระเบียบนี้ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสา กรรมการป่าชุมชน และประชาชนในหมู่บ้านทุกคน
3. ระเบียบว่าด้วยการตัดไม้ในเขตป่าชุมชน ซึ่งจะอนุญาตให้เฉพาะประชาชนในหมู่บ้านที่ตั้งบ้านเรือนที่มีเลขที่อยู่ในหมู่บ้านช่องแคบที่จะมีสิทธิ์ตัดไม้ได้ โดยจะต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชนของหมู่บ้านก่อน ยกเว้นไม้จะแห้งตายธรรมชาติ สามารถเก็บมาทำฟืนได้ ผู้ใดฝ่าฝืนปรับตั้งแต่ 500-3,000 บาท
4. ห้ามคนต่างหมู่บ้านตำบลเข้ามาตัดไม้รวก และเก็บหาหน่อไม้ ยกเว้นเห็ด ผักหวาน โดยไม่มีผลเสียต่อป่า ฝ่าฝืนปรับ 1,000-3,000 บาท
5. ห้ามตัดหรือถากเปลือกไม้ที่เป็นสาเหตุให้ต้นไม้ตาย ฝ่าฝืนปรับ 1,000-3,000 บาท
6. ห้ามบุกรุกแผ้วถางทำการเกษตรในเขตป่าชุมชนโดยเด็ดขาด ฝ่าฝืนปรับ 1,000-3,000 บาท

7. ห้ามขุดดินบริเวณป่า ยกเว้นขุดดินมาถมที่ในพื้นที่สาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการกำหนด ฝ่าฝืนปรับ 1,000-3,000 บาท
8. ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิดในป่าชุมชน ฝ่าฝืนปรับ 1,000-3,000 บาท
9. ห้ามจุดไฟเผาป่า ฝ่าฝืนปรับ 1,000-3,000 บาท
10. ระเบียบทุกข้อสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ ในกรณีที่ประชุมคณะกรรมการมีมติเกินกึ่งหนึ่งของที่ประชุม เห็นควรให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข ดังภาพที่ 2



ภาพที่ 2 ป้ายกฎระเบียบข้อบังคับของป่าชุมชนบ้านช่องแคบ

คณะกรรมการป่าชุมชนกำหนดกฎระเบียบขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือไปควบคุมการใช้ทรัพยากรป่าไม้ให้เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน ป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าทั้งจากในชุมชนและนอกชุมชน ทำให้เกิดการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการดูแลรักษาป่าจะมีการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับ หรือกฎเกณฑ์ต่างๆ ของชุมชนไว้อย่างชัดเจน และมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ที่กำหนดบทลงโทษไว้แล้ว แต่ในทางปฏิบัตินั้น ยังมีกลุ่มคนบางกลุ่มไม่เคารพกฎหมาย หรือกฎระเบียบของชุมชนที่ได้ตั้งไว้ กลุ่มคนบางกลุ่มมักไม่สนใจในระเบียบในการอนุรักษ์ป่าไม้ ไม่สนใจกฎหมาย เพราะมองว่ากฎหมายนั้นยังไม่เป็นที่เกรงกลัว มีโทษปรับที่น้อย หากถูกจับได้ ก็เสียค่าปรับตามกฎระเบียบชุมชนเพียง 1,000 – 3,000 บาท เมื่อนำมาเทียบกับประโยชน์ที่จะได้จากป่า จึงมีความคุ้มค่าอยู่มาก กลุ่มคนพวกนี้จึงยังลักลอบเข้าไปล่าสัตว์ และตัดต้นไม้อยู่บ่อยครั้ง ดังคำสัมภาษณ์

“ผู้ใหญ่ไมตรี เขาพาชาวบ้านไปขึ้นทะเบียนป่าชุมชนกับสำนักงานป่าไม้ เขามองว่าป่ามันแย่งๆ เขากลับจะไม่มาให้คนรุ่นหลัง” (ชาญ เนียมนรา, คำสัมภาษณ์, มกราคม 2559)

3. ช่วงฟื้นฟู และดูแลรักษาป่า

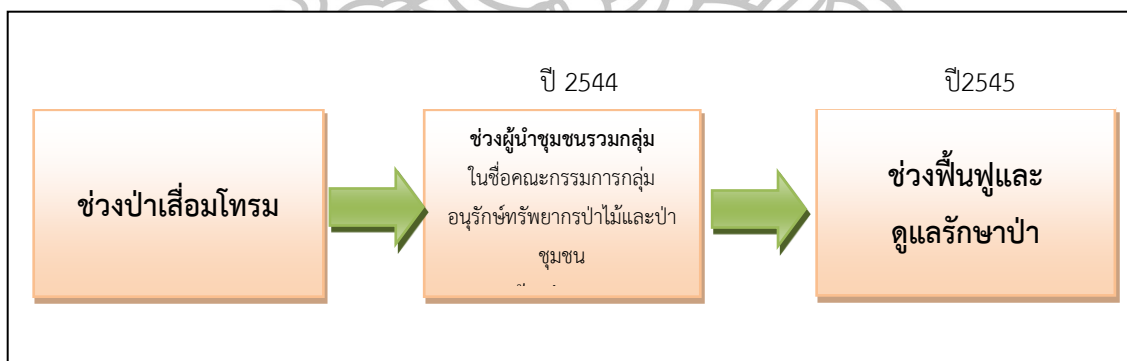
จากการดำเนินงานรวมกลุ่มในช่วงแรกนับว่าประสบความสำเร็จด้านการจัดการในระดับหนึ่ง และได้ขยายผลในการขอความร่วมมือจากภาคีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี กองพลทหารราบที่ 9 ค่ายสุรสีห์ ในการช่วยฟื้นฟูและดูแลรักษาป่าอย่างเป็นทางการมากขึ้น โดยในปี 2545 นายไมตรี ช่างโต ผู้ใหญ่บ้านได้ทำเรื่องขอจดทะเบียนพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านจำนวน 385 ไร่ 2 งาน 40 ตารางวา กับกรมป่าไม้ให้เป็นป่าชุมชนบ้านช่องแคบ อีกทั้งยังขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในการดูแลพื้นที่เป็นภูเขาใกล้เคียงกับชุมชนอีก 3,750 ไร่ ซึ่งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าชุมชนได้มีกิจกรรมที่ช่วยฟื้นฟูป่าและดูแลรักษาป่า ดังนี้

1. การปลูกป่า
2. การสร้างฝาย
3. การทำแนวป้องกันไฟป่า
4. การกำจัดชุดลาดตระเวนป่า

โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี ที่ให้คำปรึกษาชาวบ้านในด้านระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน และยังสนับสนุนด้านกล้าพันธุ์ไม้เพื่อใช้ในกิจกรรมการปลูกป่าของชุมชน และกองพลทหารราบที่ 9 ค่ายสุรสีห์ ที่ให้การช่วยเหลือและสนับสนุนด้านกำลังพลในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น การสร้างฝาย การขุดบ่อน้ำ และกำจัดชุดลาดตระเวนตามแนวเขตป่าเพื่อสอดส่องดูแลเรื่องของการบุกรุกพื้นที่ป่าจากบุคคลภายนอก อีกทั้งยังมีการสนับสนุนจากภาคเอกชนในด้านวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในกิจกรรมของชุมชน ดังคำสัมภาษณ์

“กิจกรรมที่ป่าเราทำก็มีพวกแนวป้องกันไฟ เพราะจริงๆที่เราแล้ง น้ำไม่ค่อยมาถึง การปลูกป่าเราก็มี ลาดตระเวนรอบป่าก็มี ทำทุกอย่างแหละที่เขาวาดิเราก็อทำ” (ชาญ เนียมนรา, คำสัมภาษณ์, มกราคม 2559)

ดังนั้น พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ มีพัฒนาการโดยเริ่มจากการที่ป่าถูกทำลายจนเสื่อมโทรม จากคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ รวมไปถึงนายทุนที่เข้ามาหาประโยชน์จากป่า จากนั้น ได้เกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อปกป้องพื้นที่ป่าไม่ให้ถูกทำลายลงไปมากกว่าเดิม จึงเกิดการรวมตัวกันของคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบผ่านเวทีประชาคมของหมู่บ้านและได้ปรึกษาหารือกันว่า ควรจะขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุน และมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ให้คำแนะนำด้านระบบการจัดการ การสนับสนุนกล้าพันธุ์ไม้ที่ใช้ในการปลูกป่าทดแทน ป่าไม้จึงกลับมาอุดมสมบูรณ์และชาวบ้านเริ่มมีจิตสำนึกรักและหวงแหนผืนป่า รู้สึกต้องการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไว้ให้คงอยู่ โดยมีการช่วยกันสอดส่องดูแลไม่ให้ใครเข้ามาบุกรุกพื้นที่ มีการจัดชุดลาดตระเวน และมีพิธีบวชป่าเพื่อเป็นกุศโลบายห้ามไม่ให้คนเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า เพราะชาวไทยส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนที่เชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงการสร้างแนวกันไฟเพื่อไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่า ดังภาพที่ 3



ภาพที่ 3 พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ

ส่วนที่ 2 ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ

จากการศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษาจะเห็นได้ว่า เป็นผลมาจากปัจจัยสนับสนุนทั้งภายในและภายนอก อาทิเช่น การสนับสนุนทางวิชาการจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี และการสนับสนุนกำลังพลในการร่วมกิจกรรมต่างๆ จากกองพลทหารราบที่ 9 ค่ายสุรสีห์ รวมถึงการสนับสนุนงบประมาณ อีกทั้งปัจจัยภายในชุมชน ทั้งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผู้นำชุมชน อธิบายได้ดังนี้

1. ปัจจัยภายใน

1.1 ปัจจัยด้านผู้นำ

ผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ หากผู้นำชุมชนมองเห็นและตระหนักถึงความสำคัญของป่า มองเห็นการเปลี่ยนแปลงของป่าในชุมชนตลอดเวลา ปัญหาป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็เสื่อมโทรมลง นายทุนและชาวบ้านยังตัดต้นไม้ต่อไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเหลือแต่ต้นไม้เล็ก ชาวบ้านยังเข้าไปจับจองพื้นที่ป่าเป็นที่ทำกิน เป็นปัญหาความขัดแย้งในชุมชน

จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนบ้านช่องแคบประสบความสำเร็จด้านการจัดการป่าชุมชน เป็นเพราะผู้นำมาส่วนสนับสนุนอยู่ตลอดมา โดยผู้นำของบ้านช่องแคบนี้มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. **ผู้นำชุมชนมีความน่าเชื่อถือ** เห็นได้จากการที่ผู้นำชุมชนเป็นที่เคารพยำเกรงของชุมชน สามารถแก้ไขปัญหาได้ และสามารถช่วยกระตุ้นชาวบ้านให้เห็นความสำคัญของการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

2. **ผู้นำทางความคิด** โดยดูจากการริเริ่มจัดตั้งป่าชุมชนและจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชน การยื่นหยัดในอุดมการณ์ การต่อสู้ด้านการอนุรักษ์ป่าไม้สามารถชักจูงใจให้ชุมชนหันมาร่วมมือกันในการอนุรักษ์ป่าจนประสบความสำเร็จ เป็นแบบอย่างให้กับป่าชุมชนอื่นได้ มีการนำสิ่งใหม่ๆ มาปรับใช้กับการจัดการป่าชุมชนอยู่เสมอ

3. **ผู้นำในทางปฏิบัติ** ผู้นำมีการต่อสู้กับการบุกรุกป่าตั้งแต่แรกเริ่มก่อนการจัดตั้งป่าชุมชน จนสามารถพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ และสร้างจิตสำนึกกับชาวบ้านให้หวงแหนป่า ในการดำเนินการบริหารจัดการป่า การดูแลรักษาป่าไม้ ผู้นำได้พยายามสร้างกิจกรรมให้เกิดการร่วมมือในการรักษาป่าของคนในชุมชน สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ร่วมแรงร่วมใจกันเวลามีกิจกรรมในชุมชนอย่างเต็มที่ ดังคำสัมภาษณ์

“ชาวบ้านเขาขอป่าซื้อผู้ใหญ่ไมตรี มาติดที่ศาลา ผมอนุญาตให้เอามา แต่ห้ามทำอะไรกับมัน ชาวบ้านเขาเอาไว้ระลึกถึง เพราะถ้าไม่มีผู้ใหญ่ไมตรี ป่าชุมชนนี้ก็อาจจะยังไม่มีก็ได้” (ชาญ เนียมนรา, คำสัมภาษณ์, มกราคม 2559)

“ผู้ใหญ่ไมตรี เขาคอยสู้กับทุกคน เขาอยากอนุรักษ์ป่าไว้ เขาเริ่มก่อตั้งป่าชุมชนเป็นผู้นำที่ดีมาก ชาวบ้านนับถือเขามาก” (จันทรา แยม่อ่ม, คำสัมภาษณ์, มกราคม 2559)

1.2 ปัจจัยด้านลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณี

ชุมชนมีการให้ความเคารพนับถือและให้เกียรติผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ตามวิถีประเพณีไทย ทำให้เกิดการควบคุมทางสังคมด้านการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน มีสถานประกอบ

พิธีกรรมทางศาสนา ได้แก่ วัดบ้านช่องแคบ วัดถ้ำพรหมโลก สำนักสงฆ์ศรีสรรเพชร สถานปฏิบัติธรรม แดนมหาหมงคล มีสถานที่ศึกษาภายในชุมชน คือ โรงเรียนบ้านช่องแคบมีประเพณีวัฒนธรรมร่วมกัน เช่น การทำบุญเข้าพรรษา – ออกพรรษา เป็นต้น การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเครือญาติ และประกอบอาชีพที่คล้ายกัน ทำให้ชุมชนได้ช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกัน และมีความใกล้ชิดกัน เกิดเป็นพลังสามัคคีในชุมชน ชุมชนได้ใช้พิธีกรรมบวชป่า เป็นกุศโลบายในการป้องกันมิให้ป่าถูกตัดทำลาย โดยจะทำในช่วงเข้าพรรษา – ออกพรรษาของทุกปี เพราะชาวไทยส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนที่เชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งต้นไม้ต้นที่ผ่านการบวชแล้ว ชาวบ้านมีความเชื่อว่าต้นไม้ต้นนั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ จะไม่ตัดต้นไม้ต้นเด็ดขาด ชาวบ้านมีความเชื่อว่า พญาต้นไม้ที่ผ่านการบวชแล้ว จะคุ้มครองรักษาต้นไม้ต่าง ๆ ในบริเวณนั้น ซึ่งจะมีผลทำให้ต้นไม้แห้ง ผ่นตกล้มตามฤดูกาล ถือเป็นกัยบั้งการทำลายธรรมชาติและช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งรักษาป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธารให้อุดมสมบูรณ์ และที่สำคัญคือ สร้างความสำนึกให้แก่ชุมชนในการดูแลรักษาสภาพธรรมชาติ หากมีใครกระทำการไม่เหมาะสมหรือลบหลู่ จะทำให้เกิดเหตุการณ์ไม่ตีต่างๆ ขึ้นในชุมชน ประเพณีวัฒนธรรมดังกล่าวจึงสามารถเชื่อมโยงเข้ากับการดูแล รักษาและฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ได้เป็นอย่างดี ดังคำสัมภาษณ์

“ป่าเรามีการบวชป่า ป่าประจำช่วงเข้าพรรษา” (จันทรา แยม่อ่ม, คำสัมภาษณ์, มกราคม 2559)

สำหรับการบวชป่าของชาวบ้านในชุมชนบ้านช่องแคบได้ใช้ศาลาอเนกประสงค์ ในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ขั้นตอนของพิธีกรรมนั้นจะมีความคล้ายคลึงกับการบวชพระโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการประกอบพิธี 1) การเลือกไม้ การเริ่มต้นของการบวชป่า จะต้องคัดเลือกต้นไม้ที่มีขนาดพอสมควร และมีความแข็งแรง หากเป็นต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่ได้ยิ่งดี เพราะมีความเชื่อว่าหากต้นไม้ใหญ่ได้รับการบวชจะสามารถปกป้องคุ้มครองต้นไม้ขนาดเล็กๆ ได้ ต้นไม้ที่คัดเลือกเป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ที่มีอายุมาก เช่น ไม้เต็ง ไม้รัง เป็นต้น โดยผู้ที่ทำการสำรวจป่า และคัดเลือกต้นไม้ คือ พระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชน 2) การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งจะมีความคล้ายคลึงกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ คือ ผ้าเหลือง สายสิญจน์ บาตรใส่น้ำมนต์ น้ำส้มป่อย ซึ่งอุปกรณ์ทุกอย่างนั้นชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดเตรียม โดยมีพระสงฆ์เป็นที่ปรึกษา นอกจากนั้นจะต้องเตรียมเครื่องบวงสรวงสังเวยเจ้าป่าเจ้าเขา เจ้าที่เจ้าทาง วัสดุอุปกรณ์บางอย่างจะถูกจัดเตรียมไว้ล่วงหน้าหลายวัน หากต้องใช้เป็นจำนวนมาก เช่น ผ้าเหลือง สายสิญจน์ 3) การประกอบพิธีกรรม เมื่อกำหนดพื้นที่และต้นไม้ที่จะทำการบวชเรียบร้อยแล้ว พิธีจะเริ่มจากการโยนสายสิญจน์ไปตามต้นไม้ให้ครอบคลุมบริเวณพื้นที่ที่จะทำพิธีทั้งหมด และจัดสถานที่ทำพิธีโดยมีพระพุทธรูปตั้งเป็นพระประธาน และเริ่มต้นด้วยการทำพิธีบอกกล่าว เช่นไหว้เจ้าป่าเจ้าเขาให้รับรู้ว่าจะขอทำพิธีในป่าในเขา พร้อมกันนี้ก็กล่าวอัญเชิญเทวดาอารักษ์ ขอให้ช่วยปกปักรักษาผู้คนที่อยู่ในชุมชนและป่าไม้ของชาวบ้าน หลังจากนั้นเป็นสังเวยเจ้าป่าเจ้าเขา

และพิธีสงฆ์ก็จะเริ่มขึ้นลำดับถัดไป โดยมีการกล่าวอาราธนาพระรัตนตรัย สมาทานศีล และบทธสวดทางศาสนาต่างๆ จากนั้นพระสงฆ์จะทำการนำผ้าเหลืองไปห่มหรือผูกต้นไม้ที่ได้ทำการคัดเลือกแล้วจะสวดเจริญภาวนา และนำน้ำพระพุทธมนต์พรมให้ชาวบ้านที่มาร่วมประกอบพิธีกรรม และพรมต้นไม้ที่ได้ผูกผ้าเหลืองไว้เพื่อความเป็นสิริมงคล ดังภาพที่ 4 และ 5 และมีการประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ในเขตป่าชุมชนเพื่อเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองป่าตามความเชื่อของชาวบ้าน ดังภาพที่ 6



ภาพที่ 4 ต้นไม้ในป่าชุมชนบ้านช่องแคบที่ผ่านพิธีกรรมบวชป่า



ภาพที่ 5 ต้นไม้ที่ได้รับการบวชป่าในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนบ้านช่องแคบ



ภาพที่ 6 พระพุทธรูปที่ประดิษฐานในเขตป่าชุมชนบ้านช่องแคบ

1.3 การกำหนดขอบเขตป่าอย่างชัดเจน

ป่าชุมชนบ้านช่องแคบมีการกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าเพื่อใช้ประโยชน์ให้เหมาะสม และสอดคล้องกับกฎระเบียบข้อบังคับของป่าชุมชน เป็นแนวทางที่ชุมชนให้ความสำคัญ ยอมรับและถือปฏิบัติร่วมกัน กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ร่วมกับชาวบ้านกำหนดเขตพื้นที่ป่าใช้สอย โดยมีการกำหนดขอบเขตป่าอย่างชัดเจนไว้ 2 แบบ ดังนี้

1.3.1 ป่าใช้สอย เป็นพื้นที่ที่ห้ามมีการบุกรุกโดยเด็ดขาด แต่สามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้ตามระเบียบของชุมชน คือ ชาวบ้านสามารถเข้าไปหาของป่าได้ตามฤดูกาล เช่น เก็บหน่อไม้ เก็บเห็ด เก็บเห็ด ฟักหวาน สมุนไพร พืชอาหารป่า เพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้น ห้ามกระทำเพื่อการค้า รวมทั้งห้ามล่าสัตว์ป่าโดยเด็ดขาด แต่สามารถเลี้ยงสัตว์ในบริเวณนั้นได้ สำหรับการตัดไม้เพื่อสร้างบ้านเรือนที่พักอาศัยต้องได้รับอนุญาตจาก คณะกรรมการฯ โดยกรรมการจะพิจารณาถึงเหตุผลความจำเป็น จึงจะอนุญาตให้ตัดไม้ในเขตพื้นที่ป่าใช้สอยได้ โดยจำนวนของการตัดและระยะเวลาขึ้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสม

1.3.2 ป่าอนุรักษ์ เป็นพื้นที่ที่ห้ามมีการใช้ประโยชน์ ห้ามบุกรุกทำลายป่าโดยเด็ดขาด ชาวบ้านไม่สามารถเก็บหาของป่า และล่าสัตว์ในบริเวณนี้ได้ สงวนพื้นที่ป่าให้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและเพาะพันธุ์สัตว์ป่า รวมถึงอนุรักษ์พื้นที่ป่าให้มีสัตว์ป่าเพื่อให้ชาวบ้านและบุคคลภายนอกสามารถศึกษาตามเส้นทางศึกษารธรรมชาติของป่าชุมชนได้ ดังคำสัมภาษณ์

“เรากำหนดเขตป่าไว้นะ พื้นที่ตรงนี้เก็บของป่าได้ พวกผักหวานป่าเราเยอะ ส่วนพื้นที่ตรงไหนเราอนุรักษ์ไว้ ก็คือห้ามเข้าไปเลย ไม่ใช่แค่คนนอกนะที่ห้ามเข้าไป ชาวบ้านเองก็ห้ามเข้าเหมือนกัน เรากลับบางคนไปทำลายพื้นที่ ทำลายป่า” (ถวิล ชาญสมร, คำสัมภาษณ์, มกราคม 2559)

1.4 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

จากการศึกษาพบว่า ความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ เป็นผลมาจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐและองค์กรเอกชน ดังรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มผู้นำชุมชน คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ หน่วยงานภาครัฐและชาวบ้าน ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น การมีส่วนร่วมในการบวชป่า กิจกรรมป้องกันไฟป่า การเป็นอาสาสมัครชุดลาดตระเวน การประชุมเพื่อแก้ไขปัญหาและสนับสนุนการดำเนินงานด้านต่างๆ ชาวบ้านในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน ตั้งแต่การค้นหาสาเหตุของปัญหาป่าเสื่อมโทรม มีการร่วมกันวางแผนการจัดการและการดำเนินการต่างๆ ในป่าชุมชน รวมถึงร่วมกันรับผลประโยชน์จากการช่วยกันดูแลรักษา ป่า และปกป้องป่า เช่น การดูแลป่าไม่ให้เกิดไฟป่าร่วมกัน มีการทำแนวป้องกันไฟป่า ในลักษณะของการกวาดและถางเพื่อกำจัดวัชพืชให้พื้นที่โล่งเป็นแนวยาว ป้องกันมิให้ไฟป่าที่เกิดขึ้นลุกลามข้ามไปยังอีกฟากของแนวกันไฟ ดังภาพที่ 7



ภาพที่ 7 แนวป้องกันไฟป่าจากความร่วมมือของคนในชุมชนบ้านช่องแคบ

โดยช่วงเวลาของการเริ่มต้นทำแนวป้องกันไฟในแต่ละปีจะพิจารณาจากความแห้งแล้งของสภาพอากาศ โดยสังเกตจากการร่วงหล่นของใบไม้ ในปีที่มีใบไม้ร่วงหล่นเป็นจำนวนมาก จะมีการกวาดแนวกันไฟประมาณ 3-4 ครั้ง ความกว้างของแนวกันไฟขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศ หากมีลมพัดแรงและมีใบไม้ที่ร่วงและปลิวง่าย จะทำแนวกันไฟกว้างประมาณ 3 เมตร และลดหลั่นกันไปตามแนวป่า จำนวนชาวบ้านในการมีส่วนร่วมการทำแนวกันไฟแต่ละครั้งประมาณ 20 -25 คน เครื่องมือที่ใช้ในการทำแนวกันไฟทำจากวัสดุที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น หากบริเวณใดมีการร่วงหล่นของใบไม้มาก จะใช้การวางพาดลมขนาดใหญ่เพื่อกวาดไล่ใบไม้ออกจากแนวกันไฟ

อีกทั้งชาวบ้านยังมีส่วนร่วมในการจัดการเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ มีการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการในทุกขั้นตอน มีการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับร่วมกันของคนในชุมชน โดยคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบมีหน้าที่คอยรับข่าวสารที่ชาวบ้านแจ้งเกี่ยวกับการพบเห็นการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และออกตรวจป่าเป็นประจำ หากมีเหตุการณ์รับแจ้งจะออกปฏิบัติการทันที ชาวบ้านสามารถเป็นส่วนช่วยในเรื่องของการติดต่อประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดูแลรักษาผืนป่า และร่วมกันจัดการกับปัญหาการขัดแย้งทรัพยากรกับบุคคลภายในและนอกชุมชน โดยมีชาวบ้านในชุมชนที่เพิ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองประธานคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ทำให้เห็นมุมมองทั้งสองด้านของกลุ่มคน ในฐานะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ซึ่งมีส่วนช่วยเหลือการจัดการป่าชุมชนโดยตรงจะเป็นตัวเชื่อมและ

ประสานงานระหว่างกลุ่มผู้นำและกลุ่มชาวบ้าน มีหน้าที่ในการดูแลอนุรักษ์ผืนป่าให้คงอยู่ และให้ชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างสมดุล ในขณะที่เดียวกันมุมมองของชาวบ้าน ทุกคนอยากมีส่วนช่วยเหลือชุมชน การนำและการมีเป้าหมายที่ชัดเจน คอยรับฟังความคิดเห็นของผู้นำและของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ เป็นส่วนผลักดันให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกรักและหวงแหนป่าชุมชน เกิดแรงผลักดันให้รู้สึกอยากมีส่วนร่วม อีกทั้งการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชนอีกด้วย

ในส่วน of หน่วยงานภาครัฐนั้น จะมีส่วนร่วมกับชุมชนในลักษณะของการอำนวยความสะดวกในแต่ละกิจกรรมของชาวบ้าน เช่น การมีส่วนร่วมในการสร้างฝายให้กับชาวบ้าน เพื่อพัฒนาชุมชนให้มีวิถีชีวิตที่ดีขึ้นของกองพลทหารราบที่ 9 ค่ายสุรสีห์ การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี เช่นการให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย ร่วมกันจัดตั้งกฎระเบียบของชุมชน การมีส่วนร่วมในการประชุมแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชน เป็นต้น ดังคำสัมภาษณ์

“ป่าชุมชนของเราที่สำเร็จได้เพราะทุกคนช่วยกัน ทุกคนมีส่วนร่วม ทหารก็เขามาป่าไม้ก็เข้ามาช่วยเรา” (อัฐดา บุญสิทธิ์, คำสัมภาษณ์, มกราคม 2559)

“ป่าไม้เขาเข้ามาช่วยพวกกล้าพันธุ์ต่างๆ ช่วยที่ก็หลายอยู่นะ ทหารก็เข้ามาส่วนชาวบ้านเองก็มาช่วยกันทุกคน” (ชาญ นิยมมนรา, คำสัมภาษณ์, มกราคม 2559)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าชาวบ้านชุมชนบ้านช่องแคบและหน่วยงานภาครัฐมีส่วนร่วมในการวางแผน การพัฒนา การปรับปรุง การแสดงความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน รวมถึงการออกเสียงแสดงความคิดเห็นของชาวบ้านต่อผู้นำชุมชน ชุมชนมีความสัมพันธ์กับป่าและป่าก็มีความสำคัญต่อชุมชนเช่นกัน

2. ปัจจัยภายนอก

2.1 การสนับสนุนด้านวิชาการ

หน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่เข้ามามีส่วนช่วยสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ได้แก่ สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี และกองพลทหารราบที่ 9 ค่ายสุรสีห์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรชุมชนกับหน่วยงานภายนอก

สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี ได้ให้การช่วยเหลือด้านกฎหมาย แม้ว่าชุมชนจะมีหน้าที่ดูแลป่าชุมชน แต่การปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวไม่ได้มีอำนาจที่เพียงพอ ไม่มีกฎหมายรองรับในกรณีที่มีการต่อต้านจากคนในชุมชนหรือนอกชุมชน หรือแม้กระทั่ง การจัดทำกฎระเบียบของชุมชน ก็ได้รับการสนับสนุน โดยจะมีเจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้เข้าร่วมประชุมอยู่เป็นประจำ เพื่อให้คำปรึกษาด้านต่างๆ การออกกฎระเบียบต่างๆ เพราะต้องอ้างอิงจาก พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ ชาวบ้านอาจไม่มีความรู้ในส่วนนี้เพียงพอ ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนจำเป็นต้องเข้าไปมีส่วนร่วมให้การรับรองอำนาจหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชน ตัวอย่างเช่น

หากชาวบ้านเข้าไปลักลอบตัดต้นไม้ในป่าชุมชน องค์กรชุมชนสามารถยุติปัญหาได้ แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้หากชาวบ้านคนนั้นไม่ยอมรับหรือฝ่าฝืน จำเป็นต้องประสานกับเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ในการจับกุมดำเนินคดี กฎเกณฑ์การห้ามตัดต้นไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนจึงได้รับการรองรับอย่างแท้จริง มีความน่าเชื่อถือ และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง และให้คำปรึกษาจากตัวแทนสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี รวมถึงการสนับสนุนด้านพันธุ์กล้าไม้ในการปลูกป่า เพื่อเพิ่มทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชน โดยมีพื้นที่ที่ต้องให้พันธุ์กล้าไม้กับชุมชนถึง 100 ไร่ มีการให้ความรู้เกี่ยวกับการเพาะพันธุ์ไม้ การปลูกชำต่างๆ ให้ชาวบ้านในพื้นที่สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสวนหรือไร่ของตนเองได้ อีกทั้งการสนับสนุนในการจัดประชุมต่างๆ ของหมู่บ้าน

กองพลทหารราบที่ 9 ค่ายสุรสีห์ ได้สนับสนุนการฟื้นฟูและดูแลรักษาป่าด้วยการจัดกำลังพล หรือเจ้าหน้าที่สำหรับการจัดชุดลาดตระเวนบริเวณเขตป่าโดยรอบ และมีการส่งเจ้าหน้าที่มาร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และให้ความรู้เรื่องของการสร้างสิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ ที่เหมาะสม เช่น สร้างฝายของชุมชนเพื่อเก็บกักน้ำ การขุดบ่อน้ำ การทำแนวป้องกันไฟป่า เป็นการร่วมแรงร่วมใจกันของชาวบ้านและหน่วยงานภาครัฐที่ให้การสนับสนุนป่าชุมชน แสดงถึงพลังความสามารถที่คอยขับเคลื่อนการดำเนินการ การจัดการต่างๆ ของป่าชุมชนบ้านช่องแคบได้อย่างชัดเจน

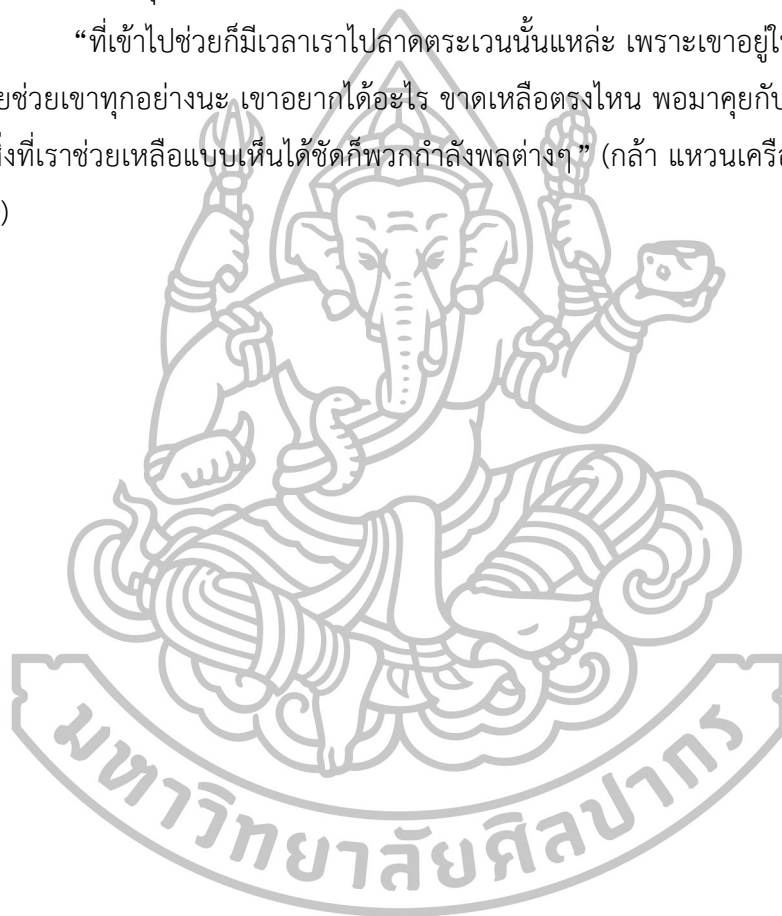
2.2 การสนับสนุนด้านงบประมาณ

ความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบอีกประการหนึ่ง มาจากการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี และองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสาในด้านการบำรุงรักษาดูแลสิ่งสาธารณูปโภคของชุมชน การดูแลเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ของชุมชน รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในป่าชุมชน เช่น พิธีกรรมการบวชป่า การดูแลแนวเขตกันไฟ

แต่อย่างไรก็ตามป่าชุมชนป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ก็ยังประสบปัญหาด้านการขาดงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมของป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพราะในการดำเนินกิจกรรมของป่าชุมชน ต้องมีค่าดำเนินงาน ค่าวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งที่ผ่านมามีคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบได้แก้ไขปัญหาด้วยวิธีการระดมทุน แต่บางครั้งในบางกิจกรรมที่มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานสูง จึงจำเป็นต้องขอการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานจากหน่วยงานต่างๆ อีกทั้งการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบเป็นในลักษณะของการอาสา การสมัครใจ ล้วนเป็นการปฏิบัติหน้าที่แบบไม่มีผลตอบแทน แต่มีความสมัครใจทำให้ขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน การดูแลรักษาของชาวบ้านและเจ้าหน้าที่อาจไม่ทั่วถึง ด้วยข้อจำกัดด้านกำลังพลและงบประมาณ แม้ว่าจะมีหน่วยงานภาครัฐจากกองพลทหารราบที่ 9 ค่ายสุรสีห์และสมาชิกบางคนเดินเท้าตรวจตราในพื้นที่อยู่บ้าง และมีบ้านเรือนของชาวบ้านอยู่รายล้อมบริเวณเขตป่าชุมชน แต่ก็ทำได้ไม่เต็มที่ เพราะป่ามีอาณาบริเวณที่กว้าง ทำให้บางจุดอาจเป็นจุดบพร่องของการลาดตระเวน ดังคำสัมภาษณ์

“สำนักงานป่าไม้เราก็ช่วยเรื่องกล้าพันธุ์ แล้วก็ก็มีที่เราจะเข้าไปร่วมประชุมกับชาวบ้านแทบทุกครั้ง เพราะเราต้องให้คำปรึกษาพวกกฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ เพราะป่ามันก็จะมีการพบ. เข้ามาเกี่ยวกับ ชาวบ้านก็รู้ไม่หมด เราก็ต้องเข้ามาช่วย งบประมาณที่จัดสรรมา เราก็จัดสรรให้ส่วนเรื่องอื่นๆ ถ้าชาวบ้านมีอะไรให้เราช่วย ติดต่อมาหาเรา เราก็ช่วย อะไรที่อยู่ในความดูแลของเรา หรืออะไรที่เราพอจะช่วยประสานงานให้ได้ ก็ต้องคอยช่วย แต่จากที่ดูชาวบ้านก็เริ่มบริหารจัดการกันเองได้แล้วส่วนหนึ่ง” (อนุวัต พวงทอง, คำสัมภาษณ์, มกราคม 2559)

“ที่เข้าไปช่วยก็มีเวลาเราไปลาดตระเวนนั้นแหละ เพราะเขาอยู่ในเขตพื้นที่ที่เราดูแล เราก็คอยช่วยเขาทุกอย่างนะ เขาอยากได้อะไร ขาดเหลือตรงไหน พอมาคุยกับเรา เราช่วยได้ก็จะช่วย แต่สิ่งที่เราช่วยเหลือแบบเห็นได้ชัดก็พวกกำลังพลต่างๆ” (กล้า แหวนเครือ, คำสัมภาษณ์, มกราคม 2559)



บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาพัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ดำเนินการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักอันประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชน คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ชาวบ้านชุมชนบ้านช่องแคบสามัคคี สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี กองพลทหารราบที่ 9 ค่ายสุรสีห์ รวมทั้งสิ้น 14 คน โดยนำข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการศึกษามาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีการ สามารถสรุปผลการศึกษา อภิปรายผลการศึกษาเสนอแนะข้อมูลที่ได้จากการศึกษาดังนี้

1. สรุปผลการศึกษา

1.1 พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชน

พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ แบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงป่าเสื่อมโทรม มาจาก 2 สาเหตุ คือ 1) การตัดไม้ทำลายป่าเชิงพาณิชย์ รวมถึงการบุกรุกและขยายพื้นที่ทำกินทางการเกษตรกรรม 2) ปัญหาจากการใช้สารฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี ทำให้ดินเกิดความเสื่อมโทรม เพาะปลูกทางการเกษตรกรรมได้ผลผลิตไม่ดี ชาวบ้านจึงเริ่มบุกรุกและขยายพื้นที่ป่าใหม่ที่สมบูรณ์กว่าเดิมเพื่อใช้ในการเพาะปลูกทางการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์

ช่วงผู้นำชุมชนรวมกลุ่ม ได้เริ่มขึ้นเมื่อปี 2544 โดยการนำของผู้ใหญ่เมตรี ช่างโต ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น รวมตัวชาวบ้านและจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ สร้างกฎระเบียบป่าชุมชนซึ่งมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับข้อปฏิบัติ ข้อห้ามและบทลงโทษ โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาและความต้องการเสนอแผนงาน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และให้ชาวบ้านเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้ ภายใต้ข้อบังคับและกฎระเบียบของชุมชน โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน 2545 เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังขยายความร่วมมือจากภาคีเครือข่าย คือ สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี และกองพลทหารราบที่ 9 ค่ายสุรสีห์ ได้เข้ามามีส่วนช่วยเหลือในการจัดชุดลาดตระเวน เพื่อดูแลตรวจตราพื้นที่ป่าที่ได้รับการคุ้มครองและอยู่ในความดูแลของค่าย มีการสนับสนุนกำลังพลในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของป่าชุมชน มีการพูดคุยกันกับชาวบ้านเพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีกับชาวบ้าน แต่ยังมี

กลุ่มคนบางกลุ่มไม่เคารพกฎหมาย หรือกฎระเบียบของชุมชนที่ได้ตั้งไว้ ยังลักลอบเข้าไปล่าสัตว์ และตัดต้นไม้ เพราะมองว่าบทลงโทษยังไม่มีความเข้มงวดพอให้เขาเกรงกลัว

ช่วงฟื้นฟูและดูแลรักษาป่า ได้เห็นผลขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในปี 2545 โดยเฉพาะการขอจดทะเบียนพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านกับสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรีให้เป็น “ป่าชุมชนบ้านช่องแคบ” โดยมีเนื้อที่ 385 ไร่ 2 งาน 40 ตารางวา และขยายเครือข่ายภาคีความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี กองพลทหารราบที่ 9 คำสุรสีห์ ในการจัดกิจกรรมฟื้นฟูป่าและดูแลรักษาป่า เช่น การปลูกป่า การสร้างฝาย การทำแนวป้องกันไฟป่า การจัดชุดลาดตระเวน เพื่อสอดส่องดูแลป่า

ดังนั้น พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ มีพัฒนาการโดยเริ่มจากการที่ป่าถูกทำลายจนเสื่อมโทรมจากคนในและนอกพื้นที่ รวมไปถึงนายทุน จึงเกิดการรวมตัวกันของคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ และได้ขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน การให้คำแนะนำระบบการจัดการป่าชุมชน การสนับสนุนกล้าพันธุ์ไม้ที่ใช้ในการปลูกป่า ป่าไม้จึงกลับมาอุดมสมบูรณ์และชาวบ้านมีการช่วยกันสอดส่องดูแลไม่ให้ใครเข้ามาบุกรุกพื้นที่ จัดชุดลาดตระเวนและมีพิธีบวชป่าเพื่อเป็นกุศโลบายห้ามไม่ให้คนเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า รวมถึงการสร้างแนวกันไฟเพื่อไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่า

1.2 ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน

จากการศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ พบว่ามาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ดังนี้

ปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำชุมชน มีลักษณะของภาวะผู้นำ ไม่ว่าจะลักษณะของผู้นำทางความคิด ผู้นำทางการปฏิบัติ ผู้นำมีอุดมการณ์ และมีความสามารถในการชี้แนะให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงการนำเอาหลักความเชื่อมาใช้เป็นกุศโลบายในการอนุรักษ์ป่าไม้ ดังจะเห็นได้จากประเพณีการบวชป่าที่มีการนำผ้าเหลืองไปผูกกับต้นไม้และมีการสวดโดยพระสงฆ์ขณะประกอบพิธีกรรม โดยมีความเชื่อว่าต้นไม้ที่ผ่านการบวชแล้ว จะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ ชาวบ้านจะไม่กล้าตัดต้นไม้ที่เด็ดขาด สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อาศัยอยู่ในต้นไม้จะคุ้มครองรักษาป่าในพื้นที่ เป็นการยับยั้งการทำลายธรรมชาติและช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบยังเป็นผลมาจากการกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์ (Zoning) ของป่าอย่างเป็นรูปธรรม คือ ป่าใช้สอยซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปหาของป่าเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนและตัดไม้เพื่อสร้างบ้านเรือนได้แต่ต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการฯ และเขตป่าอนุรักษ์ที่ห้ามใช้ประโยชน์เพื่อกิจกรรมใดๆ อย่างเด็ดขาด รวมถึงปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจากทุกภาคส่วนในภาคชุมชน ภาครัฐและภาคเอกชน

ปัจจัยสนับสนุนภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี ที่มีการช่วยเหลือให้คำปรึกษาด้านความเหมาะสมของกฎระเบียบ การสนับสนุนพันธุ์กล้าไม้ในการปลูกป่า การให้ความรู้เกี่ยวกับการเพาะพันธุ์ไม้ การปลูกชำต่างๆ การสนับสนุนในการจัดประชุมต่างๆ ของหมู่บ้าน และกองพลทหารราบที่ 9 ค่ายสุรสีห์ มีส่วนช่วยในการสร้างฝาย เพื่อเก็บกักน้ำ การขุดบ่อน้ำ รวมถึงการสนับสนุนกำลังพลในการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ การสนับสนุนอุปกรณ์ในการก่อสร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างจากร้านค้าของภาคเอกชนและการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น

2. อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาพัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบซึ่งได้ริเริ่มขึ้นเมื่อปี 2544 และเห็นอย่างเป็นรูปธรรมในปี 2545 โดยความสำเร็จมาจากการปัจจัยสำคัญคือภาวะผู้นำ ทั้งในด้านการเป็นผู้มีความคิดริเริ่มและมีอุดมการณ์ซึ่งเป็นลักษณะของผู้ที่มีภาวะผู้นำที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พิไลพร ทองทุม (2555) ที่ได้กล่าวว่า ความสำเร็จขององค์การบริหารที่มีการบริหารจัดการที่ดี ผู้นำหรือผู้บริหาร ต้องมีภาวะผู้นำ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และทันสมัย คิดเชิงรุก ยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น เป็นนักประสานงาน มีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เช่น การให้คำปรึกษาแนะนำ มีการสื่อสารที่มีลักษณะเป็นสองทิศทาง มีการกระจายอำนาจการตัดสินใจจากผู้บริหารสู่ผู้ปฏิบัติ และมีการใช้เทคโนโลยีมาบริหาร ผู้บริหารต้องมีเพื่อนร่วมงาน หรือเครือข่ายตามหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อสอดประสานการทำงานกันอย่างบูรณาการ

การใช้ความเชื่อประเพณีเป็นกุศโลบายในการดูแลรักษาป่า ผ่านการบวชป่า ก็เป็นอีกปัจจัยที่ทำให้ป่าชุมชนบ้านช่องแคบประสบความสำเร็จด้านการจัดการ เพราะชาวบ้านมองว่า การบวชป่าจะทำให้ผู้ที่ลักลอบเข้ามาตัดต้นไม้ เมื่อได้เห็นว่ามีพิธีศักดิ์สิทธิ์มาแล้วจะมีผู้คุ้มครองดูแลป่า หากตัดไม้หรือทำลายป่าไปอาจจะเกิดเหตุร้ายกับตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของทินกฤต นุตวงษ์ (2554) ที่ได้กล่าวว่า การจัดการป่าชุมชนให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ไว้ตั้งเป้าหมายไว้ มีปัจจัยด้านการปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้นั้น คือ ประเพณีเลี้ยงผีฝาย และประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ รวมถึงการบวชป่าซึ่งประเพณีเหล่านี้ทำให้คนในชุมชน เกิดความยำเกรงในธรรมชาติ ไม่กล้าทำสิ่งไม่ดีในเชิงทำลาย เพราะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ ชุมชนจะตระหนักถึงความเป็นชุมชนเดียวกัน ส่งผลให้การจัดการทรัพยากรป่าไม้งานขึ้นตามไป

นอกจากนี้ยังเป็นผลมาจาก การกำหนดขอบเขตป่าอย่างชัดเจนให้เป็นเขตป่าใช้สอย และเขตป่าอนุรักษ์ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานของ

องค์กรหรือชุมชนประสบความสำเร็จ เช่นเดียวกับงานวิจัยของวรากร พงกระกระจาย (2549) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน 3 ด้านคือ การมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชน ความคิดเห็นต่อกฎระเบียบในการจัดการป่าชุมชน และความคิดเห็นต่อความหลากหลายของทรัพยากรในป่าชุมชน และงานวิจัยของสมพร ศิริ (2556) ที่ได้ศึกษารูปแบบความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรป่าไม้บ้านแม่ตุงตุง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ป่า สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จ มีการจัดตั้งกลุ่มชุมชนรักษ์ป่า มีโครงสร้างกลุ่ม อำนาจหน้าที่ และมีการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าอย่างชัดเจน

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของป่าชุมชนบ้านช่องแคบนั้น รวมไปถึงการมีเครือข่ายความร่วมมือจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี และกองพลทหารราบที่ 9 ค่ายสุรสีห์ ที่ช่วยผลักดันและสนับสนุนเกื้อกูลให้การดำเนินงานของชุมชนประสบความสำเร็จ เช่นเดียวกับแนวคิดของทินกฤต นุตวงษ์ (2554) ที่กล่าวว่า การจัดการป่าชุมชนให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ไว้ตั้งเป้าหมายไว้ มีปัจจัยภายนอกด้านการสนับสนุนทางด้านงบประมาณ และอุปกรณ์ จากแหล่งต่างๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชน หรือหน่วยงานภายนอกประเทศ ได้ทำให้เกิดการพัฒนาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนขึ้น เช่น การทำแนวเขตป่าชุมชน การทำป้ายประชาสัมพันธ์ การปลูกป่า การขยายเครือข่ายป่าชุมชน อุปกรณ์ดับไฟป่า กล้าไม้ เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

3.1 ข้อเสนอแนะการศึกษาครั้งนี้

จากการศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาเป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

1. ป่าชุมชนบ้านช่องแคบมีความเข้มแข็ง มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทุกคนในชุมชนให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่อาจจะยังพบปัญหาของการลักลอบเข้ามาตัดต้นไม้ในบางครั้งคราว โดยเป็นผลมาจากกำลังพลที่มีนั้น ไม่เพียงพอต่อการจัดชุดลาดตระเวนป่า ควรมีการเพิ่มอัตรากำลังในการลาดตระเวน หรืออาจมีการปรับเปลี่ยนช่วงเวลาของการลาดตระเวนให้มีความถี่มากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับพื้นที่และความต้องการด้านกำลังพล

2. ควรเสริมสร้างบทลงโทษทางสังคม (Social sanction) ด้านการฝ่าฝืนให้เกิดผลอย่างเป็นทางการ เช่น เพิ่มความเข้มข้นของการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อเสริมสร้างความมีวินัยและพฤติกรรมเคารพกฎหมายของคนในและนอกชุมชน เพื่อให้กฎหมายซึ่งเป็นเครื่องมือแสดงความรับผิดชอบ ต่อผลประโยชน์ส่วนรวมและสิทธิของผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ควรมีการปรับโครงสร้างของคณะกรรมการป่าชุมชนให้มีความเหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ด้านต่างๆ ที่จำเป็นต่อชุมชน เพื่อให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาต่างๆ ภายในชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของการจัดการป่าชุมชน หากชุมชนต้องการให้มีการดูแลรักษาป่าแล้ว คณะกรรมการป่าชุมชนจะสามารถเป็นตัวแทนของชุมชนในการรักษาผลประโยชน์การแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับชุมชน

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานภายนอก

1. ควรมีการส่งเสริมการจذبกรมเพื่อให้ความรู้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้กับชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากความรู้ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมดูแลรักษาป่า รวมทั้งความคิดเห็นต่อกฎระเบียบป่าชุมชนที่ได้จัดตั้งขึ้น ดังนั้น การให้ความรู้จะเป็นทางหนึ่งในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมได้

2. ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมดูแลรักษาป่าชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนในชุมชนที่คอยช่วยเหลือกัน พร้อมใจกันดูแลรักษาป่า

3. ควรมีการสนับสนุนงบประมาณในการจัดการป่าชุมชนจากภาครัฐและภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจัดการป่าชุมชน และอาจพัฒนาป่าชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อต่อยอดเส้นทางศึกษารธรรมชาติ และสนับสนุนกลุ่มเยาวชนในการทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์น้อย เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และเกิดการพัฒนาป่าชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. จากการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาปัจจัยที่ประสบความสำเร็จโดยรวม ไม่ได้มีการเจาะจงถึงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า ควรศึกษาเชิงปริมาณถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ประกอบกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากงานวิจัยในครั้งนี้ เพื่อเพิ่มข้อมูลสนับสนุนด้านความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนด้านการมีส่วนร่วม หรือศึกษาปัจจัยด้านอื่นเพื่อค้นหาว่า ปัจจัยใดที่มีศักยภาพที่จะทำให้การจัดการป่าชุมชนนั้นประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง

2. ควรมีการศึกษาในพื้นที่อื่นที่มีพื้นที่ป่าขนาดใหญ่ เพื่อเปรียบเทียบผลที่ได้อันน่าจะเป็นต้นแบบของป่าชุมชนในลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกัน ซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปในประเทศไทย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมป่าไม้. (2558). **นโยบายการป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. 2528**. เข้าถึงเมื่อ 24 พฤษภาคม. เข้าถึงได้จาก <http://pirun.ku.ac.th/~fforwpk/document/policy.html>.
- กรมป่าไม้. สำนักจัดการที่ดิน. (2557). **ข้อมูลสถิติกรมป่าไม้ปี 2557**. เข้าถึงเมื่อ 28 เมษายน 2558. เข้าถึงได้จาก http://forestinfo.forest.go.th/Content/file/stat2557/e-book_2014-new.pdf.
- กรมป่าไม้. สำนักจัดการป่าชุมชน. ศูนย์สารสนเทศ. (2558). **พื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชนและองค์กรชุมชน**. เข้าถึงเมื่อ 13 พฤศจิกายน. เข้าถึงได้จาก http://forestinfo.forest.go.th/55/fCom_Year.aspx.
- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (2555). **ปัจจัยแห่งความสำเร็จของผู้ประกอบการ**. เข้าถึงเมื่อ 3 ธันวาคม 2558. เข้าถึงได้จาก www.dip.go.th/portals/0/AEC/ปัจจัยแห่งความสำเร็จของผู้ประกอบการ.pdf.
- กระทรวงมหาดไทย. กรมการพัฒนาชุมชน. (2558). **คู่มือการดำเนินงานผู้ผลิต ผู้ประกอบการ OTOP รายใหม่ ประจำปี 2558**. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- โกมล แพรกทอง. (2532). **คู่มือเจ้าหน้าที่ของรัฐโครงการปลูกไม้ใช้สอยในชุมชน ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน**. กรุงเทพฯ: กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้.
- _____. (2533). **แนวคิดป่าชุมชน**. กรุงเทพฯ: กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2546). **แนวคิดเรื่องป่าชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- _____. (2549). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554)**. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- คณะทำงานรางวัลลูกโลกสีเขียว. (2551). **ป่าสร้างชุมชน ชุมชนสร้างป่า หนึ่งทศวรรษรางวัลลูกโลกสีเขียว 2542-2551**. เข้าถึงเมื่อ 13 พฤศจิกายน 2558. เข้าถึงได้จาก <http://pttinternet.pttplc.com/greenglobe/pdf/book2542-2551.pdf>.
- คณะอนุกรรมการพิจารณาแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน. (2533). **การพัฒนาป่าชุมชน**, กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการพิจารณาแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน
- จิรพัฒน์ จันทะไพร. (2549). **ปัจจัยแห่งความสำเร็จ**. เข้าถึงเมื่อ 12 ธันวาคม 2558. เข้าถึงได้จาก <http://www.gotoknow.org/posts/43566>.

- ชญาณิช เกตุแก้ว. (2556). “กระบวนการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่ ตำบลแม่เจดีย์ อำเภอยางป่าเป้า จังหวัดเชียงราย.” การค้นคว้าแบบอิสระมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชาติชาย ศรประเสริฐ. (2553). “การจัดการป่าชุมชนเมืองงายหมู่ 1 และหมู่ 5 ตำบลเมืองงาย อำเภอยางป่าเป้า จังหวัดเชียงใหม่.” การค้นคว้าแบบอิสระปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชูชัย สมितिไกร. (2542). “แนวทางการจัดการพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยชุมชน.” เอกสารประกอบการสอนกระบวนวิชาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชูศักดิ์ วิทยาภัก. (2538). “องค์ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้าน หมู่บ้านกับศักยภาพในการจัดการทรัพยากร: กรณีศึกษาการจัดการลุ่มน้ำชุมชนภายใต้ระบบกรรมสิทธิ์รวมในภาคเหนือ.” เอกสารสัมมนาวิชาการ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทินกฤต นุตวงษ์. (2554). “มาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนบ้านทุ่งยาวกับชุมชนบ้านหนองไข.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทวีชัย ใจพร. (2552). “การจัดการป่าชุมชนโดยชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดงบก บ้านโนนหนองสิม ตำบลเขิน อำเภอน้ำเกลี้ยง จังหวัดศรีสะเกษ. อุบลราชธานี.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ธรร สุนทรายุทธ. (2551). **การบริหารจัดการเชิงปฏิรูป : ทฤษฎี วิจัย และปฏิบัติทางการศึกษา.** กรุงเทพฯ: บริษัท เนติกุลการพิมพ์ จำกัด .
- ธเนศ แดงสาตร์. (2550). “การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นบ้านโคกประดู่ ตำบลมหาโพธิ อำเภอสระโบสถ์ จังหวัดลพบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสารคาม.
- นิตี เอียวศรีวงศ์. (2541). **ชุมชนเข้มแข็งทุนทางสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม
- นิวัติ เรืองพานิช. (2533). **การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นรชาติ วงศ์วันดี. (2554). “ความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน บ้านดงผาปูน ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- บัณฑร อ่อนคำ. (2529). **การระดมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อปัญหา แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การวิจัยเพื่อพัฒนาประสบการณ์จากภาคสนาม.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยทางสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บัวเรศ ประไซโย และคณะ. (2538). **การจัดการป่าชุมชนโดยองค์กรท้องถิ่น กรณีศึกษาชุมชนบ้านโศกนา ตำบลวังม่วง อำเภอเปือยน้อย จังหวัดขอนแก่น.** กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- ปกรณ คมขำ. (2557). “พฤติกรรมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี.” **วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์** 25, 3 (กันยายน-ธันวาคม): 92-97.
- ปรีศนา พรหมา และ มนตรี จันทวงศ์. (2541). **ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ.** เชียงใหม่: โครงการพัฒนาลุ่มน้ำภาคเหนือโดยองค์กรชุมชน.
- ปรียา โสทอง. (2547). “ความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคี ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย.” การค้นคว้าแบบอิสระปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประเสริฐ วิทยารัฐ. (2545). **ภูมิศาสตร์ประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).
- พัทธนันท์ ไชยสุภะรัตน์. (2556). “ป่าชุมชนอีกทางเลือกในการจัดการทรัพยากรป่าไม้.” เอกสารทางวิชาการ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พรพิมล ชำรัมย์. (2556). “การจัดการป่าชุมชนในฐานะที่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรม กรณีศึกษา: บ้านสามขา หมู่ 6 ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชา การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ไพโลพร ทองทุม. (2555). “ปัจจัยแห่งความสำเร็จขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ที่ได้รับรางวัลการบริหารจัดการที่ดี 4 ปี.” การค้นคว้าแบบอิสระปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เพิ่มศักดิ์ มกรกริรมย์. (2545). **ป่าชุมชน สาระสำคัญและประเด็น.** กรุงเทพฯ: ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก.
- ไพลิน กาญจนสินธุ์. (2553). “ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินงานของสหกรณ์เครดิตยูเนียนนักบุญเปโตร จำกัด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์.” การค้นคว้าแบบอิสระปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- มณี ช้างเผือก. (2539). **ภูมิศาสตร์ประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: ฝ่ายเอกสารสถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- มณฑล จำเริญพฤกษ์. (2535). **วนศาสตร์ชุมชน เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตร KUFF/LAO/SIDA Social Forestry.** กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- มูลนิธิสืบภาคเสถียร. (2557). รายงานสถานการณ์ป่าไม้ไทย พุทธศักราช 2557. เข้าถึงเมื่อ 18 เมษายน 2558. เข้าถึงได้จาก http://www.seub.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=1287:seubnews&catid=112:clipnews&Itemid=141.
- มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. (2558). ปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จ (Critical Success Factors). เข้าถึงเมื่อ 3 ธันวาคม. เข้าถึงได้จาก <http://www.dpu.ac.th/ipad/page.php?id=3424>
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2535). เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายเกี่ยวกับการพัฒนาป่าไม้. นนทบุรี: สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ยุพดี เสตพรรณ. (2540). ภูมิศาสตร์ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: พิธีกรรมพิมพ์.
- ราตรี ภารา. (2540). ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ.
- วิชัย เทียนน้อย. (ม.ป.ป.). การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา.
- วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์. (2535). การจัดการป่าชุมชนโดยองค์กรท้องถิ่น. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.
- วรากร พองกระจ่าย. (2549). “ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่.” การค้นคว้าแบบอิสระมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิรัตน์ เรืองไชยศรี. (2551). “การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน.” วารสารการจัดการป่าไม้ 2, 3 (มกราคม-มิถุนายน): (79-86).
- เวนิช วัฒนสุริภากกร. (2555). “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริการต้นทุนโครงการ : กรณีศึกษาโครงการก่อสร้างอาคารสูง.” การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการวิศวกรรมธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- สมชัย เบญจชัย. (2543). “การบริหารจัดการและการวางแผนงานป่าชุมชน.” วารสารสักทอง 25,2 (เมษายน-มิถุนายน): 6-9.
- สมพร ศิริ. (2556). “รูปแบบความสำเร็จการจัดการทรัพยากรป่าไม้บ้านแม่ตุงตึง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่.” การค้นคว้าแบบอิสระปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมหญิง สุนทรวงษ์. (2557). “ป่าชุมชนกับสังคมไทย.” ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (รีคอฟ) ประเทศไทย 23 (กันยายน): 1-4.
- สัณฐิตา กาญจนพันธุ์. (2540). ความร่วมมือในการจัดการป่าระหว่างวัดกับรัฐ: กรณีป่าชุมชนวัดพระธาตุดอยจอมแจ้ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. (2536). ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2558). **การศึกษาพัฒนาการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม**. เข้าถึงเมื่อ 24 พฤษภาคม. เข้าถึงได้จาก http://www.nidambe11.net/ekonomiz/document/manual_en_economic.pdf.
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (2534). **รายงานการศึกษาเรื่องป่าชุมชนในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. (2546). **ยุทธศาสตร์การจัดการป่าชุมชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. ม.ป.ท.
- สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ. (2552). **สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. เข้าถึงเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2558. เข้าถึงได้จาก <http://chm-thai.onep.go.th/chm/ForestBio/Complexes-forest-area-provin.html>.
- สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี. (2545). “โครงการเพื่อเสนอขอจัดทำโครงการป่าชุมชน.” หนังสือกกรมป่าไม้ ด่วนที่สุด ที่ กษ 0710.4/1461, 18 มกราคม.
- สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 1 (เชียงใหม่). (2557). **ชุมชนต้นแบบปลอดการเผา บ้านดอนมูล**. เชียงใหม่: ส่วนส่งเสริมการจัดการสิ่งแวดล้อม.
- สำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต. (2545). **กรอบแนวคิดในการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สินัด ตริวิวรรณไชย. (2555). **ทุนทางสังคม : ความหมายและความสำคัญ**. เข้าถึงเมื่อ 15 กันยายน 2558. เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/journal/2005/01/2262>.
- เสนห์ จามริก และคณะ. (2536). **รายงานวิจัยเรื่องป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนาเล่ม 1 ป่าฝนเขตร้อนและป่าชุมชนในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- เสนห์ จามริก และยศ สันติสมบัติ. (2538). **ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- สุพรรณิ ศฤงคาร. (2550). “การจัดการป่าอนุรักษ์โครงการทองผาภูมิ 72 พรรษามหาราช เพื่อเป็นเขตกันชน ของอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เสมอ ลิ้มชูวงศ์. (2538). “การมีส่วนร่วมโดยการวางแผนการใช้ที่ดินร่วมกันของชุมชน.” **ข่าวสารป่ากับชุมชน** 2, 3 (เมษายน) : 41-46.

- สุเมธ ทรายแก้ว. (2536). “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : กรณีศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดอุดรธานี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรียรัตน์ กฤษณะรังสรรค์. (2540). “การจัดการป่าของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติ ศึกษากรณี: หมู่บ้านก้อทุ่ง ต.ก้อ อ.สี จ.ลำพูน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาพัฒนาชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- หนูเวียง วงศ์ประเทศ. (2548). “แนวคิดและวิธีการจัดการป่าสาธารณะประโยชน์: กรณีศึกษาป่าโนนแดง บ้านโนนเขวา อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- อัจฉรา รักยุติธรรม. (2542). **3 ทศวรรษป่าชุมชน ท่ามกลางความสับสนของสังคมไทย**. เชียงใหม่: มูลนิธิ พัฒนาภาคเหนือ.
- อุทิศ กุญอินทร์. (2536). **การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้**. กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อนงก นาคะบุตร. (2540). **องค์กรชุมชน กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อำนาจ คอวนิช. (2535). **วนศาสตร์ชุมชน. เอกสารประกอบการฝึกอบรมเรื่องความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวนศาสตร์ชุมชน**. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อรพิมพ์ มงคลเคหา. (2548). **ก้าวทันโลกวิทยาศาสตร์**. เข้าถึงเมื่อ 18 กรกฎาคม 2558. เข้าถึงได้จาก www.bsru.ac.th/~sci/document/Book_3.doc.

ภาษาอังกฤษ

- Allen, S. W., and J.W. Leonard. (1996). **Conserving Natural Resources**. Third Edition. New York: McGraw-Hill Book Company.
- FAO. (1978). **Forestry for local Community Development**. Italy: FAO, Rome.





แบบสัมภาษณ์ สำหรับผู้นำชุมชน
เรื่อง ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ
ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

ชื่อผู้วิจัย นางสาวณิชชาอร ทาพระเจริญ
นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน คณะวิทยาการจัดการ

อาจารย์ที่ปรึกษา ดร. สวรรยา ธรรมอภิพล

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของป่าชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน และปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์ให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปวางแผน กำหนดแนวทาง นโยบายการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในอนาคตต่อไป

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. ชื่อ – นามสกุล ผู้ให้สัมภาษณ์
2. อายุ ปี
3. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ปี
4. ตำแหน่งทางสังคม
5. อาชีพหลัก อาชีพรอง
6. ระดับการศึกษา

ส่วนที่ 2 การศึกษาการจัดการป่าชุมชน

1. สถานการณ์ป่าไม้ในชุมชน อดีต – ปัจจุบัน
2. ปัญหาด้านป่าไม้ที่พบในอดีต – ปัจจุบัน
3. สาเหตุของปัญหาด้านป่าไม้ที่พบในอดีต – ปัจจุบัน
4. จุดกำเนิดของการจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ
5. แนวคิดการจัดการป่าชุมชน เช่น การยอมรับ การจัดสรรงบประมาณ
6. วิธีการจัดการป่าชุมชน เช่น การจัดการประชุมผ่านเวทีประชาคม

7. รูปแบบการจัดการป่าชุมชน เช่น จัดการตามประเพณีความเชื่อ พลังชุมชน
8. บทบาทในฐานะผู้นำชุมชนในด้านการจัดการป่าชุมชน
9. การควบคุมและบังคับใช้กฎระเบียบ รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการควบคุม
10. ปัจจัยที่ทำให้ป่าชุมชนบ้านช่องแคบประสบความสำเร็จ
11. ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการจัดการป่าชุมชน



แบบสัมภาษณ์ สำหรับคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ
เรื่อง ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ
ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

ชื่อผู้วิจัย นางสาวณิชชาอร ท้าพระเจริญ
นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน คณะวิทยาการจัดการ

อาจารย์ที่ปรึกษา ดร. สวรรรยา ธรรมอภิพล

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของป่าชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน และปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์ให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปวางแผน กำหนดแนวทาง นโยบายการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในอนาคตต่อไป

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. ชื่อ – นามสกุล ผู้ให้สัมภาษณ์
2. อายุ ปี
3. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ปี
4. ตำแหน่งทางสังคม
5. อาชีพหลัก อาชีพรอง
6. ระดับการศึกษา

ส่วนที่ 2 การศึกษาการจัดการป่าชุมชน

1. สถานการณ์ป่าไม้ในชุมชน อดีต – ปัจจุบัน
2. ปัญหาด้านป่าไม้ที่พบในอดีต – ปัจจุบัน
3. สาเหตุของปัญหาด้านป่าไม้ที่พบในอดีต – ปัจจุบัน
4. จุดกำเนิดของการจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ
5. แนวคิดการจัดการป่าชุมชน เช่น การยอมรับ การจัดสรรงบประมาณ
6. วิธีการจัดการป่าชุมชน เช่น การจัดการประชุมผ่านเวทีประชาคม

7. บทบาทในฐานะคณะกรรมการฯ ในด้านการจัดการป่าชุมชน
8. การควบคุมและบังคับใช้กฎระเบียบ รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการควบคุม
9. ปัจจัยที่ทำให้ป่าชุมชนบ้านช่องแคบประสบความสำเร็จ
10. ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการจัดการป่าชุมชน



แบบสัมภาษณ์ สำหรับตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ
เรื่อง ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ
ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

ชื่อผู้วิจัย นางสาวณิชาอร ท่าพระเจริญ
นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน คณะวิทยาการจัดการ
อาจารย์ที่ปรึกษา ดร. สวรรยา ธรรมอภิพล

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของป่าชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน และปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์ให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปวางแผน กำหนดแนวทาง นโยบายการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในอนาคตต่อไป

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. ชื่อ – นามสกุล ผู้ให้สัมภาษณ์
2. อายุ ปี
3. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ปี
4. ตำแหน่งทางสังคม
5. อาชีพหลัก อาชีพรอง
6. ระดับการศึกษา

ส่วนที่ 2 การศึกษาการจัดการป่าชุมชน

1. สถานการณ์ป่าไม้ในชุมชน อดีต – ปัจจุบัน
2. ปัญหาด้านป่าไม้ที่พบในอดีต – ปัจจุบัน
3. สาเหตุของปัญหาด้านป่าไม้ที่พบในอดีต – ปัจจุบัน
4. จุดกำเนิดของการจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ
5. แนวคิดการจัดการป่าชุมชน เช่น การยอมรับในจารีตประเพณี การจัดสรรงบประมาณ
6. วิธีการจัดการป่าชุมชน เช่น การประชุมหารือร่วมกันระหว่างสมาชิก

7. รูปแบบการจัดการป่าชุมชน เช่น จัดการตามประเพณีความเชื่อ พลังชุมชน
8. บทบาทของหน่วยงานภาครัฐในด้านการจัดการป่าชุมชน
9. ปัจจัยที่ทำให้ป่าชุมชนบ้านช่องแคบประสบความสำเร็จ
10. ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการจัดการป่าชุมชน



7. รูปแบบการจัดการประชุม เช่น จัดการตามประเพณีความเชื่อ พลังชุมชน
8. บทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการประชุม
9. ปัจจัยที่ทำให้ประชุมที่บ้านช่องแคบประสบความสำเร็จ
10. ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการจัดการประชุม





ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล

ที่ ศธ 0520.107/๑๘๔



บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ถนนบรมราชชนนี เขตตลิ่งชัน
กรุงเทพฯ 10170

๑๑ มกราคม 2559

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์
เรียน นายอนุวัต พวงทอง (เจ้าหน้าที่การเกษตร)

ด้วย นางสาวณิชาอร ท้าพระเจริญ นักศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
ภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ปัจจัยแห่ง
ความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัด
กาญจนบุรี” มีความประสงค์จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้
ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าว

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้ความ
อนุเคราะห์แก่นักศึกษาตามที่เห็นสมควร ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา และหากท่านประสงค์จะ
ขอทราบรายละเอียดเพิ่มเติม บัณฑิตวิทยาลัย ขออนุญาตให้ นางสาวณิชาอร ท้าพระเจริญ หมายเลข
โทรศัพท์ 085-921-1223 เป็นผู้ประสานงานโดยตรงต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักขอบคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศนวงศ์)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานเลขานุการบัณฑิตวิทยาลัย ตลิ่งชัน
โทร. 0-2849-7502-3
โทรสาร 0-2849-7503

ปณิธานบัณฑิตวิทยาลัย “มุ่งส่งเสริม สนับสนุน เพื่อพัฒนาคุณภาพบัณฑิตศึกษา”

ที่ ศช 0520.107/ ๑๘๗



บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ถนนบรมราชชนนี เขตตลิ่งชัน
กรุงเทพฯ 10170

๑๑ มกราคม 2559

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์
เรียน ร้อยโทกล้า แทวนเครือ (หัวหน้าชุดประสานงานประจำพื้นที่ ร.29

ด้วย นางสาวณิชชาอร ท่าพระเจริญ นักศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
ภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ปัจจัยแห่ง
ความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัด
กาญจนบุรี” มีความประสงค์จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้
ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าว

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้ความ
อนุเคราะห์แก่นักศึกษาตามที่เห็นสมควร ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา และหากท่านประสงค์จะ
ขอทราบรายละเอียดเพิ่มเติม บัณฑิตวิทยาลัย ขออนุญาตให้ นางสาวณิชชาอร ท่าพระเจริญ หมายเลข
โทรศัพท์ 085-921-1223 เป็นผู้ประสานงานโดยตรงต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักขอบคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัตนวงศ์)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานเลขานุการบัณฑิตวิทยาลัย ตลิ่งชัน
โทร. 0-2849-7502-3
โทรสาร 0-2849-7503

ปณิธานบัณฑิตวิทยาลัย “มุ่งส่งเสริม สนับสนุน เพื่อพัฒนาคุณภาพบัณฑิตศึกษา”

ที่ ศธ 0520.107/ ๙๘๖



บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ถนนบรมราชชนนี เขตตลิ่งชัน
กรุงเทพฯ 10170

๙๙ มกราคม 2559

เรื่อง ขออนุญาตให้นักศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์

เรียน ประธานคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ

ด้วย นางสาวณิชาอร ท้าพระเจริญ นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี” มีความประสงค์จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าว

ในกรณีนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขออนุญาตจากท่านโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาตามที่เห็นสมควร ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา และหากท่านประสงค์จะขอทราบรายละเอียดเพิ่มเติม บัณฑิตวิทยาลัย ขออนุญาตให้ นางสาวณิชาอร ท้าพระเจริญ หมายเลขโทรศัพท์ 085-921-1223 เป็นผู้ประสานงานโดยตรงต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักขอบคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารัตนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานเลขานุการบัณฑิตวิทยาลัย ตลิ่งชัน

โทร. 0-2849-7502-3

โทรสาร 0-2849-7503

ปณิธานบัณฑิตวิทยาลัย “มุ่งส่งเสริม สนับสนุน เพื่อพัฒนาคุณภาพบัณฑิตศึกษา”

ที่ ศธ 0520.107/ ๑๕๕



บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ถนนบรมราชชนนี เขตตลิ่งชัน
กรุงเทพฯ 10170

๑๑ มกราคม 2559

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์
เรียน นายชาญ เนียมมนรา (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1)

ด้วย นางสาวณิชาอร ท้าพระเจริญ นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
ภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ปัจจัยแห่ง
ความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัด
กาญจนบุรี” มีความประสงค์จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้
ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าว

ในกรณีนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้ความ
อนุเคราะห์แก่นักศึกษาตามที่เห็นสมควร ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา และหากท่านประสงค์จะ
ขอทราบรายละเอียดเพิ่มเติม บัณฑิตวิทยาลัย ขออนุญาตให้ นางสาวณิชาอร ท้าพระเจริญ หมายเลข
โทรศัพท์ 085-921-1223 เป็นผู้ประสานงานโดยตรงต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักขอบคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศนวงศ์)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานเลขานุการบัณฑิตวิทยาลัย ตลิ่งชัน
โทร. 0-2849-7502-3
โทรสาร 0-2849-7503

ปณิธานบัณฑิตวิทยาลัย “มุ่งส่งเสริม สนับสนุน เพื่อพัฒนาคุณภาพบัณฑิตศึกษา”



ภาคผนวก ค
ภาพประกอบการเก็บข้อมูล



ภาพที่ 8 ภาพการสัมภาษณ์หมอดินประจำหมู่บ้าน



ภาพที่ 9 ภาพการสัมภาษณ์ชาวบ้าน

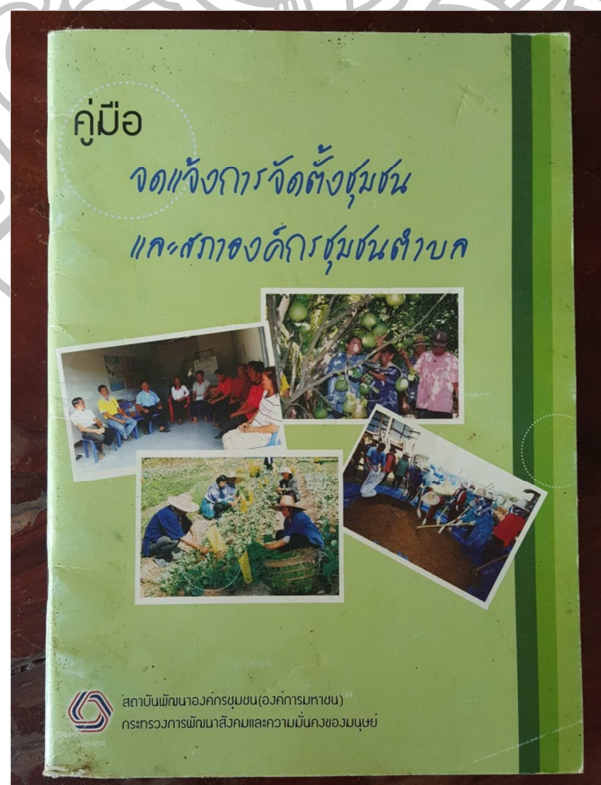


ภาพที่ 10 ภาพการสัมภาษณ์ชาวบ้าน





ภาพที่ 11 ภาพการสัมภาษณ์รองประธานคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านช่องแคบ



ภาพที่ 12 ภาพคู่มือจัดแจ้งการจัดตั้งชุมชนและสภาองค์กรชุมชนตำบล



ภาพที่ 13 ภาพรายชื่อคณะกรรมการ รสทพ. ที่ติดตั้งอยู่ในเขตป่าชุมชนบ้านช่องแคบ



ภาพที่ 14 สภาพป่าชุมชนบ้านช่องแคบ



ภาพที่ 17 ลานอเนกประสงค์ในเขตป่าชุมชนบ้านช่องแคบ



ภาพที่ 18 ป้ายประกาศโครงการ "ชุมชนรักษ์ป่า สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน"



ภาพที่ 19 สภาพป่าชุมชนบ้านช่องแคบ



ภาพที่ 20 ป้ายประกาศตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ



ภาพที่ 21 แนวกันไฟป่าในเขตป่าชุมชนบ้านช่องแคบ



ภาพที่ 22 แนวกันไฟในเขตป่าชุมชนบ้านช่องแคบ



ภาพที่ 23 สมุนไพรที่พบได้ในเขตป่าชุมชนบ้านช่องแคบ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล	นางสาวณิชชาอร ท่าพระเจริญ
ที่อยู่	59/118 ซอยบางแวก81 แขวงคลองขวาง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร 10160
สถานที่ทำงาน	สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เลขที่ 4 ถนนราชดำเนินนอก แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร 10100
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2555	สำเร็จการศึกษาปริญญาโทเศรษฐศาสตรบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ สาขาวิชาสื่อสารการตลาด มหาวิทยาลัยรังสิต เกียรตินิยมอันดับ 1
พ.ศ. 2557	ศึกษาต่อระดับปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและ ภาคเอกชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2556	Account Executive บริษัท กูรูกูดู จำกัด
พ.ศ. 2557	Buyer Trainee บริษัท โสม โปรดักส์ เซ็นเตอร์ จำกัด (มหาชน) สำนักงานใหญ่
พ.ศ. 2557	ฝ่ายสื่อสารการตลาด บริษัท ซีคอน บางแค จำกัด
พ.ศ. 2557 -2558	เลขานุการผู้อำนวยการศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
พ.ศ.2558 – ปัจจุบัน	นักวิเคราะห์นโยบายและแผน ปฏิบัติหน้าที่ เลขานุการคณะทำงาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา